

Kriminologiska institutionen

Rapport 2023:1

Tvångsomhändertaganden av unga – betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund för bedömningar i LVU-mål

Tove Pettersson & Maria Andersson Vogel

Stockholm 2023

Tvångsomhändertaganden av unga – betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund för bedömningar i LVU-mål.

Tove Pettersson & Maria Andersson Vogel

Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
Rapport 2023:1
© Kriminologiska institutionen och författarna 2023
ISBN 978-91-89107-34-2 (PDF)
ISBN 978-91-89107-35-9 (Tryck)

Innehåll

Förord.....	3
Bakgrund, syfte och frågeställningar.....	4
Disposition	8
Litteraturoversikt och projektets relation till tidigare forskning	9
Material och metod.....	14
Beskrivning av materialet	14
Etiska överväganden.....	16
Kodning och variabler från domar och akter.....	17
Bakgrundsvariabler	17
Variabler som mäter olika former av problembeteende enligt socialnämnd och/eller förvaltningsrätt	18
Variabler som anger den unges sociala omständigheter.	20
Data från Statens institutionsstyrelse	20
Data från SCB.....	21
Kombination av variabler för att mäta kön, socioekonomisk situation och härkomst samtidigt	25
Logistiska regressioner	27
Översiktlig beskrivning av materialet och jämförelser mellan flickor och pojkar.....	35
Kriterier i ansökan och dom.....	44
Brottslighetskriteriet.....	45
Missbrukskriteriet	46
Annat socialt nedbrytande beteende	48
Förekomst av funktionsvariation hos de unga	54
Familjeförhållanden enligt akterna	57
Tidigare placeringar och öppenvårdsinsatser	59
Placering på institution	61
Familjesituation, socioekonomisk situation och härkomst	63
Betydelse av kön, socioekonomisk situation och härkomst.....	71
Skäl för omhändertaganden samt avslag	73
Kriterier i ansökan och dom.....	76
Problembeskrivningar inom annat socialt nedbrytande beteende	79
Pojkar	79
Flickor.....	80
Familjeförhållanden enligt akterna	81

Tidigare insatser	84
Placering på institution	86
Bakgrundsfaktorer i SCB-data.....	88
Sammanfattande kommentarer om betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk situation	96
Vad har betydelse för att den unge placeras vid ett särskilt ungdomshem?	98
Vilka likheter och skillnader kan urskiljas jämfört med omhändertaganden för drygt 20 år sedan?	110
Avslutande diskussion.....	113
Referenser	118
Appendix 1. Tabellbilaga.....	123
Appendix 2. Bivariata regressioner placering på SiS.....	130

Förord

Det forskningsprojekt som denna rapport bygger på har varit ett stort och omfattande arbete. Vi vill därför passa på att tacka en rad personer utan vars bidrag detta arbete inte hade kunnat genomföras. Först och främst riktas detta tack till de forskningsassistenter som arbetat med att gå igenom och koda alla domar och akter. Tack till David Assadkhan, Elinor Månsson, Jesper Dunell och Ida Andersson Nilsson. I slutskedet hade vi också hjälp med kodningen av domar av amanuenserna Sandra Moss och Hanna Tenenbaum. Tack även till er! Tack också till arkivpersonal vid samtliga förvaltningsrätter som varit behjälpliga i att plocka fram allt material.

Rapportmanuset har seminariebehandlats vid Kriminologiska institutionen. Ett tack riktas till hela seminariet för värdefull kritik samt ett särskilt tack till Olof Bäckman som fungerade som kommentator.

Studien är finansierad av Vetenskapsrådet.

Tove Pettersson och Maria Andersson Vogel

Stockholm november 2023

Bakgrund, syfte och frågeställningar

I denna studie undersöks tvångsomhändertaganden av unga och vilken betydelse dimensioner som genus, klass och härkomst har för dessa beslut samt utveckling över tid. Forskning inom såväl socialt arbete som kriminologi visar att samhällets ingripanden mot flickor respektive pojkar historiskt har sett olika ut. Pojkar har kontrollerats för utåtagerande beteende riktat mot andra och egen kriminalitet, medan kontrollen av flickor främst har handlat om att begränsa och disciplinera deras sexuella beteende (Ericsson 1997; Ericsson & Jon 2006; Chesney-Lind & Pasko 2013). Flera studier visar hur föreställningar om genus i hög grad fortfarande genomsyrar förståelsen av ungdomars (problem)beteenden och därmed samhällets kontroll av dem (Laanemets & Kristiansen 2008; Pettersson 2009; Vogel 2012, 2016, 2020; Gruber 2013). Flickors sexualitet fortsätter att problematiseras (Överlien 2004; Laanemets & Kristiansen 2008) medan pojkars i regel ses som naturlig och oproblematiserad (Laanemets & Kristiansen 2008), dock med undantag för de fall där LVU-placeringen föranleds av att de själva begått sexuella övergrepp. Det finns också anledning att anta att även andra maktdimensioner än genus kan ha betydelse, exempelvis etnicitet (Pettersson 2009; Gruber 2013).

Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) möjliggör för samhället ett omhändertagande av de barn och unga som anses ha ett vårdbehov men där samtycke från vårdnadshavare och/eller barn

(över 15 år) saknas. När det gäller tonåringar, vilka föreliggande studie huvudsakligen avser, görs sådana tvångsomhändertaganden främst på grund av beteendeproblem såsom kriminalitet och missbruk (§ 3 LVU) och tvångsvården utförs oftast i någon form av dygnsvård såsom familjehem eller (låst eller öppen) institution, en ofta okänd miljö för den unge. Det är med andra ord en mycket ingripande åtgärd. I en studie av länsrättsdomar (sedan 2010 hanteras LVU-mål i förvaltningsrätten) om tvångsomhändertaganden av unga (13-17 år) visade Schlytter (1999) dels hur lagstiftningen är uppbyggd kring pojkar och deras problem, dels hur rättens bedömningar av flickor och pojkar följer olika normer. Bland annat förekom särskilda normer för vad som anses vara ett (tillräckligt) allvarligt missbruk för flickor och pojkar, där det som uppfattades som ett normalt bruk för pojkar tolkades som missbruk för flickor. Det var också vanligare förekommande att pojkars missbruk belades genom provtagning och uppgifter från exempelvis polisen relaterade till missbruk (såsom omhändertagande genom LOB¹) medan uppgifter om flickornas missbruk var vagare och mer byggde på indicier och vittnesmål från skola och anhöriga. Även beläggen för flickornas missbruk var alltså svagare. Flickors sexuella beteende gavs också betydelse i vissa av domarna, vilket inte skedde för någon av pojkarna, liksom att flickorna gjordes ansvariga för saker de utsatts för av andra. I Schlytters studie antyds även att övervägningar relaterade till rasifierande strukturer (kopplade till genusnormer) gavs betydelse, till exempel ansågs det problematiskt att en flicka hade ett förhållande med en man på en flyktingförläggning.

¹ Lag (1976:511) om omhändertagande av berusade personer.

Schlytters studie är den enda av sitt slag i Sverige och har varit viktig för att problematisera hur tvångsomhändertaganden är relaterade till föreställningar om genus. Frågan är dock hur aktuell den är för de tvångsomhändertaganden som sker idag. Eftersom genusnormer å ena sidan förändras över tid, och också har förändrats i en svensk kontext sedan 1994 (då Schlytter samlade sin empiri), å andra sidan är sega strukturer där förändring sker relativt långsamt, kanske särskilt inom samhällets formella institutioner, är det av intresse att följa upp och utveckla Schlytters studie med ett nytt material. I en sådan analys är ett intersektionellt genusperspektiv, där genus inte förstås isolerat utan sammanlänkat med andra maktordningar (de los Reyes, Molina & Mulinari 2002; Spector-Mersel 2006; Mattsson 2010) relevant för att ge en mer komplex förståelse av hur samhället bedömer ungas beteendeproblem. Det är även av vikt att ta ett bredare grepp kring frågor om tvångsomhändertagande av unga genom att också titta på den mest ingripande tvångsvårdsinsatsen, placering i låst vård vid SiS särskilda ungdomshem, och vilka som bedöms vara i behov av en sådan placering. Viss forskning finns om de placeringsskäl som ligger till grund för sådana placeringar (Shannon 2011; Vogel 2012, 2016) men det saknas studier som systematiskt undersöker vad som avgör om en ungdom placeras på SiS.

Syftet är således att undersöka tvångsomhändertaganden av unga och vilken betydelse dimensioner som genus/kön, klass/socioekonomisk situation och etnicitet/härkomst har för dessa beslut samt hur detta har utvecklats och förändrats över tid. I denna rapport redovisas kvantitativa resultat, huvudsakligen på deskriptiv nivå. Det innebär att det är kön, socioekonomisk situation samt härkomst (svensk eller utländsk) som redovisas (analyseras),

även om dessa har kopplingar till genus, klass och etnicitet. De frågeställningar som ska besvaras är:

1. Av vilka skäl omhändertas flickor respektive pojkar genom § 3 LVU?
2. Är, och i så fall hur, kön, socioekonomisk situation och härkomst betydelsefulla för dessa beslut?
3. Vilka av ungdomarna som omhändertas blir också föremål för den mest ingripande åtgärden, placering vid särskilt ungdomshem, och hur förhåller sig detta till kön, socioekonomisk situation och härkomst?
4. Vilka likheter och skillnader kan urskiljas jämfört med omhändertaganden för drygt 20 år sedan?

Detta görs genom en genomgång av domar i (huvudsakligen) förvaltningsrätten och kammarrätten avseende omhändertaganden rörande § 3 LVU mot unga under 18 år, samt en genomgång av akter kopplade till vissa av dessa domar (de som ej överklagats utan avgjorts i förvaltningsrätten). Materialet kompletteras även med data från SCB (gällande bakgrundsfaktorer och olika livsomständigheter de unga befinner sig i) och Statens institutionsstyrelse (rörande dem där LVU-omhändertagandet leder till en placering vid ett särskilt ungdomshem). Vi vill framhålla att denna rapport är framför allt deskriptiv till sin karaktär.

Disposition

Efter denna inledande bakgrund kommer en genomgång av tidigare forskning. Därefter beskrivs undersökningsmetod och de data som används. Efter detta följer ett antal empiriska resultatkapitel. I det första tar vi oss an en mer översiktlig beskrivning av data samt jämförelser mellan flickor och pojkar. Därefter kommer en analys av betydelsen av socioekonomisk situation och härkomst för LVU-domarna. Dessa två avsnitt kan sägas redovisa svaren på de två första frågeställningarna. Därefter följer en analys av vilka faktorer som hör samman med den mest ingripande insatsen, placering vid ett särskilt ungdomshem. Alltså den tredje frågeställningen. Sedan förs en diskussion om likheter och skillnader mellan denna och Schlytters studie, vilket alltså är kopplat till den sista frågeställningen. Då vi inte har tillgång till Schlytters empiriska material kan inga mer exakta jämförelser göras. Till sist förs en avslutande diskussion om rapportens resultat.

Litteraturöversikt och projektets relation till tidigare forskning

Samhällets ingripanden mot flickor respektive pojkar har historiskt sett olika ut. Ericsson och Jon (2006) visar i en studie av två ungdomsinstitutioner i Norge under 1950–60 talet, en för flickor och en för pojkar, hur verksamheternas inriktning skilde sig åt beroende på kön. Pojkarna skulle uppfostras till att vara *lagom* mycket pojke, där det ofta uppfattades som att anledningen till att de hamnat på institution var för att de överdrivit en accepterad maskulinitet, till exempel genom att ha varit (för) våldsamma. Flickorna å sin sida skulle fostras till att bli *dygdiga* flickor. I denna fostran stod kontrollen av deras sexuella beteende i fokus och en stor del av institutionsvistelsen handlade om att lära flickorna ”kvinnliga sysslor”, såsom hushållsarbete, för att de på så sätt skulle lära sig att iscensätta rätt femininitet (se även Ericsson 1997). Flera studier visar också hur föreställningar om genus i hög grad fortfarande genomsyrar förståelsen av ungdomars (problem)beteenden. Detta i sin tur får betydelse för inriktning på kontrollen av det som uppfattas som problembeteende (Hilte & Claezon 2005; Laanemets & Kristiansen 2008; Vogel 2012, 2016; Gruber 2013; Pettersson 2014). Också för vuxna har det visats hur föreställningar om genus genomsyrar både kontrollen av, och vad som uppfattas som, avvikande beteende (se ex Zedner 1991; Bosworth 2000).

I Laanemets och Kristiansens (2008) studie av vilken betydelse genus har i vården vid de särskilda ungdomshemmen framkommer hur den maskulinitet som uppmuntras hos de placerade pojkarna är en mycket traditionell sådan med fokus på sådant som fysisk styrka och aktivitet medan flickorna i större utsträckning konstrueras som offer, vilket gör det svårare att se dem som aktiva subjekt (jfr Andersson 2000). Studien visar också att vården för pojkarna framträder som tydlig och rak medan vården när det kommer till flickorna är mer avvaktande och otydlig. Bemötandet av pojkarna har större inslag av kontroll och disciplin, med ett tydligt fokus på pojkarnas beteende, medan bemötandet av flickorna är mer avvaktande och otydligt med större fokus på interaktion och relationer. Precis som genom historien fortsätter också flickors sexualitet att problematiseras. Överlien (2004) visar i sin studie hur flickor placerade vid de särskilda ungdomshemmen, samtidigt som de betraktas som offer för sexuella övergrepp, konstrueras som oskyldiga barn och avsexualiseras. Överlien pekar på hur flickornas sexualitet är problematisk för personalen att förhålla sig till (se även Laanemets & Kristiansen 2008; Pettersson 2009). Pojkars sexualitet ses i regel som naturlig och oproblematisk (Laanemets & Kristiansen 2008), med undantag för de fall där placeringen föranleds av att de själva begått sexuella övergrepp. Dessa skilda föreställningar kan mycket väl ha betydelse även vid beslut om LVU (se Schlytter 1999). Vogels studie (2016) om diskursiva förståelser av flickor som placeras vid särskilda ungdomshem visar hur psykisk ohälsa fungerar som en allomfattande förståelseram när det gäller flickor i kontakt med socialtjänsten och deras problematik. Även flickor med en mer omfattande utagerande problematik, som blir aktuella för låst vård, sorteras in under denna förståelseram och den omfattande oro som kopplas till deras beteende fungerar som legitimering av den

ingripande åtgärd en tvångsplacering vid de särskilda ungdomshemmen utgör. Också inom kriminologin har denna tendens till sjukdomsförklaring av kvinnors brottslighet varit tydlig. Zedner (1991) visar till exempel i en anglosaxisk kontext att föreställningar om den kvinnliga brottslingen som sjuk och mer avvikande än sin manlige motsvarighet historiskt sett varit seglivade.

Det finns också anledning att anta att även andra maktdimensioner än genus kan ha betydelse, såsom etnicitet (Gruber 2013; Pettersson 2009; Basic 2015). Gruber visar i sin studie hur svenskhet och vithet konstrueras som norm i arbetet vid de särskilda ungdomshemmen. Gruber pekar på hur ungdomar (pojkar) med utländsk bakgrund förstås som annorlunda av personalen medan de med svensk bakgrund upplevs som lika varandra och personalen. Detta leder till att ungdomar med svensk bakgrund också uppfattas som enklare att jobba med. Studien visar även att problematiken hos ungdomar med utländsk bakgrund ofta förstås i relation till deras etnicitet och sällan utifrån sådana klassrelaterade faktorer som diskuteras avseende ungdomar med svensk bakgrund. Även i Petterssons (2009) studie av könsblandade och könssegregerade avdelningar vid särskilda ungdomshem görs etnicitet, eller snarare (viss) utländsk bakgrund, betydelsebärande av personalen. När uppfattningar om betydelsen av en jämställd vård och behandling lyfts fram görs detta emellanåt mot en fond av föreställningar om den ”ojämställda invandrapojken” som behöver läras upp i, och fås att acceptera, den svenska jämställdheten. På så sätt skapas ett gemensamt svenskt jämställt ”vi” som inkluderar så väl svenska kvinnor som svenska män. Detta trots att det i andra sammanhang framhålls att (svenska) män och kvinnor i personalen har olika roller att fylla och ofta beskrivs utföra

olika uppgifter både i relation till vardagssysslor och i hur exempelvis konflikter ska hanteras. Uppdelningen följer ofta traditionella normer om kvinnliga och manliga göromål och egenskaper. Basics studier (2010, 2015) visar hur ungdomars etnicitet aktualiseras på olika sätt både av personal och av ungdomarna själva. I likhet med Grubers resultat använder personalen ofta ungdomarnas etnicitet som förklaring till deras agerande medan det för ungdomarna också fungerar som ett sätt att skapa sig en alternativ identitet och på så sätt distansera sig från hur de vanligen uppfattas.

Ett fåtal studier har också undersökt eventuella skillnader mellan olika grupper av barn och unga avseende insatser från socialtjänsten och hur detta kan förstås (Myndigheten för vård- och omsorgsanalys 2018; Grim & Persdotter 2021). Bland annat framkom att flickor oftare beviljas insatser än pojkar och att pojkar med utländsk bakgrund i minst utsträckning beviljas stöd från socialtjänsten i jämförelse med andra barn. Den vanligaste förklaringen till detta är att det är vanligare att det saknas samtycke från vårdnadshavare för dessa pojkar (Myndigheten för vård- och omsorgsanalys 2018). I en uppföljande studie med syftet att identifiera faktorer som påverkar utredningsförfarandet framkom hur såväl socialsekreterarens egna attityder, barnet och föräldrarnas inställning, organisatoriska faktorer och externa omständigheter som samverkan och socioekonomiska förutsättningar spelar in i bedömningar av barns behov av insats, något som riskerar generera omotiverade skillnader (Grim & Persdotter 2021).

Tidigare forskning visar således att dimensioner som genus, klass och etnicitet spelar roll för bedömningar av barn och ungas situation och problem både på ett bredare plan, exempelvis i socialtjänstens arbete, och i en snävare kontext i form av (låst) institutionsvård. Det finns med andra ord goda

skäl att anta att det spelar roll också för bedömningar i tvångsmålsärenden, men hur och i vilken utsträckning vet vi lite om.

Material och metod

Materialet som denna studie baseras på kommer från en totalundersökning av tvångsomhändertaganden av unga (under 18 år) under 2015–2016. För att besvara studiens syfte har samtliga domar och akter från förvaltningsdomstolarna (samt i de fall då domen överklagats, domar från kammarrätterna) avseende omhändertaganden enligt § 3 LVU² gått igenom och kodats. Till skillnad från brottsmål, som tillämpar muntlighets- och omedelbarhetsprincipen dvs. det som framkommer vid rättegången är det som domstolen har att döma utifrån, dömer förvaltningsrätten (samt kammarrätten och Högsta förvaltningsdomstolen) i stor utsträckning på skriftligt material i LVU-mål. Det är inte ens ett krav att en muntlig förhandling hålls, även om en sådan nästan alltid sker, i vart fall i förvaltningsrätten. Det betyder att även den skriftliga informationen från socialnämnden som återfinns i akten är en viktig del av underlaget för domstolen.

Beskrivning av materialet

Från domen hämtas information om rättsens bedömning och vad beslutet blir (bifall eller avslag). Två delar bedöms av rätten, i vilka avgörandena från rättsens sida tydligt framgår som separata delar i domarna. 1) Om det föreligger tillräckliga skäl för omhändertagande utifrån de uppgifter om brottslighet, missbruk och/eller annat socialt nedbrytande beteende som socialnämnden anfört som skäl, samt 2) samtycket, att vården inte kan ske på frivillig väg. I domen finns även information om vad som anses vara utrett

² Även de fall där nämnden ansökt om vård enligt både § 2 och § 3 är inkluderade, men kodning har endast gjort avseende § 3 då omhändertaganden pga brister i omsorgen faller utanför ramen för denna studie.

och om rättens resonemang i sina ställningstaganden. Här återfinns också vad olika aktörer framfört, så som nämnden, den unge och vårdnadshavare.

I akterna finns dels anteckningar från den muntliga förhandlingen, där mer detaljerad information om vad de olika parterna anförde återfinns, dels skriftligt material som ligger till grund för ansökan från socialnämnden så som de utredningar som genomförts (ex BBIC-utredningar och psykolog-utredningar). I de skriftliga utredningar som återfinns i akterna förekommer en mängd information av vikt för studien. Orosanmälningar av olika slag och från vilka håll (polis, skola, ungdomsmottagningar, sjukvård osv.), om prov tagits eller om de går på indicier och vittnesmål (jfr Schlytter 1999) kan visa på ”problemnivå” och hur den beläggs. Här finns underlag till bedömningen om varför vården inte kan ske på frivillig väg liksom ”historien” bakom detta i form av tidigare placeringar, avvikningar osv, samt på vilket sätt föräldrarna och den unge förhåller sig till situationen (både vad gäller problemnivå, inställning till vårdplanen och om vård kan ske på frivillig väg). Det finns också information om familjeförhållanden så som om det förekommer våld i hemmet, missbruk och/eller psykisk ohälsa hos föräldrar mm. Dessa uppgifter får anses utgöra minimiskattningar då det är den information som kommit till socialtjänstens kännedom som tas upp. Samtidigt är det ibland uppgifter som inte nödvändigtvis är belagda.

Informationen som hämtats från domar och (i vissa fall) akter har också kompletterats med data från dels Statens institutionsstyrelse, för dem vilka LVU-omhändertagandet resulterat i en placering där, dels SCBs olika befolkningsregister. Nedan följer mer detaljerad beskrivning av kodning och variabler som används samt var de hämtats ifrån.

Etiska överväganden

En studie av detta slag innebär en del etiska ställningstaganden då det innehåller mycket känsliga personuppgifter. Studien har godkänts av etikprövningsnämnden, numera etikprövningsmyndigheten (Dnr 2018/369–31/5).

De unga som ingår i studien, och i vissa delar även deras föräldrar, har inte gett sitt samtycke till detta. De unga är dock medvetna om att de varit föremål för en prövning om § 3 LVU och de handlingar som studien bygger på vad gäller domstolens uppgifter (inkl. akt) är tillgängliga även för dem. Domarna är offentliga handlingar medan informationen i akterna är belagd med sekretess. I dessa data är personuppgifter tillgängliga för projektets forskare. Dessa faller under sekretess och samtliga personer som arbetat med datainsamling och bearbetning omfattas av denna sekretess. Materialet har sedan kompletterats med uppgifter från SiS och SCB. När dessa data tillgängliggjorts för forskarna är personnummer ersatt med ett löpnummer och på så sätt avidentifierat.³

Att inhämta samtycke bedömdes både som praktiskt svårt och som mer etisk problematiskt än att inte göra det. Detta då materialet genereras ur offentliga dokument samt befintliga register, samtidigt som en kontakt skulle kunna innebära en oönskad påminnelse om tidigare jobbiga upplevelser för den unge. Eftersom samtycke inte inhämtats har information om projektet och vilka som ingår varit tillgängligt via Kriminologiska institutionens hemsida och individer som berörs av projektet och har frågor eller vill få sin dom/akt utsluten ur materialet har kunnat kontakta ansvariga forskare.

³ SCB har dock en kodnyckel sparad för att möjliggöra framtida uppföljning av gruppen.

De som ingår har redan tvångsomhändertagits och kommer inte att påverkas av studien i och med att redovisningen sker utan möjlighet till identifikation. Studien kommer dock att vara till nytta för framtida barn som blir föremål för eventuellt tvångsomhändertagande och värdet av detta gör den motiverad i relation till det intrång en studie utan samtycke innebär. Den kommer även vara till nytta för professionella som på olika sätt arbetar med tvångsomhändertaganden och tvångsvård av barn och unga såsom socialsekreterare, domare, advokater och behandlingspersonal vid SiS ungdomshem.

Kodning och variabler från domar och akter

Det kodschema som använts i genomgången av domar och akter har utarbetats för att fånga en rad olika aspekter. Det rör dels bakgrundsvariabler så som kön, ålder, migrationsbakgrund, lagrum och kommun, dels kriterier för omhändertagande, sådant som rör bedömningar av den unges problematik och vårdbehov samt olika sätt som styrker kriterier för omhändertagande (ex polisanmälningar för att styrka kriminalitet eller drogtester för att styrka missbruk). En rad aspekter av den unges sociala omständigheter har också kodats. Nedan följer en genomgång av de variabler som används i föreliggande studie.

Bakgrundsvariabler

Kön kodades initialt på två sätt. Dels som juridiskt kön utifrån den unges personnummer, dels utifrån könsidentitet i de fall den unge identifierade sig på annat sätt än som sitt juridiska kön. Den senare gruppen var dock mycket liten (endast 6 individer). Att klassificera dem utifrån juridiskt kön är olämpligt då det strider mot deras egen identitetsuppfattning. Samtidigt

är det inte troligt att socialnämnd och/eller förvaltningsrätten i sin bedömning gör samma avväganden för ex en pojke vars kön är pojke även juridiskt som för en pojke med flicka som juridiskt kön, varför det inte heller är lämpligt för syftet med denna studie att kategorisera dem utifrån deras egen könsidentitet. Några av dem ger också uttryck för att inte vara helt klara över sin könsidentitet vid tillfället för LVU-prövningen. Det finns alltså starka skäl för att betrakta dessa som en egen grupp. Eftersom de som grupp är för få för att kunna ingå i analyserna har de uteslutits.

Ålder har kodats utifrån hur gammal den unge varit vid tidpunkten för förvaltningsdomstolens beslut.

Funktionsvariation har kodats utifrån både dom och akt och anger när detta aktualiseras från socialnämndens eller förvaltningsrättens sida. Både (typ av) utredda diagnoser och utredningsbehov har kodats.

Variabler som mäter olika former av problembeteende enligt socialnämnd och/eller förvaltningsrätt

Enligt lagstiftningen är skälen för omhändertagande på grund av egen problematik specificerade i tre kriterier: *brottslighet*, *missbruk av beroendeframkallande medel* samt *annat socialt nedbrytande beteende*. I genomgången av domar har såväl de kriterier som socialnämnden anför i sin ansökan som de kriterier som domstolen anger som skäl för bifall kodats. Dessa stämmer inte alltid överens då det till exempel kan hända att domstolen avslår omhändertagande på grund av (det sökta) kriteriet brottslighet, men ändå bifaller ansökan då man bedömer att det brottsliga beteendet (ofta i kombination med annan problematik) kan bedömas som i vart fall ett annat socialt nedbrytande beteende. Kriterierna är inte heller ömsesidigt

uteslutande utan såväl ansökan som domstolens beslut kan innefatta flera kriterier.⁴

Kodning av brottslighet- och missbrukskriterierna har gjorts då nämnd och/eller domstol anfört detta. Om brottslighet och/eller missbruk angivits som kriterium har också typ av brott och typ av beroendeframkallande medel kodats (i de fall det framgått av domen). När det kommer till annat socialt nedbrytande beteende (SNB) finns inte en lika tydlig definition av vad som här innefattas. Kodningen av detta kriterium har därför utformats dels utifrån vad som enligt förarbeten (ex olämpliga miljöer och prostitution), rättspraxis (ex utagerande beteende) och tidigare forskning (ex sexuellt beteende och psykisk ohälsa) kan förstås och tolkas som socialt nedbrytande beteende bland unga, dels utifrån vad som utkristalliserats i genomgången av det empiriska materialet. I Appendix 1 tabell 1 framgår de olika typer av problem som berörs i domarna i relation till ”annat socialt nedbrytande beteende” och hur de kodats. Det är som framgår en blandning av vad som kan beskrivas som beteendeproblem, skäl till oro för den unge samt problematiska situationer den unge befinner sig i. De olika typerna av socialt nedbrytande beteende är inte ömsesidigt uteslutande. En del av de omhändertagna unga uppvisar enligt domen endast ett fåtal av de olika problemen medan andra har en stor anhopning.

Viktigt att minnas är att det som kodats är vad som framkommer i domarna (och akter) om hur socialnämnden respektive domstolarna beskriver de unga. Även om det sannolikt inte är helt separerat från de problem den

⁴ Kodningen av kriterier i ansökan och domstolens beslut har endast gjorts utifrån domen, inget aktmaterial har använts för detta.

unge har, ska det understrykas att det inte kan likställas med att det *är* den unges problem.

Variabler som anger den unges sociala omständigheter.

Det har även, utifrån akten, kodats förekomst av ett antal (kända) problem i hemmet. Dessa är bevitnat våld, utsatts för våld, psykisk ohälsa, psykisk sjukdom och/eller diagnoser i hemmet, missbruk och kriminalitet. Diagnoser har kodats endast om de beskrivs som att detta skulle utgöra ett problem för den unge/i familjen. Att endast förekomst av exempelvis en mor med funktionsvariation nämns har inte kodats som att det föreligger psykisk ohälsa.

Både ”i hemmet” och ”familj” avser den närmaste familjen/närstående som den unge vuxit upp med och/eller bor/bott tillsammans med. Detta inbegriper framförallt föräldrar, vårdnadshavare, syskon och ev. bonusföräldrar/syskon. Övrig släkt (som den unge ej bott tillsammans med) inbegrips ej, såsom mor-/farföräldrar, kusiner, föräldrars syskon etc.

Data från Statens institutionsstyrelse

Från SiS har information hämtats om vilka av de ungdomar som förekommer i domarna som placerats vid ett särskilt ungdomshem. För de som har placerats vid SiS har också uppgifter om tidigare placeringar inhämtats samt uppgifter om lagrum, placeringsorsak och typ av placering (akut, utredning, behandling) för dessa placeringar. Vi har också inhämtat uppgifter om typ av placering (akut, utredning, behandling) samt placeringens längd för den aktuella placeringen. Andra uppgifter som inhämtats är institution och avdelning samt de flyttar mellan olika avdelningar/institutioner som

den unge genomgått, samt vad den unge skrivs ut till. För att kunna jämföra med orsakerna i domarna har även uppgifter om placeringsgrund vid SiS samlats in. I denna rapport analyseras endast placering eller inte vid SiS.

I detta material, liksom i data från SCB, saknas ofta uppgifter om de ensamkommande varför även de mindre säkra uppgifterna från domar och akter kommer att användas i den deskriptiva beskrivningen av placering vid SiS.

Data från SCB

Från SCB hämtas uppgifter från olika databaser om familjesituation, social klass, socioekonomisk situation och härkomst. Uppgifter för 2016 används konsekvent, vilket betyder att för de domar som kommer från 2015 hämtas uppgifter från året efter de är aktuella för LVU och för de från år 2016 för aktuellt år. 2016 har valts då det har tydligt lägre bortfall än 2015 (bortfallet ökar med över 200 individer och ökar ju längre bak i tiden data hämtas). Data betraktas dock i hela rapporten huvudsakligen som en helhet, alltså inte uppdelat årsvis.

Nedan följer de variabler som används samt i vissa fall preciseringar av dem. Den som vill ta del av variablerna mer i detalj kan göra detta genom SCB:s (SCB 2019a, 2019b) dokumentation av LISA samt STATIV, vilka är de två register som variablerna huvudsakligen hämtats från. Inom parentes ges variabelnamnet i respektive databas för att enklare hitta information om variabeln. Vissa av dem är dock framtagna genom kombinationer av variabler från SCB:s register och ingår inte i dokumentationen som hänvi-

sas till ovan. I dessa fall hämtas beskrivningen från den excelfil med beskrivning som SCB tillhandahållit. I samtliga dessa fall ges en mer utförlig beskrivning i texten nedan.

Härkomst: Utgår från eget och föräldrars födelseland och kategoriseras i följande grupper:

- Svenskfödda med minst en svenskfödd förälder
- Svenskfödda med två utlandsfödda föräldrar
- Födda utomlands

Även uppgifter om medborgarskap och födelseland finns tillgängliga. Om den unge är svensk eller utländsk medborgare redovisas men inga uppdelningar på länder görs då grupperna blir små.

Ekonomiskt bistånd under året (SocBidrTypF): Markering för om individ tillhört familj som under aktuellt år erhållit ekonomiskt bistånd. I detta ingår försörjningsstöd samt andra ersättningar, exempelvis bostadsbidrag.

Anknytning till arbetsmarknaden (Raks_huvudanknytning): Används för att ta fram andelen av de ungas föräldrar som är arbetslösa.

Huvudinkomstkälla (Raks_huvInkKalla): En individ klassificeras in under en huvudsaklig inkomstkälla under året. Den variabel som står för den högsta andelen av det totala beloppet utgör en individs huvudsakliga inkomstkälla.

Disponibel inkomst för familjen (DispInkFam04): Familjemedlemmarnas inkomster summerade på familjenivå. Variabeln innehåller: Lön exkl. soci-

ala avgifter, blandad inkomst (ex näringsinkomster), kapitalinkomst, skattepliktiga och skattefria transfereringar. Från denna summa görs avdrag för skatt samt negativa transfereringar (ex återbetalning av studielån eller betalning av periodiskt understöd). För en exakt beskrivning av vad som ingår se SCBs (2019a, s. 434) beskrivning av variabeln.

Gränsvärden för disponibel inkomst för familjer: Från SCB:s statistikdatabas hämtas medianinkomsten för familjer i riket 2016. Dessa kvartiler är enligt nedan:

Kvartil 1: 229 100 kr

Kvartil 2: 386 200 kr

Kvartil 3: 628 400 kr

Kvartil 4: över 628 400 kr

Från dessa siffror genereras sedan ett jämförelsemått i form av att de personer som ingår i studien kategoriseras till en av de fyra kvartilerna utifrån ovan gränsvärden.

Högsta utbildningsnivå (Sun2000Niva_Old): Är indelad i följande kategorier:

- 1) Förgymnasial utbildning kortare än 9 år
- 2) Förgymnasial utbildning 9 år
- 3) Gymnasial utbildning högst 2-årig
- 4) Gymnasial utbildning 3 år
- 5) Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år

6) Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre

7) Forskarutbildning

Vid analysen har dessa kategoriserats till större grupper: Endast grundskola (1 & 2), gymnasium (3 & 4) samt eftergymnasial utbildning (5–7).

Familjetyp (FamTypF_2016 för den unge): Mäter om den unge lever i en familj med gifta/sammanboende föräldrar, ensamstående far, ensamstående mor osv.

Flyttat under det senaste året

Boendetyper: Uppgifter om familjen bor i flerfamiljshus eller inte respektive om de äger eller hyr bostaden. Uppgifter finns även om hur stor bostadsyta familjen bor på.

Bostadsområde: Mäts genom det numera nedlagda Delegationen mot segregation (DELMOS) segregationsbarometer (statistiken är nu övertagen av Boverket). Indelningen görs i fem områden:

1. Områden med stora socioekonomiska utmaningar
2. Områden med socioekonomiska utmaningar
3. Socioekonomiskt blandade områden
4. Områden med goda socioekonomiska förutsättningar
5. Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar

Områdestyp 1 och områdestyp 2 går in under samlingsbegreppet områden med socioekonomiska utmaningar.

Indikatorerna utgår från sex prioriterade statistikområden:

- Socioekonomi
- Boende och samhällsservice
- Arbetsmarknad
- Utbildning
- Demokrati och civilsamhälle
- Hälsa

Mer information om indelningen finns på Boverket (<https://segregationsbarometern.boverket.se/om-segregationsbarometern/>)

Kombination av variabler för att mäta kön, socioekonomisk situation och härkomst samtidigt

För att se på betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk situation samtidigt har en variabel där härkomst och socioekonomisk situation kombineras skapats, för att sedan undersöka om det finns skillnader mellan grupperna i andra variabler som undersöks (så som placeringsgrund, var man bor osv). Materialet delats in i fyra grupper, som sedan jämförs uppdelat på kön, enligt nedan:

- Svenskfödda med minst en svenskfödd förälder + mor vars huvudsakliga inkomst är från förvärvsarbete
- Svenskfödda med två utlandsfödda föräldrar/utlandsfödda + mor vars huvudsakliga inkomst är från förvärvsarbete
- Svenskfödda med minst en svenskfödd förälder + mor vars huvudsakliga inkomst inte är från förvärvsarbete
- Svenskfödda med två utlandsfödda föräldrar/utlandsfödda + mor vars huvudsakliga inkomst inte är från förvärvsarbete

Något givet mått på socioekonomisk bakgrund finns inte utan flera olika variabler kan väljas. Valet av grupper är pragmatiskt dels utifrån att inte ha för många kategorier att jämföra mellan (att få tillräckligt stora grupper), dels att inte använda någon av de variabler som har högt bortfall. Därav följer valet att kategorisera utländsk/svensk härkomst i två grupper istället för tre som på andra ställen i analysen, liksom att använda moderns huvudsakliga inkomstkälla och inte faderns (som har betydligt högre bortfall) för att mäta socioekonomiska förhållanden. Nära hälften av de unga bor med en ensamstående mor och endast drygt hälften av fäderna är vårdnadshavare vilket ytterligare motiverar ett sådant val. Därtill har familjens disponibla inkomst högre bortfall och framför allt för flickor blir vissa grupper allt för små om den variabeln används. Förekomst av ekonomiskt bistånd i familjen hade varit tänkbar och har lågt bortfall, men är skevt fördelad. Det senare gör att gruppen med förekomst av ekonomiskt bistånd i familjen hade utgjorts av få individer, inte minst för flickornas del. Valet ska främst ses som en *markör* för socioekonomisk bakgrund och inte som ett mer nyanserat mått på detsamma.

Logistiska regressioner

För att besvara frågan om vilka faktorer som är relaterade till en högre eller lägre risk att placeras på SiS har logistiska regressioner genomförts. I dessa redovisas utfallet som oddskvoter. Detta är ett mått på om en faktor har en högre eller lägre risk (odds) för ett visst utfall, i relation till en referenspopulation, i detta fall risken för att placeras vid en SiS-institution. Man brukar uttrycka detta i över- eller underrisker, där ett värde över 1 innebär en överrisk och ett värde under 1 innebär en underrisk jämfört med referenspopulationen. I studien används ett konfidensintervall på 5 procent för att undersöka om en oddskvot är skild från slumpen med en säkerhet på 95-procentsnivån. För att ta ett exempel från kommande redovisning av de bivariata (där endast en variabel ingår) oddskvoterna (Tabell 1 i Appendix 2) så kan vi utgå från nedan.

Variabel	Oddskvot (konf. int. 95 %)
Kön	
Flickor	
Pojkar	1,3 (1,0–1,6)

I detta exempel är flickor referenskategori och vad som mäts är pojkars risk i relation till flickors risk för att placeras vid SiS. Pojkar har alltså en överrisk för att placeras vid SiS jämfört med flickor. Överriskens storlek kan utläsas som att pojkar har ett 30-procentigt högre odds att placeras vid SiS jämfört med flickor. Överrisken är också signifikant då konfidensintervallet inte sträcker sig över 1 (alltså att det lägsta oddset är under 1 och det

andra över 1).⁵ För att tydliggöra för läsaren vilka oddskvoter som är signifikanta är dessa fetmarkerade i tabellerna.

Eftersom exemplet är en bivariat jämförelse, där bara kön ingår, gäller det för när *inga andra faktorer tas hänsyn till*. Det kan vara så att det finns andra faktorer, så som placeringsorsak eller problembild, som också har olika risk för en placering vid SiS. Om flickor och pojkar skiljer sig åt i sådana avseende kan det vara anledningen till att de har olika risk för att placeras vid SiS. Om man tar hänsyn till dessa skillnader kanske istället risken är lika för flickor och pojkar. Detta undersöks genom multipla regressionsmodeller där faktorer som visat sig signifikant relaterade till en överrisk för att placeras vid SiS ingår.

De slutliga modellerna har kontrollerats för att inte problem med multikollinearitet föreligger, vilket kan utgöra ett problem i samband med regressioner. Sådana problem förekommer inte. Eftersom det kan vara förenat med vissa problem (som vi inte går närmare in på här) med att genomföra logistiska regressioner (Mood 2010) har linjära regressioner genomförts som ett sensitivitetstest. Vid dessa har följande tre saker kontrollerats 1) att *riktningen* på sambandet är åt samma håll (det vill säga att ex en överrisk är förenat med en positiv regressionskoefficient), 2) att samma faktorer är signifikanta respektive inte signifikanta, och 3) att rangordningen av koefficienternas storlek är samma som för rangordningen mellan oddskvoterna. Samtliga riktningar på sambanden överensstämmer mellan logistisk och linjär regression. I två fall skiljer sig signifikansen åt, där en variabel är

⁵ Att det står exakt 1,0 i detta exempel beror på avrundning.

signifikant i den ena analysen men inte i den andra. I båda dessa fall handlar det om värden nära signifikansnivån i båda modellerna. I några enstaka fall skiljer sig rangordningen åt. Detta gäller endast för modeller med pojkarna och handlar om någon enstaka variabel som byter plats. Inte i något fall handlar det om de högt rankade variablerna (dvs. de med störst betydelse för utfallet). Vår bedömning är att modellerna är stabila och att det därför är oproblematiskt att använda sig av logistiska regressioner i dessa fall.

Ett återkommande begrepp i beskrivningen nedan är dummyvariabel. Det är en variabel som antar två värden, förekomst eller inte förekomst av ett fenomen, exempelvis att ha avvikit eller inte från tidigare placering.

Inledningsvis prövades en mängd faktorer i bivariata regressioner för att se vilka som, utan kontroller för andra faktorer, är signifikant relaterade till risken att placeras vid SiS. Eftersom resultaten visar på stora skillnader mellan flickor och pojkar har samtliga även testats för flickor och pojkar separat. Dessa redovisas i Tabell 1 i Appendix 2. Nedan följer en sammanfattning av samtliga faktorer med *signifikanta* oddskvoter relaterat till placering vid SiS och de val som gjorts utifrån detta inför de multipla regressionerna. Samtliga analyser i detta avsnitt görs endast för dem där förvaltningsrätten fastställt socialnämndens ansökan om § 3 LVU.

Kön: Pojkar har en överrisk för att placeras vid SiS. Då pojkars och flickors problembilder skiljer sig avsevärt åt har vi valt att ha separata modeller för flickor och pojkar. Båda huvudmodellerna (se nedan) har dock testats med kön som kontrollvariabel i stället för separata modeller. Skillnaden

mellan flickor och pojkar i att placeras vid SiS är då inte längre signifikanta. Det talar för att överrisken för pojkar förklaras av skillnader i problem mellan flickor och pojkar. Detta stärker beslutet att ha separata modeller för flickor och pojkar eftersom det kan skilja sig åt mellan könen i vilka faktorer som är betydelsefulla för att hamna på SiS (vilket det också gör, se nedan). Storleken på oddskvoter bör inte jämföras mellan olika modeller (Mood 2010), men för att undvika ytterligare tolkningsproblem med alltför olika modeller för flickor och pojkar har faktorer som är signifikanta för antingen flickor eller pojkar (eller båda) tagits med i de slutliga modellerna.

Kriterium i förvaltningsrättens dom: Samtliga kriterier (SNB, missbruk och brottslighet) är relaterade till signifikanta risker för hela materialet. SNB innebär en underrisk och brottslighet och missbruk överrisiker. Vid uppdelning på kön är inga av dessa signifikanta för flickor men både brottslighet (överrisk) och SNB (underrisk) är fortsatt signifikanta för pojkar. Eftersom kriterierna är överlappande (och man kan ha exempelvis både brottslighet och missbruk) har det kriterium med högst oddskvot valts, vilket är brottslighet. Då de unga kan placeras för fler kriterier än ett har också fler kriterier än ett testats som dummy och visat sig vara relaterat till överrisiker för placerade vid SiS. Vid uppdelning på kön är att vara placerad på fler än ett kriterium endast signifikant för flickor. Valet har utifrån detta fallit på att i modellerna ha med både brottslighet som kriterium och att ha omhändertagits på fler än ett kriterium.

Härkomst: Att var född utomlands eller ha båda föräldrar födda utomlands innebär en signifikant högre risk för att placeras vid SiS, vilket även gäller vid analyser uppdelade på kön. Variabeln ingår i modellerna.

Ålder: Ålder har prövats med följande indelning som dummies: 13 år eller yngre, 14, 15, och 16 år. Endast att vara 13 år eller yngre är signifikant relaterat till placering vid SiS (underrisk). Vid könsuppdelade analyser kvarstår en signifikant oddskvot endast för pojkarna. Variabeln ingår i modellerna.

Typ av bostadsområde: Variabeln har prövats med följande indelning som dummies: områden med stora socioekonomiska utmaningar, områden med socioekonomiska utmaningar, blandade områden, och områden med goda socioekonomiska förhållanden. Endast områden med stora socioekonomiska utmaningar ger signifikanta oddskvoter (överrisk) för placering vid SiS. Vid könsuppdelning gäller detta endast för pojkarna. Variabeln ingår i modellerna.

Far arbetslös: Är signifikant för hela gruppen men inte signifikant vid uppdelning på kön. Variabeln har högt bortfall. Bortfallet beror i stor utsträckning på att många av de unga inte har en far som är kopplad till dem i registren och många av de unga vars far är formellt kopplade till dem är inte delaktiga i den unges liv. Av dessa skäl är variabeln inte med i de slutliga analyserna.

Tidigare placerad enligt § 3 LVU: Är signifikant för hela gruppen. Vid uppdelning på kön kvarstår signifikant oddskvot endast för pojkar. Variabeln ingår i modellerna.

Tidigare placerad enligt § 6 LVU (akut placering): Är signifikant för hela gruppen men är inte signifikant vid könsuppdelade analyser. Variabeln är delvis överlappande med föregående då § 3 ofta föregås av en placering genom § 6. Då § 3 har högre oddskvot och dessutom är signifikant även

för pojkar vid könsuppdelning, ingår inte § 6 i modellerna utan endast tidigare placering genom § 3 LVU.

Avviken från tidigare placering: Är inte signifikant för hela gruppen men för flickor vid könsuppdelade analyser. Då denna endast kodats för de domar där akten gått igenom, och de domar där information saknas kan antas innehålla både de unga som avvikit och som inte avvikit, kodus bortfallet som ”okänt” för att minska bortfallet. Ytterligare alternativ hade varit att koda ”okänt”, ”placerad men ej avviken” och ”avviken” (med ej placerad som referenskategori). Att ha varit placerad men inte avviken från denna innebär varken en signifikant över- eller underrisk för placering vid SiS (men den icke-signifikanta oddskvoten pekar på underrisk). Eftersom både logiska resonemang och de icke-signifikanta oddskvoterna pekar på att det viktiga *inte* är om man är placerad utanför hemmet eller inte, utan just om man avvikit från en sådan placering tas endast denna (och dummys för okänt), med i de multipla regressionerna. Om man är placerad men inte avvikit ökar det alltså inte risken för SiS, utan den unge har (i detta avseende) ”skött” den placeringen, och då kan ”ej placerad” och ”ej avviken” ses som en gemensam kategori. Variabeln ingår i analysen.

Omlacerad från tidigare placering utanför hemmet: Är signifikant för hela gruppen men endast signifikant för flickor vid könsuppdelade analyser. Eftersom bortfallet helt sammanfaller med dummys för avviken (eftersom det utgår ifrån om akten gått igenom eller inte) och de därför mäter exakt samma sak, används samma dummy för denna variabel. När både omlacerad och avvikning ingår i modellerna förekommer ingen signifikant effekt för någon av dem (för flickor). Eftersom de delvis kan antas sammanfalla vid bedömningar, och det finns en osäkerhet i och med att det

endast är kodat utifrån akterna, har valet fallit på att endast ta med avviking/flykt placering.

Psykisk ohälsa i hemmet (familjemedlem): Är signifikant för hela gruppen men endast för pojkar vid könsuppdelade analyser. För denna variabel finns endast uppgifter från akten. Eftersom man kan anta att det i bortfallet förekommer både de som upplevt psykisk ohälsa och de som inte har gjort det kodas bortfallet som okänt. Eftersom bortfallet helt sammanfaller med dummy för avviken (eftersom det utgår ifrån om akten gått genom eller inte) och de därför mäter exakt samma sak, används samma dummy för denna variabel då den fångar upp de okända fallens värde för båda variablerna. Variabeln ingår i analysen.

Förvaltningsrättens ort: En variabel som potentiellt kan ha betydelse är om det finns kommunala variationer i användning av SiS som placeringsform, något tidigare forskning tyder på (Lundström, Sallnäs & Andersson Vogel 2012). Det är dock svårt att analysera detta på kommunnivå (placeringarna är gjorda av ett mycket stort antal kommuner). Ett alternativ är att analysera detta utifrån orten för förvaltningsrätten. Eftersom det inte är förvaltningsrätten utan socialnämnden i kommunen (eller i de större städerna, stadsdelen) som beslutar om just placering vid SiS så blir detta inte helt korrekt och delvis svårtolkat. Det får istället ses som en variabel över variation mellan större geografiska områden i Sverige. Eftersom det vid bivariat analys av förvaltningsrättens ort förekommer tydliga signifikanta skillnader i risk för placering vid SiS, och dessa delvis varierar mellan flickor och pojkar, används variabeln som en kategorisk variabel med Stockholm (som har tydlig underrisk i relation till de andra storstäderna, Göteborg och Malmö) som referens. Detta val innebär dock att det är relativt få fall för vissa av förvaltningsrätten i de könsuppdelade analyserna. Ytterligare ett

skäl för att ha med variabeln, trots att den delvis är svårtolkad, är att den uppenbart har betydelse för att förklara variationen i placering vid SiS. När modellerna testas med och utan förvaltningsrättens ort så ökar Negelkerke R Square (ett mått som hör samman med hur stor variation modellen förklarar) för både flickor och pojkar med ungefär det dubbla när variabeln förvaltningsrättens ort är med.

Regressionerna görs i två modeller. I modell 1 är alla variabler relaterade till den unge med. I modell 2 läggs uppgiften om vilken förvaltningsrätt som avdömt målet in.

Översiktlig beskrivning av materialet och jämförelser mellan flickor och pojkar

Resultatdelen inleds med en övergripande beskrivning, så som geografisk fördelning, vilka kriterier som de unga omhändertas på, andel överklagade ärenden mm. Därefter analyseras huvudfrågorna:

- Av vilka skäl omhändertas flickor respektive pojkar genom § 3 LVU?
- Är, och i så fall hur, kön, socioekonomisk bakgrund och härkomst betydelsefulla för dessa beslut?
- Vilka av ungdomarna som omhändertas blir också föremål för den mest ingripande åtgärden, placering vid särskilt ungdomshem, och hur förhåller sig detta till kön, socioekonomisk bakgrund och härkomst?
- Vilka likheter och skillnader kan urskiljas jämfört med omhändertaganden för drygt 20 år sedan?

Fråga fyra besvaras genom en diskussion utifrån denna studies resultat och Schlytters (1999). Resultatredovisningen besvarar därför primärt de tre första frågeställningarna medan den fjärde utgörs av en jämförelse med vad som beskrivs i Schlytters studie. Några mer exakta jämförelser går inte att göra då vi inte har tillgång till Schlytters empiri.

Materialet består av totalt 1 697⁶ ärenden avseende omhändertaganden av unga (det kan alltså vara så att en del av domarna avser samma individ, om hen blivit omhändertagen flera gånger under dessa år). I Tabell 1 presenteras det samlade materialet fördelat på år, rättslig instans och kön.

Tabell 1 Antal domar avseende § 3 LVU över år, rättslig instans och kön.

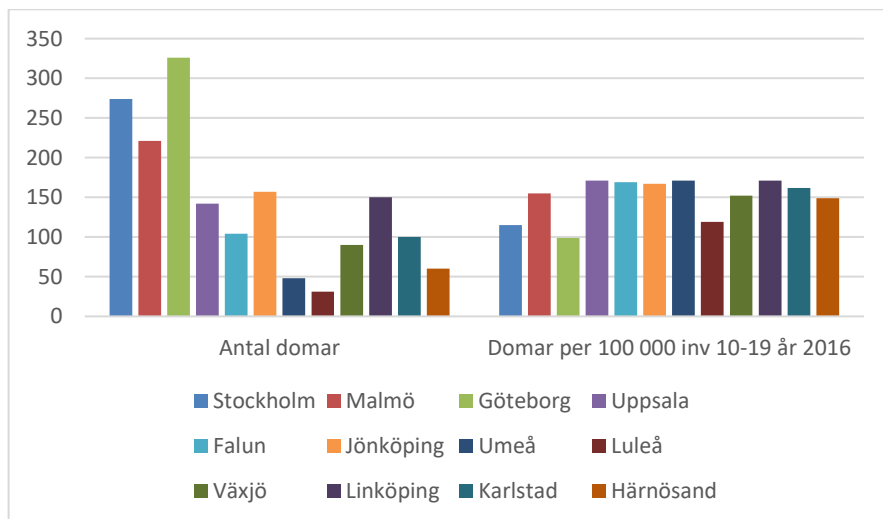
Rättslig instans och år	Pojkar	Flickor	Totalt
Förvaltningsrätt			
2015	378	195	573
2016	396	192	593
Kammarrätt			
2015	144	82	227
2016	222	88	310
Totalt	1140	557	1 697

Som framgår av tabellen är fördelningen över de två åren relativt lika både avseende antal domar och könsfördelning. Andelen pojkar i materialet är större, de står för 66 procent av alla omhändertaganden. Detta innebär att det i många fall där *andelen* för flickor är högre i en variabel *antalsmässigt* kan vara fler pojkar omhändertagna. Alltså, om 15 procent av flickorna omhändertas på grund av en viss orsak medan detta sker för tio procent av pojkarna är det ändå *fler* pojkar (undre dessa år) som omhändertagits på grund av denna orsak. I de fall ärendet prövats i kammarrätten finns även förvaltningsrättens dom med i materialet, vilket betyder att 1697 domar från förvaltningsrätten och 537 domar från kammarrätten har gått igenom.

⁶ Totalt 1703, se beskrivning i metoddelen för de sex personer som inte ingår i analysen.

För domarna i förvaltningsrätten, som inte gått vidare till kammarrätten, har även information i akten kodats.

Av Figur 1 framgår fördelningen av ärenden på de olika förvaltningsrätterna.

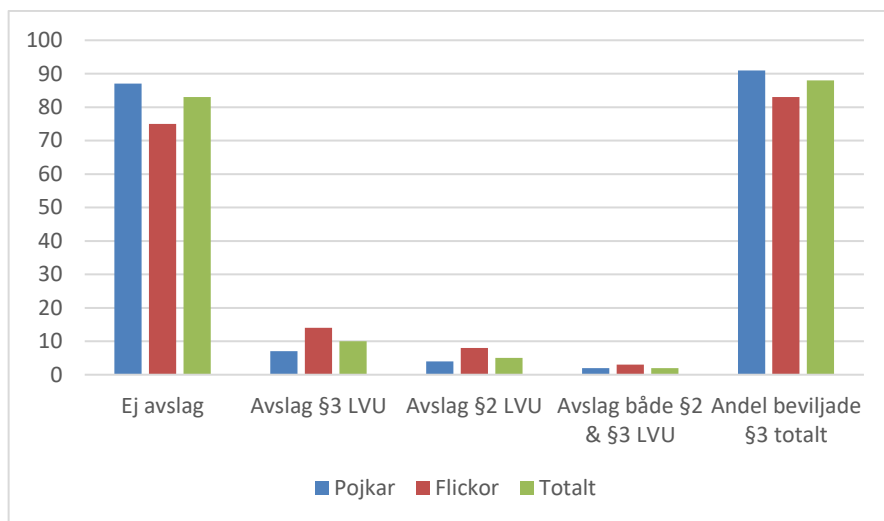
Figur 1. Antal domar per förvaltningsrätt samt antal domar per 100 000 invånare mellan 10–19 år 2016. Fördelat på respektive förvaltningsrätt.

Sett till antal är ansökningarna tydligt dominerade av förvaltningsrätterna i våra större städer. Som framgår av diagrammet förändras den bilden när antalet relateras till befolkningsstorlek i åldrarna 10–19 år i respektive förvaltningsrätts upptagningsområde⁷ år 2016. Vid denna jämförelse har Malmö högst andel av de tre storstadsregionerna och ligger i nivå med

⁷ Beräkningen av befolkningsstorlek i respektive förvaltningsrätts upptagningsområde har gjorts genom att sammanställa uppgifter på kommunnivå från SCB.

många av förvaltningsrätterna i övriga landet. Stockholm och Göteborg, tillsammans med Luleå, tillhör de förvaltningsrätter med lägst andel domar per 100 000 invånare i åldrarna 10–19 år.

Avslagen och paragraf avslaget gäller framgår av Figur 2.

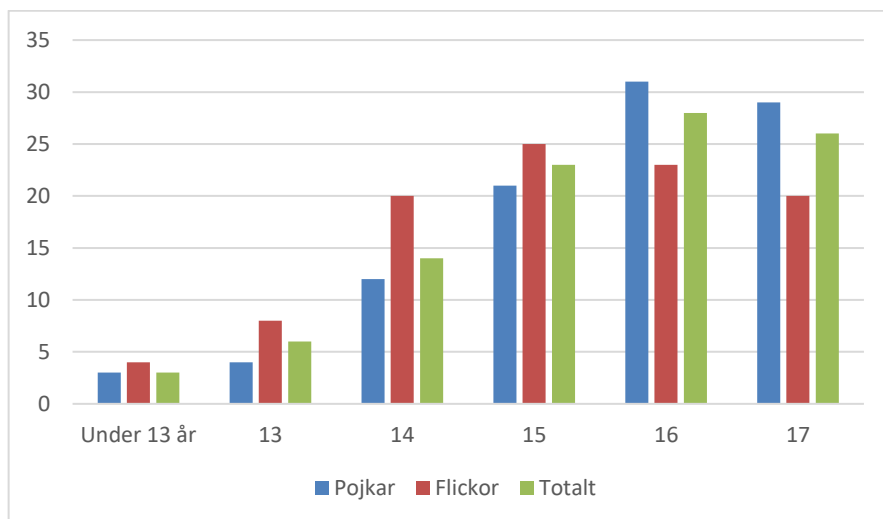

Figur 2 Andel avslag i förvaltningsrätten samt andel beviljade § 3 LVU totalt. Procent.

Det är vanligare att förvaltningsrätten avslår de ansökningar som gäller flickor än de som gäller pojkar. Detta kan tolkas som att socialnämnderna ansöker om omhändertaganden på lösare grunder för flickor än för pojkar, vilket i sin tur kan spegla en större oro kring flickors beteende. Det är däremot ingen skillnad mellan flickor och pojkar i andel domar i förvaltningsrätten som överklagas till kammarrätten, vilket sker i knappt en tredjedel

av fallen. Det är även vanligare att socialnämnden ansöker om ett omhändertagande för både § 3 och § 2 (omsorgsbrister) för flickor (37 procent jämfört med 16 procent för pojkarna). Det tyder på att det i större utsträckning även finns en oro för familjesituationen för flickorna.

De ungas ålder vid förvaltningsrättens dom framgår av Figur 3.

Figur 3 Den unges ålder vid förvaltningsrättens dom. Procent.

Det är ovanligt att LVU-ärenden enligt § 3 aktualiseras för personer under 13 år. Den yngsta pojken i materialet är åtta år vid förvaltningsrättens dom och den yngsta flickan är 10 år, men bortsett från detta är flickorna generellt yngre vid dom än pojkarna. Medianåldern för flickor är 15 och för pojkar 16 år (genomsnittsålder 15,1 respektive 15,6).

Både den unges och föräldrarnas inställning till socialnämndens problembeskrivning samt deras inställning till att insatser sker genom tvång har kodats. I Tabell 2 redovisas inställning till problembeskrivning och tvång hos unga 15 år eller äldre samt föräldrars inställning.

Tabell 2. Inställning till socialnämndens problembeskrivning samt inställning till tvång hos den unge, dennes mor respektive far. Procent.

Inställning till	Den unge (15–17 år)	Mamma	Pappa
Socialnämndens problembeskrivning			
Ej närvarande i den unges liv	-	1	3
Framgår ej	4	5	5
Nekar till problem	33	5	4
Medger delvis	40	10	7
Instämmer	23	51	35
Ingen åsikt	0	0	0
Ej vårdnadshavare	-	28	46
Summa:	100	100	100
N:	1309	1697	1697
Tvång			
Ej närvarande i den unges liv	-	1	3
Framgår ej	1	1	1
Anser inte att det behövs	84	21	14
Medger delvis att det behövs	2	2	1
Instämmer	12	47	34
Ingen åsikt	1	0	1
Ej vårdnadshavare	-	28	46
Summa:	100	100	100
N:	1309	1697	1697

Av tabellen framgår att den unge oftast inte instämmer i socialnämndens beskrivning, i vart fall inte helt, samt huvudsakligen anser att tvång inte behövs. Föräldrarna är mer lika socialnämnden i sin bedömning. Mödrarna

är i ungefär hälften av fallen överens med socialnämnden i beskrivningen av den unges problematik, vilket är en högre andel än fäderna. Det som också framgår av tabellen är att för en stor andel (nästan hälften) av de unga är deras fäder inte vårdnadshavare. Andelen är också relativt hög för mammorna, över en fjärdedel. I detta sammanhang bör påminnas om att det delvis förklaras av de ensamkommande flyktingpojarna. Men det har också betydelse för andelarna bland föräldrarna som har uttalat sig för rätten. Om man istället ser till hur föräldrarna ställer sig till socialnämndens beskrivning enbart för den grupp som är vårdnadshavare och där det inte explicit framgår att de inte är en del av den unges liv (vilket förstås kan vara fallet utan att det framgår i handlingarn även hos andra vårdnadshavare) blir fördelningen mer jämn. Denna framgår av Tabell 3.

Tabell 3 Inställning till socialnämndens beskrivning samt till tvång hos föräldrar. Föräldrar som är vårdnadshavare och där det inte som inte framgår att de inte är delaktiga i den unges liv. Procent.

Inställning till	Mamma	Pappa
Socialnämndens problembeskrivning		
Framgår ej	6	10
Nekar till problem	8	7
Medger delvis	15	13
Instämmer	71	69
Ingen åsikt	0	1
Summa:	100	100
N:	1206	863
Tvång		
Framgår ej	1	2
Anser inte att det behövs	29	28
Medger delvis att det behövs	2	2
Instämmer	67	68
Ingen åsikt	1	1
Summa:	100	100
N:	1206	863

Som framgår är det betydligt jämnare fördelat i hur föräldrarna ställer sig till socialnämndens problembeskrivning och om tvång behövs hos de som är vårdnadshavare och inte explicit anges ej delaktiga i den unges liv. De är också i mycket stor utsträckning överens med socialnämnden både i problembeskrivningen och i att tvång behövs.

Några större skillnader mellan flickor och pojkar finns inte utom i det faktum att flickor oftare är under 15 och därför har en ställföreträdare som för deras talan (31 procent jämfört med 18 procent av pojkarna). I övrigt är deras inställning likartad. Vad gäller föräldrarna (de som är vårdnadshavare och delaktiga) så finns det en svag tendens till att de oftare håller med om problembeskrivning samt att tvång behövs i de fall den unge är en dotter jämfört med en son, men skillnaderna är små.

De som är under 15 år är i en särskild situation då de inte får föra sin talan själva utan endast via ställföreträdande, vilket gäller för ca en fjärdedel av de unga (oftare för flickorna då de är yngre). Ombudets inställning till problembeskrivning och tvång redovisas i Tabell 4 nedan.

Tabell 4 Inställning till socialnämndens beskrivning samt till tvång hos ställföreträdande för barn under 15 år. Procent.

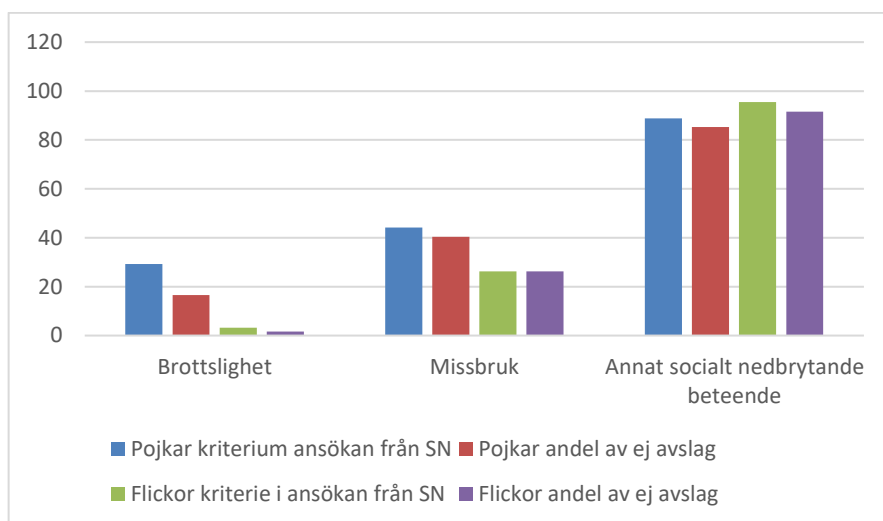
Inställning till	Ombudets inställning
Socialnämndens problembeskrivning	
Framgår ej/ingen åsikt	7
Nekar till problem (hos den unge)	10
Medger delvis	12
Instämmer	63
För uttryckligen den unges talan i frågan	8
Summa:	100
N:	396
Tvång	
Framgår ej/ingen åsikt	4
Anser inte att det behövs	23
Medger delvis att det behövs	14
Instämmer	53
För uttryckligen den unges talan i frågan	6
Summa:	100
N:	396

Som framgår av tabellen är det absolut vanligaste att ombudet instämmer med socialnämndens uppfattning av situationen, både vad gäller problembeskrivning och behov av tvång. Om vi utgår ifrån att de under 15 år inte på något genomgripande vis skiljer sig från de över 15 år betyder detta således att ombuden snarare gör en fristående bedömning av situationen än att de uttryckligen företräder de ungas talan. Även om det är ovanligt visar en jämförelse mellan könen (ej i tabell) att den ställföreträdande för den

unges talan dubbelt (avseende problembeskrivning) respektive tre gånger så ofta (avseende behov av tvång) för pojkarna jämfört med flickorna.

Kriterier i ansökan och dom

Av Figur 4 framgår för vilka kriterier socialnämnden ansökt om omhändertagande och vilka kriterier förvaltningsrätten i sin tur ansett föreligga. Förvaltningsrätten kan göra en egen bedömning vilket betyder att socialnämnden inte behöver ha ansökt om omhändertagande för exempelvis SNB för att förvaltningsrätten ska kunna omhänderta på den grunden.

Figur 4 Kriterier i ansökan och dom i förvaltningsrätten uppdelat på kön. Fler än ett kriterium kan anges i både ansökan och dom. Pojkar N= 1140, Flickor N = 557. Procent.

Som framgår av figuren finns det en del tydliga skillnader mellan flickor och pojkar med avseende på både vilka kriterier socialnämnden ansöker om och vilka som fastslås av domstolen. Skälen för både ansökan och omhändertagande är oftare brottslighetskriteriet och missbrukskriteriet för pojkarna. Tydligast är skillnaden med avseende på brottslighetskriteriet. Andelen SNB är mer lika även om flickorna här ligger något högre.

Dessa resultat skiljer sig från Schlytters (1999) studie i vilken det var mindre vanligt att pojkar omhändertogs på grund av socialt nedbrytande beteende. I Schlytters studie var också omhändertaganden med hänvisning till missbrukskriteriet jämnare mellan könen än det är här.

Brottslighetskriteriet

Det är, som framgår, få av de omhändertagna unga där förvaltningsrätten ansett att brottslighetskriteriet uppfyllts, särskilt för flickorna (16 personer jämfört med 312 av pojkarna). Majoriteten av flickorna som omhändertas på kriteriet brottslighet har enligt domen begått våldsbrott, oftast i kombination med något eller några andra brott.⁸ Även för pojkar är den dominerande kategorin våldsbrott. I 44 procent av domarna nämns våldsbrott, nästan alltid i kombination av andra brott. Även pojkarna uppges ha begått många olika typer av brott, i ungefär två tredjedelar av domarna nämns mer än en brottstyp och de har också många gånger begått flera brott av samma typ, exempelvis flera fall av misshandel eller stölder.

⁸ I två fall för flickorna och i 16 procent av pojkarnas domar nämns inte vilket eller vilka brott det handlar om.

Då flickorna är få, och ännu färre i de fall information i akten finns om bevisning som anförs som belägg för den unges brottslighet, redovisas endast vilka belägg som anförs för de pojkar som omhändertas på brottskriteriet. För dem är brottsligheten styrkt av polisuppgifter genom misstankar om brott och/eller lagföringar för brott i alla utom en dom. Det är också i stor utsträckning styrkt av orosanmälningar (94 procent). I en tredjedel av fallen handlar det om en orosanmälan från polisen (som enda orosanmälan) och i ytterligare 16 procent förekommer orosanmälan från polis i kombination med att även andra gjort orosanmälan. Givet den höga andelen misstankar och/eller lagföringar om brott som förekommer är det något överraskande att i ungefär hälften av fallen har polisen inte gjort en orosanmälan till socialtjänsten enligt det material som finns i akterna. I ungefär hälften av fallen styrks omhändertagandet på grund av brottslighet även av pojken egna uppgifter. Observera att detta inte betyder att den unge anser att omhändertagandet är korrekt eller att han berättar om just det som anförs från socialnämnden. Snarare handlar det om att delar av brottsligheten beläggs med vad han själva berättar i utredningen och/eller vid den muntliga förhandlingen.

Missbrukskriteriet

I de fall missbrukskriteriet aktualiseras så är det nästan alltid narkotika det handlar om, ibland i kombination med alkohol, och cannabis är dominerande drog. Detta mönster gäller för både flickor och pojkar men det är vanligare att man *också* uttrycker oro för alkoholkonsumtion hos flickorna. Alkohol aktualiseras i 27 procent av flickornas domar där förvaltningsrätten anser att missbrukskriteriet föreligger, jämfört med endast i 13 procent av domarna för pojkar.

Information från akterna visar att i de allra flesta fall är bruket av narkotika och/eller alkohol styrkt av någon form av teknisk bevisning (oftast ett positivt drogtest). För pojkarna finns sådan bevisning i 92 procent av omhändertagandena på missbrukskriteriet och för flickorna i 89 procent av domarna. I detta avseende har alltså den skillnad Schlytter (1999) identifierade mellan flickor och pojkar, där man mer sällan hade teknisk bevisning för flickors bruk, försvunnit. Den höga andelen teknisk bevisning hör säkerligen samman med att sådana prov idag är vanligare förekommande mer generellt (Estrada, Bäckman & Nilsson 2022).

Utöver teknisk bevisning har också poliskontakter anförts som belägg för missbruket. Det handlar i första hand om narkotikabrott, vilket förstås delvis förklarar den höga förekomsten av provtagning, men kan även gälla omhändertaganden enligt LOB eller olika trafikbrott. Här är det dock en del skillnader mellan flickor och pojkar då denna form av bevisning förekommer för 40 procent av flickorna men för ungefär två tredjedelar av pojkarna. Detta kan troligen förstås utifrån att pojkar generellt oftare har kontakt med polisen samt att pojkar i större utsträckning misstänks, och testas, för narkotikabruk (Estrada, Bäckman & Nilsson 2022).

Den unges missbruk stärks också av olika former av orosanmälningar. Det är ytterst ovanligt att sådana orosanmälningar inte förekommer i socialtjänstens utredning (hämtat från aktmaterialet). Endast i tre procent för pojkarna och en procent för flickorna förekommer inte orosanmälningar i samband med ett omhändertagande på missbrukskriteriet. Det handlar om orosanmälningar från exempelvis skolan, hälso- och sjukvården, polisen, familjen, andra i omgivningen eller det boende de är placerade på. I majoriteten av fallen finns det också orosanmälningar från flera olika håll (i 89

procent av fallen för flickor och i 84 procent av fallen för pojkar). Slutligen styrks socialnämndens ansökan även med uppgifter från den unge själv i de allra flesta fall. Det kan handla om uppgifter den unge lämnat vid så väl muntlig förhandling som i utredningen, men behöver *inte* betyda att den unga instämmer i Socialnämndens resonemang. Det kan exempelvis handla om att den unge medger visst bruk (ex vid positiva provsvar) men inte missbruk eller i den omfattning socialnämnden hävdar.

Annat socialt nedbrytande beteende

Den stora majoriteten av de unga har omhändertagits på kriteriet annat socialt nedbrytande beteende, det gäller både flickor och pojkar. Lagstiftningsmässigt är detta det otydligaste kriteriet som kan inbegripa många olika typer av beteenden. Som framgår av metodkapitlet är variablerna som kodats i relation till SNB också många och fördelning av dessa mellan flickor och pojkar framgår av Tabell 5.

Tabell 5 Förekomst av olika problem som tas upp i förvaltningsrättsdomen relaterat till socialt nedbrytande beteende uppdelat på flickor och pojkar. Procent.

Variabel	Pojkar N=1035	Flickor N=537
Kriminalitet		
Kriminalitet	62	36
Olämpligt umgänge kriminalitet (inkl. gäng)	27	18
Prokriminell attityd	4	0,4
Utåtagerande		
Utåtagerande aggressiv	52	35
Utåtagerande hotfull	46	20
Utåtagerande skadegörelse	23	9
Utåtagerande våldsam	43	27
Något av ovanstående	68	46
Missbruk		
Droganvändning	35	41
Alkohol användning	15	32
Olämpligt umgänge missbruksrelaterat	22	34
Psykisk ohälsa		
Psykisk ohälsa	26	43
Självska debeteende	12	30
Suicidförsök	3	7
Psykisk ohälsa, självska debeteende och/eller suicidförsök	31	53
Rymningsbeteende		
Avvikning/flykt placering	44	52
Avvikning/flykt hemmet	12	42
Avvikning/flykt totalt	52	75
Vagabondering ⁹	10	13

⁹ Vi vill tydliggöra att detta handlar om när det uttryckligen står vagabonderande i domen. Det är alltså inte *vår* tolkning av de ungas liv utan så det/de benämns i domen. Det är ett ålderdomligt uttryck och avsikten med att ha med det som kategori är att synliggöra att denna typ av beskrivning av de unga fortfarande förekommer och ges betydelse.

Variabel	Pojkar	Flickor
Olämpliga miljöer		
Olämplig miljö kriminalitet	5	1
Olämplig miljö droger	5	18
Olämplig miljö kriminalitet & droger	9	8
Olämplig miljö ospecificerat	14	26
Olämpligt umgänge övrigt		
Olämpligt umgänge äldre	11	32
Olämpligt umgänge ospecificerat	11	17
Respekterar ej gränssättning och regler		
	26	24
Skolproblem		
	62	67
Sexuellt risktagande		
Sex mot ersättning	1	6
Annat sexuellt riskbeteende	2	17
Olämplig miljö sex	1	9
Något av de tre ovan	2	24
Sexuellt gränsöverskridande/förövare		
	4	1

Som tabellen visar är det mycket stora skillnader mellan flickor och pojkar i vilka beteenden som lyfts fram som tecken på SNB i domarna. De stora skillnaderna handlar dels om den klassiska dikotomin som brukar beskrivas som utåtagerande respektive ageranden som i första hand drabbar en själv, där pojkar framföra allt beskrivs i termer av det förstnämnda och flickor mer i termer av att det senare. Dels handlar det om ett uttryck för en större oro för flickor i form av vilka riskera de utsätter sig för, eller antas kunna utsätta sig för.

Pojkars problem beskriv oftare som kopplade till kriminalitet och aggressivitet. Det är dock betydligt vanligare för flickor att kriminalitet tas upp som en anledning till oro i samband med SNB än med kriminalitet som ett eget kriterium. Detta hör sannolikt samman med att flickors brottslighet ofta bedöms som (och är) mindre allvarlig än pojkarnas, men det kan inte uteslutas att det också kan vara relaterat till genusnormer där flickors och pojkars handlingar betraktas på olika sätt.

Vad gäller kriteriet missbruk var det vanligare med både ansökan och omhändertaganden av pojkar jämfört med flickor. För SNB är det istället tvärtom. Man använder sig alltså oftare av SNB-kriteriet när flickor anses ha problem med missbruk. Detta kan bero på att flickors missbruk bedöms som mindre omfattande, men det går inte att utläsa av det kvantitativa materialet. Det är också tydligt att, liksom vid missbrukskriteriet, flickornas alkoholkonsumtion i större utsträckning lyfts fram i domarna.

Stender (2022) har med anledning av det större fokuset på flickors alkoholdrickande, som inte motsvaras av påtagliga könsskillnader i konsumtion (CAN 2019, 2021), gjort en kvalitativ analys av dessa domar. Varken för flickor eller pojkar utgör alkoholkonsumtion det enda skälet för omhändertagandet. Ofta är det något som bara nämns utan att närmare problematiseras. Stender visar dock att det i resonemangen i domarna framkommer en oro för flickors alkoholkonsumtion som på flera sätt skiljer sig åt från resonemangen kring pojkars konsumtion. För flickor är man orolig för vilka de umgås med när de dricker alkohol (framför allt om det rör sig om äldre män), i vilka miljöer de vistas, vad de gör när de dricker och hur de fått tag på alkoholen liksom hur de finansierar alkoholen. Resonemangen rör sig kring risker flickan utsätter sig för eller riskerar att utsättas för och är på så

sätt avhängigt antaganden om vad som kan hända när hon dricker. Vid problematisering av pojkarnas alkoholkonsumtion handlar det istället om vad de själva gjort, alltså effekter som faktiskt inträffat och inte händelser de är (eller kan bli) utsatta för. Det görs också kopplingar till flickors sexuella beteende i samband med alkoholdrickande (oavsett om det är frivilligt eller inte), och eventuella risker i samband med det, något som inte diskuteras alls i relation till pojkarna. Det kan beskrivas som ett bredare nät av kontroll i relation till flickor och som också är mer otydligt i det att det också rör saker som *kan* hända.

På motsvarande sätt som pojkar oftare beskrivs som utåtagerande på olika sätt, är oro för psykisk hälsa vanligare i relation till flickorna. Detta är ett återkommande tema i relation till flickor i institutionsvård (Vogel 2020) och gäller alltså föga förvånande även för LVU-omhändertaganden generellt. I gruppen pojkar visar det sig även att ensamkommande flyktingpojkar i materialet (en tredjedel bland pojkarna) i betydligt högre utsträckning diskuteras i termer av olika former av psykisk ohälsa än pojkar som inte är ensamkommande (Pettersson & Vogel 2023). Det är dock vanligare förekommande bland flickorna även i jämförelse med de ensamkommande pojkarna.

En annan skillnad mellan beskrivningarna av flickor och pojkar är förekomst av rymningar och/eller flykt från familj och andra boenden (dock inte avseende det som benämns som vagabonderande). Denna bild förstärks av aktmaterialet där även frekvens av avvikningar från placeringar utanför hemmet identifierats. Av de som placerats utanför hemmet har 81 procent av flickorna och 74 procent av pojkarna avvikit någon gång. Av dessa har 59 procent av flickorna och 39 procent av pojkarna avvikit flera gånger och inte bara vid ett enstaka tillfälle.

Det är också uppenbart att man från socialnämnd och domstolarnas sida är mer oroad över flickors umgänge och vilka miljöer de vistas i, med undantag för om de är relaterade till kriminalitet. Detta kan tolkas som att man är mer orolig för vad som *kan* hända, eller vad de *risikerar* att utsättas för i relation till flickorna, i linje med vad Stender (2022) fann i domar som berörde alkoholkonsumtion. Att exempelvis vistelse i olämpliga miljöer kan ligga till grund för ett LVU-omhändertagande (sannolikt dock i kombination med andra faktorer) ligger inom ramen för lagstiftningen för kriteriet SNB. Det hindrar inte att det trots det kan anses vara vagare skäl jämfört med exempelvis egna brott eller ett omfattande (och belagt) drogbruk.

Den största skillnaden mellan flickor och pojkar återfinns dock i hur ofta man tar upp frågor rörande sexuellt beteende. Att flickor överlag ligger högre avseende olika former av vad som bedöms som sexuellt risktagande är, mot bakgrund av såväl tidigare forskning som samhällets genusnormer, föga förvånande. Flickor placerade vid särskilda ungdomshem rapporterar också en avsevärt högre utsatthet för sexuella övergrepp än pojkarna. Över hälften av flickorna anger exempelvis att de utsatts för ett sexuellt övergrepp av en annan person än en närstående mot två procent av pojkarna (Statens Institutionsstyrelse 2021).

Det är uppenbart att detta fortsatt utgör en oro i relation till flickor men också att det fortsatt tycks vara mer eller mindre en icke-fråga för pojkar. Mot bakgrund av den samhälleliga och mediala diskussion som de senaste åren pekat ut såväl prostitutionserfarenheter som risker för sexuell utsatthet för ensamkommande, både under tiden på flykt och i Sverige (se t.ex. Röda Korset 2020) hade det kunnat förväntas en högre oro för detta i relation till pojkarna. En jämförelse mellan ensamkommande pojkar och övriga

pojkar visar dessutom något överraskande att beskrivningar av de ensamkommande inte på något sätt skiljer ut sig från pojkar i övrigt avseende olika former av sexuellt risktagande (Pettersson & Vogel 2023). Det väcker frågor om huruvida det är mindre vanligt förekommande bland de ensamkommande än vad den samhälleliga diskussionen antytt, eller om det snarare handlar om att socialtjänst och domstol missar denna form av utsatthet hos de ensamkommande. Därtill har kartläggningar visat på små könsskillnader i erfarenhet av sex mot ersättning (Svedin, Priebe, Wadsby, Jonsson & Fredlund 2015; Folkhälsomyndigheten 2017) vilket skulle kunna indikera att skillnaderna som syns i denna studies resultat snarare handlar om att myndigheter i viss mån missar pojkars (såväl ensamkommande som övrigas) sexuella utsatthet. Hur resonemangen i de domar som tar upp olika former av sexuellt riskfyllt beteende förs, och vilken betydelse det tillmäts, är föremål för en egen artikel (Vogel & Pettersson kommande). Slutligen är det också, som väntat, vanligare att det lyfts fram olika former av sexualbrott eller sexuellt gränsöverskridande beteenden hos pojkar än flickor. Detta är dock förhållandevis ovanligt för båda grupperna.

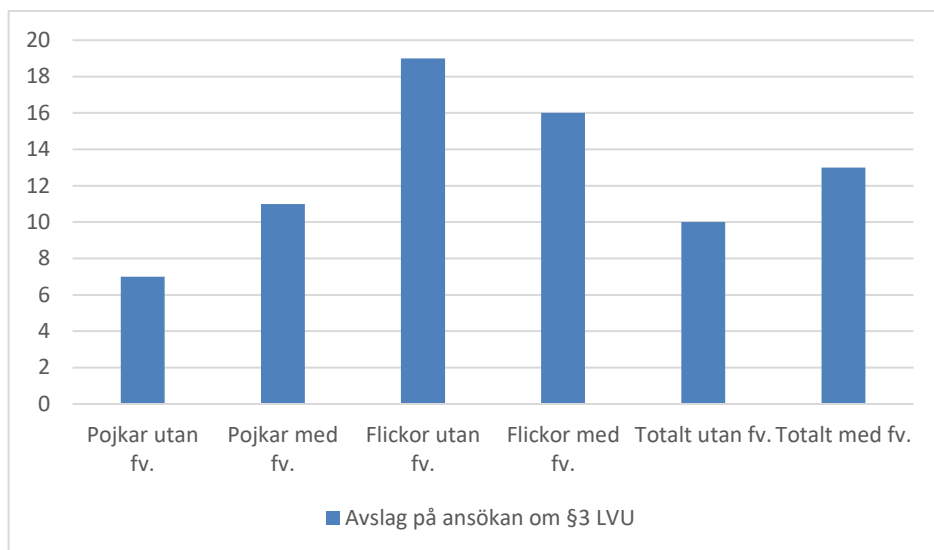
Förekomst av funktionsvariation hos de unga

Funktionsvariation är i sig inte ett skäl för omhändertagande enligt LVU. Det har dock förts en juridisk diskussion om neuropsykiatriska funktionshinder (NPF), såsom ADHD och autismspektrumstörningar, och gränsdragningar mellan symptom och beteendeproblem. I två avgöranden från 2010 har Högsta Förvaltningsdomstolen slagit fast att beteenden som kan

tolkas som symptom på en psykiatrisk störning (båda fallen gäller neuropsykiatriska diagnoser) inte är att betrakta som den typ av socialt nedbrytande beteende som avses i § 3 LVU (SOU 2015:71, s. 327).

Andelen där förekomst, eller där man misstänker förekomst, av olika former av funktionsvariation nämns i dom och/eller akt är hög. Även detta är vanligare förekommande för flickorna, 60 procent jämfört med 51 procent av pojkarna. I 44 procent av domarna som rör flickor och 34 procent av pojkarnas domar handlar det om en utredd diagnos. Trots att så hög andel redan har en utredd diagnos bedöms det för 36 procent av flickorna och 28 procent av pojkarna att det finns behov av en utredning. De unga tycks alltså i hög grad bedömas ha olika former av funktionsvariationer.

Mot bakgrund av det juridiska ställningstagandet att beteenden som kan tolkas som symptom på en funktionsvariation inte utgör skäl för § 3 LVU kan det vara intressant att se om det skiljer sig i andel avslag för § 3 LVU mellan de med uppgifter om att NPF förekommer och de där det inte uppges. Detta framgår av Figur 5.

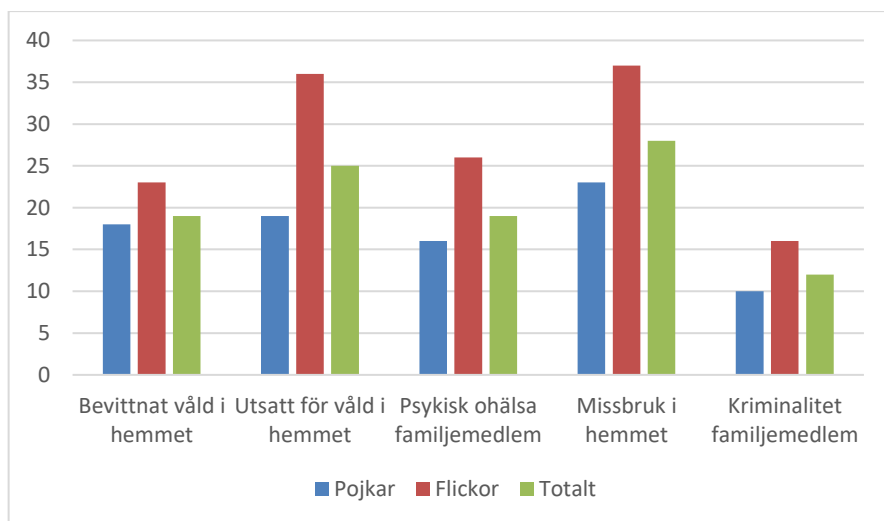

Figur 5 Andel avslag för de med respektive utan uppgifter om en funktionsvariation. Procent.

Som tidigare framgått är andelen avslag högre för flickor vilket också avspeglar sig i denna tabell. För pojkar är andelen avslag något högre för dem där det anges att de har en funktionsvariation, även om skillnaderna inte är stora. För flickor är det däremot omvänt, andelen med avslag är något lägre för dem med en funktionsvariation. För gruppen som helhet (som ju domineras av pojkar) kan konstateras att det inte tycks spela någon större roll för beslutet om ett omhändertagande enligt § 3 LVU om den unge har en funktionsvariation. En preliminär slutsats kan vara att ungdomar med funktionsvariation uppvisar flera andra problem, som inte bedöms vara symptom på funktionsvariation. Det kan dock vara av intresse att närmare granska dessa domar för att se på rättens ställningstagande, för att utreda hur rätten resonerar i dessa fall.

Familjeförhållanden enligt akterna

Det är känt att exempelvis de SiS-placerade har omfattande problem i familjen (Statens Instituttstyrelse 2021) och i betydligt större utsträckning jämfört med ungdomar i befolkningen generellt (Ybrandt & Nordqvist 2015). Andel där det i akten framkommer olika sociala omständigheter i hemmet framgår av Figur 6. Siffrorna kan ses som en form av minskattning, då det måste ha kommit till socialtjänsten kännedom för att det ska ingå. Samtidigt bör man minnas att uppgifterna i vissa fall kanske inte stämmer.

Figur 6 Andel som upplevt olika former av problem i familjen enligt information i akten. Procent.

I samtliga avseenden finns det i akterna oftare uppgifter om problem i familjen för flickorna. För den grupp unga som ingår i denna studie finns

inga studier som jämför med situationen för unga generellt, men en uppskattning av Folkhälsomyndigheten (2016) visar att ungefär 17 procent av alla barn i Sverige lever i familjer där det förekommer alkohol- och drogrelaterade problem, våld eller psykisk ohälsa. En jämförande studie har däremot gjorts avseende för unga placerade vid särskilda ungdomshem (Ybrandt & Nordqvist 2015). Vid inskrivning vid särskilda ungdomshem genomförs en omfattande intervju (ADAD-IN) kring nio olika problemområden, varav frågor om familjen är ett. SiS har genomfört en studie där SiS-placerade jämfördes med en slumpmässigt vald jämgammal population, som intervjuades med samma intervjuformulär. Den unge besvarar ett antal frågor om familjeförhållanden och intervjuaren gör sedan en bedömning av hur stort hjälpbehov den unge behöver inom området. Det finns alltså både svar på specifika frågor och en sammanfattande bedömning.

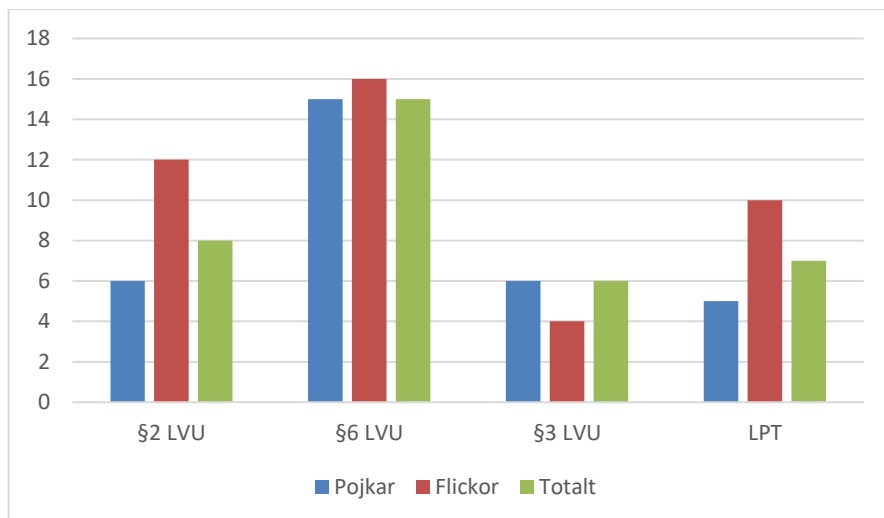
Intervjuarskattning om hjälpbehov relaterat till familjen visar påtagliga skillnader mellan ungdomar generellt och unga placerade på särskilda ungdomshem (SiS). Av flickorna i befolkningen är det fem procent där det bedöms att hjälp är nödvändigt eller absolut nödvändigt och för pojkar en procent. För flickor placerade på SiS är motsvarande andel 42 procent och för pojkar 25 procent. Även här finns alltså en skillnad i utsatthet mellan flickor och pojkar till flickornas nackdel. Samma mönster går igen för samtliga frågor om mor/far/syskon har problem med alkohol, narkotika, brottslighet eller har psykiska problem, även om andelen som svarar ja på dessa specifika frågor är betydligt lägre än andelarna där det anses nödvändig med stöd. Mönstret är detsamma vid frågorna om fysisk och psykisk misshandel av en föräldrafigur liksom vid utsatthet för sexuella övergrepp av en föräldrafigur (Ybrandt & Nordqvist 2015). Generellt sett är nivåerna högre bland de SiS-placerade än de redovisade här (Ybrandt & Nordqvist

2015; Statens Institutionsstyrelse 2021) men eftersom det är helt olika förfaranden för att få information om utsattheten så är det svårt att dra några slutsatser om det annat än att det, som förväntat, tycks vara en högre utsatthet bland de som placeras på SiS än bland LVU-omhändertagna som helhet.

Tidigare placeringar och öppenvårdsinsatser

Många gånger har de unga tidigare haft olika former av insatser, så som insatser inom öppenvården eller tidigare omhändertaganden genom § 3 LVU, LPT¹⁰ eller akuta omhändertaganden, som inte hör samman med det § 3 LVU som ingår i denna studies avgränsade period. Andelar som tidigare fått olika tvångsinsatser framgår av Figur 7.

¹⁰ Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.

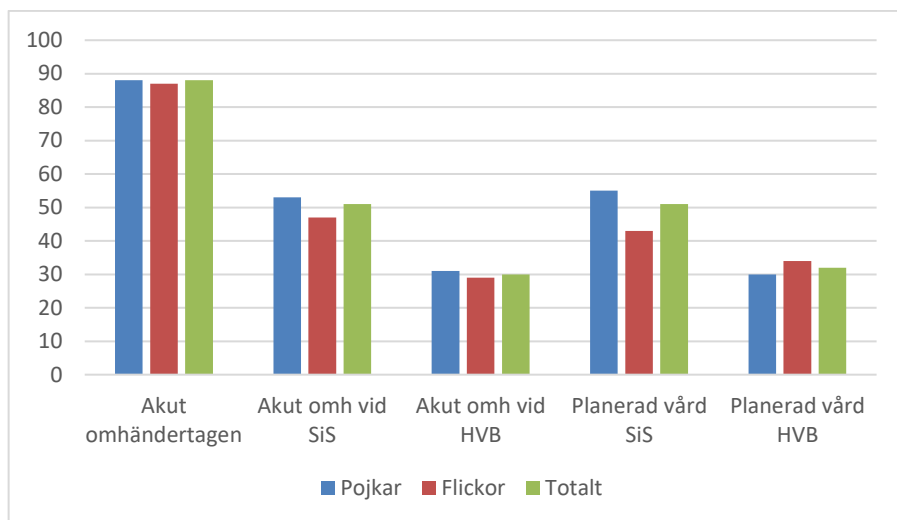
Figur 7 Andel tidigare omhändertaganden innan den aktuella LVU-domen. Procent

I linje med att flickor oftare också prövas för ett omhändertagande enligt § 2 i samband med LVU-domen som ingår i studien så har också en större andel av flickorna även tidigare varit tvångsomhändertagna på grund av missförhållanden i hemmet. En dubbelt så stor andel av flickorna som pojkarna har ett sådant tidigare omhändertagande, vilket också gäller för tvångsomhändertaganden genom LPT. Pojkar har något oftare varit omhändertagna enligt § 3 LVU redan tidigare medan andelen tidigare akuta omhändertaganden (som alltså inte är relaterade till den aktuella domen) är lika mellan grupperna. En försiktig tolkning av tidigare omhändertaganden visar att flickor tycks ha en något mer problematisk bakgrund än pojkarna.

De har också i större utsträckning haft öppenvårdsinsatser innan LVU-domen, 78 procent mot 64 procent av pojkarna enligt genomgången av akterna.

Placering på institution

Det förekommer en del bortfall i SCB:s data och i de data som kommer från SiS. Därför presenteras även data om placering vid SiS utifrån uppgifterna i domar och akter, även om själva frågeställningen om placering vid SiS undersökts mer ingående längre fram i rapporten. Kategorierna är överlappande i den meningen att en ungdom kan vara akut placerad både på SiS och HVB, exempelvis inledningsvis på HVB för att sedan omplaceras till SiS. Detsamma gäller för den föreslagna vården där den exempelvis kan inledas på SiS för att därefter planeras för placering vid HVB. Av Figur 8 framgår akuta placeringar samt vad socialtjänsten planerar för typ av placering för den unge.

Figur 8 Akuta placeringar och planerade vård. Procent.

Eftersom en tidigare analys av ensamkommande flyktingpojkar visat att dessa i större utsträckning än både flickor och övriga pojkar placerades, eller planerades för en placering, vid SiS (Pettersson & Vogel 2023) så förklarar detta delar av skillnaderna mellan flickor och pojkar. Endast med avseende på planerad vård vid SiS kvarstår några skillnader om vi istället jämför flickor och pojkar exklusive de ensamkommande. För 49 procent av pojkarna och 43 procent av flickorna (exkl. de ensamkommande) planeras vården innehålla en placering vid SiS. Som framgår av tabellen är en stor majoritet akut omhändertagna och många av dessa är placerade vid en institution, antingen ett låst SiS-hem eller ett HVB. Den planerade vården är också dominerad av institutionsplaceringar.

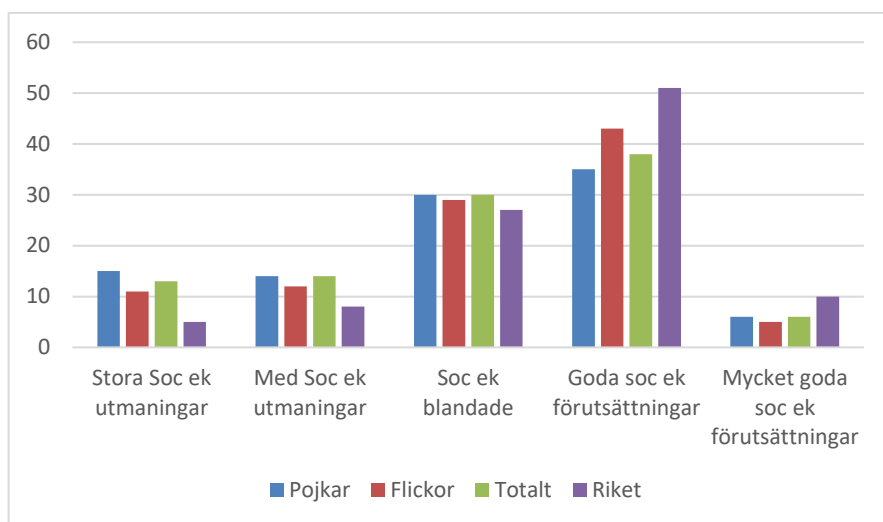
Familjesituation, socioekonomisk situation och härkomst

Efter denna (könsuppdelade) genomgång av doms- och aktmaterialet övergår vi till frågan om betydelse av socioekonomisk situation och härkomst för omhändertaganden av unga genom § 3 LVU. Vid denna analys faller framför allt unga ensamkommande bort på grund av avsaknad av personnummer.

Det förekommer en del bortfall i SCB:s databaser för dem vi har grunddata för. För flickorna finns uppgifter för 535 personer medan det för pojkar endast finns för 839 personer. Det innebär att det finns ett bortfall för flickor med 4 procent och för pojkar med 26 procent. Skillnaden förklaras av den stora andelen ensamkommande flyktingar i pojkggruppen.¹¹ I enskilda variabler kan dessutom ytterligare bortfall förekomma. Presenterade data och andelar utgår från de individer där uppgifter förekommer.

Ett sätt att undersöka vilken typ av områden de unga bor i är att jämföra deras boenden med DELMIS segregationsbarometer. Det går då att jämföra med nationella data över var befolkningen som helhet bor. Detta framgår av Figur 9.

¹¹ Bortfallet är dock lägre eftersom det för cirka 100 av dem ensamkommande gick att göra en koppling till antingen SCB data (fullständigt personnummer) eller att de gick att identifiera i SiS data. Men på många av variablerna saknas dock information ändå då de inte finns registrerade i flera av SCB:s register, och i synnerhet faller de bort vid analyser som rör föräldrar.

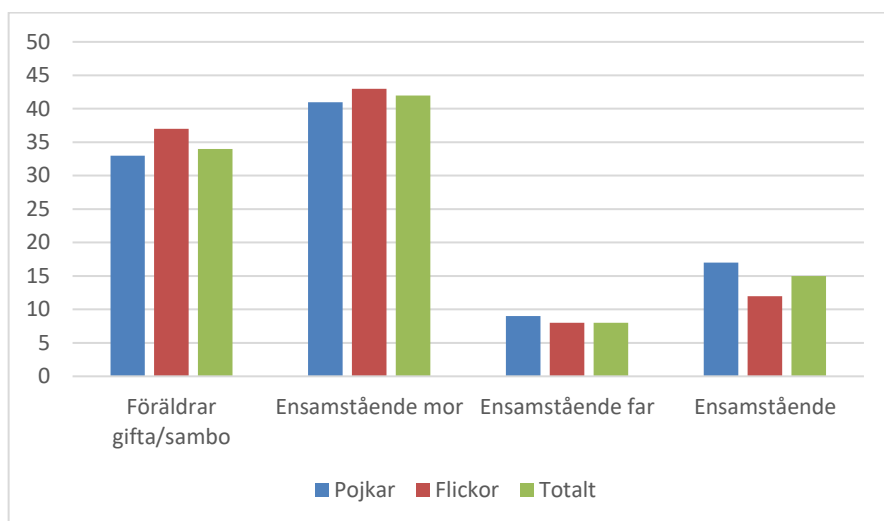

Figur 9 Boende i olika områden 2016 indelade efter DELMIS segregationsbarometer uppdelat på kön samt jämförelse med riket¹² 2016. Procent.

Jämfört med befolkningen i stort bor de unga i större utsträckning i områden med socioekonomiska utmaningar. Skillnaderna mellan flickor och pojkar är små men pojkarna bor något oftare i områden med socioekonomiska utmaningar. Majoriteten av de unga bor dock i blandade områden eller områden med goda socioekonomiska förutsättningar. Drygt hälften (56 procent) av de unga bor i flerbostadshus, huvudsakligen i hyresrätt. Pojkarna bor något oftare i flerbostadshus. En förhållandevis stor andel bor dock i småhus (41 procent), huvudsakligen eget ägande, vilket är vanligare för flickorna än för pojkarna.

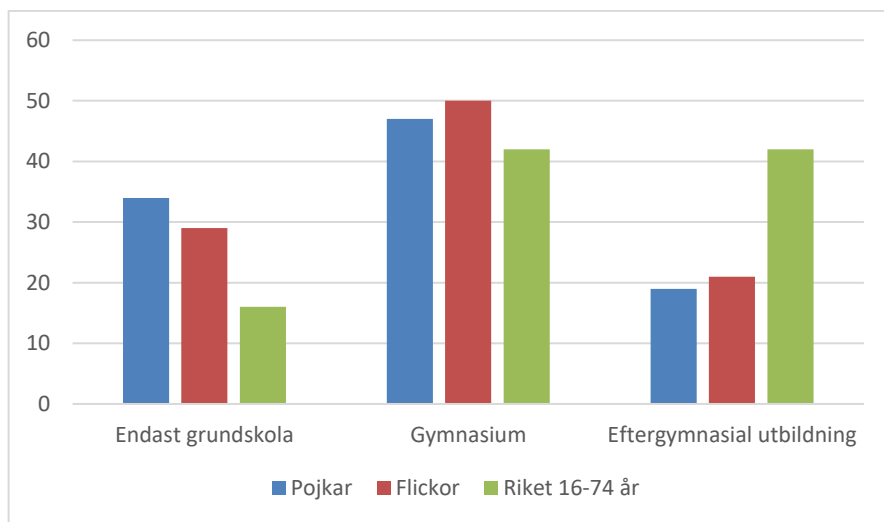
Av Figur 10 framgår vilken familjetyp de unga bor i.

¹² Uppgifter hämtade från Segregationsbarometer: <https://segregationsbarometern.delmos.se/labbet/#/omradesstatistik/table?indicator=0-1,2,3,4,5&location=riket&bg=0&swe-den=0&unit=andelar> (2022-11-07)

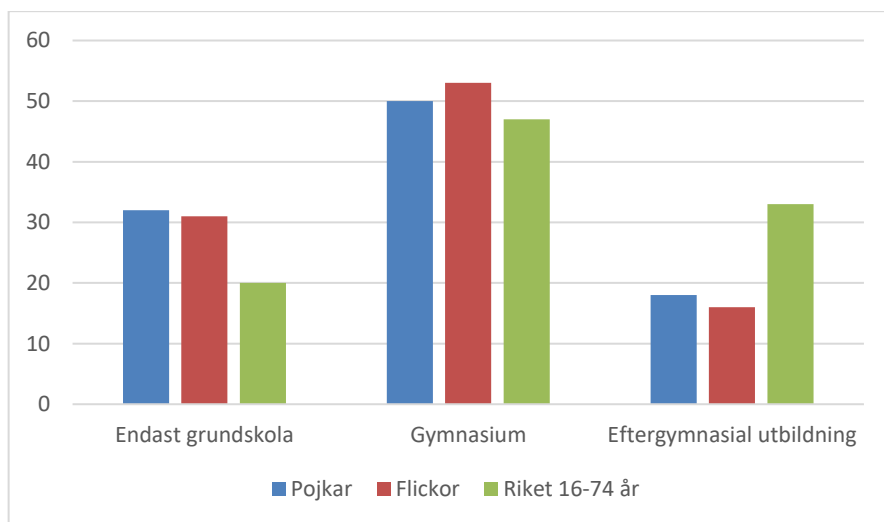

Figur 10 Familjetyp den unge bor i. Procent.

Det är vanligast för både pojkar och flickor att bo tillsammans med en ensamstående mor. Ungefär en tredjedel av de unga lever med gifta eller sammanboende föräldrar. En något större andel av pojkarna än flickorna lever utan någon av sina föräldrar. SCB:s officiella statistik redovisas inte i samma kategorier som ovan men av den framgår i varje fall att 75 procent av barn mellan 0-17 år bodde år 2016 med sammanboende föräldrar. Av Figur 11 och Figur 12 framgår föräldrarnas utbildningsnivå.

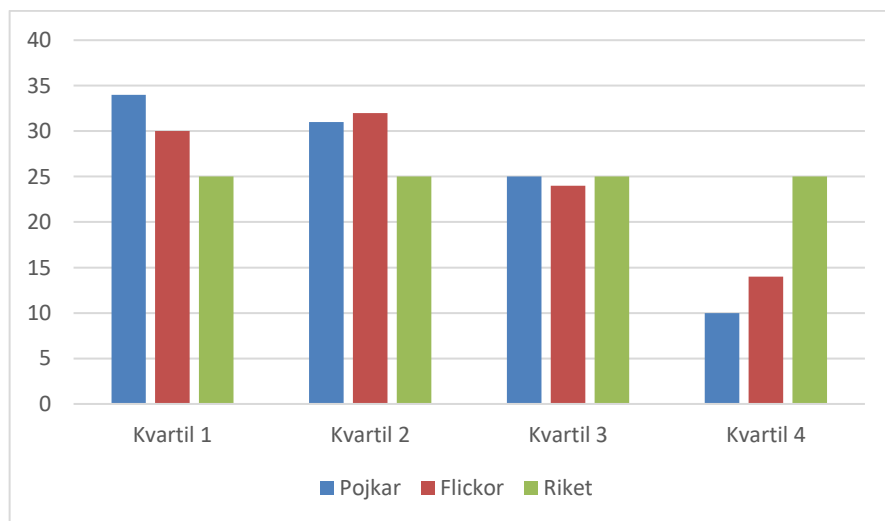
Figur 11 Moderns högsta utbildningsnivå för pojkar och flickor samt i riket 16-74 år. Procent.

Figur 12 Faderns högsta utbildningsnivå för pojkar och flickor samt i riket 16-74 år. Procent.

En majoritet av föräldrarna saknar eftergymnasial utbildning (vilket även gäller för riket i stort). Här syns inga stora skillnader vare sig mellan mödrar och fäder eller relaterat till pojkar eller flickor. Den vanligaste utbildningsnivån är gymnasium. Vid en jämförelse med riket, som får göras med viss försiktighet eftersom föräldragruppen inte är mellan 16–74 år utan tillhör ett snävare åldersspann, så syns tydliga skillnader i utbildningsnivå. Störst är skillnaden i andel med endast grundskola, och särskilt för mödrarna (vilket hör samman med att kvinnors utbildningsnivå generellt är högre än mäns).

Av Figur 13 framgår familjens disponibla inkomst relaterat till nivåer i riket.

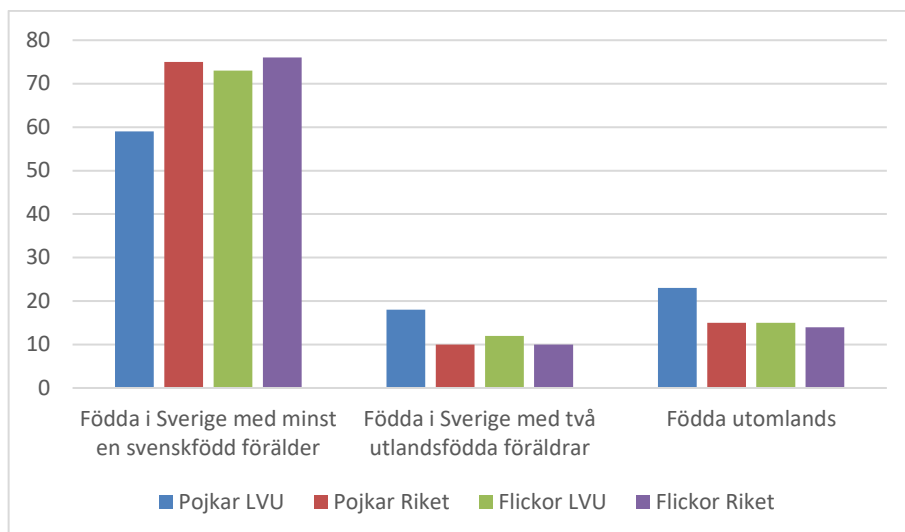
Figur 13 Familjens disponibla inkomst relaterat till riket. Procent.

Familjerna för både pojkar och flickor har lägre disponibel inkomst än befolkningen i stort. Pojkarnas i något större utsträckning än flickornas. Framför allt är det mycket ovanligt att familjens disponibla inkomster tillhör den högsta kvartilen i befolkningen.

Föräldrarnas anknytning till arbetsmarknaden är generellt svag. För dem där det finns uppgifter om detta är mellan 29 och 35 procent arbetslösa. Andelen är något högre för mödrarna men det handlar bara om några få procent. Det finns inga skillnader mellan flickor och pojkar i detta avseende. I en fjärdedel av de ungas familjer (ingen skillnad mellan könen) har någon fått ekonomiskt bistånd under året. Uppgifter om huvudinkomstkälla stärker bilden av barnens utsatthet genom föräldrars svåra omständigheter. Endast drygt hälften av mödrarna har sin huvudsakliga inkomstkälla från förvärvsarbete, nivåerna är lika mellan flickor och pojkar. Av fäderna har en något högre andel sin huvudsakliga inkomst från förvärvsarbete, 67 procent av flickornas och 59 procent av pojkarnas. Det bör dock noteras att även om det är en högre andel fäder som har sin huvudsakliga inkomstkälla från förvärvsarbete så är det färre fäder än mödrar som det finns uppgifter om (bortfallet för fäder är 25 procent medan det är 15 procent för mödrarna). Om man tar hänsyn till detta är det en lika stor andel av mödrarna som av fäderna där vi vet att de huvudsakligen försörjer sig genom förvärvsarbete (knappt 50 procent). Den näst största huvudsakliga inkomstkällan är ekonomiskt bistånd (mödrar 17 procent och fäder 11 procent) tätt följt av förtidspension (mödrar 7 procent och fäder 10 procent). Några tydliga skillnader mellan flickor och pojkar finns inte heller i detta

avseende. Som framgick ovan bor nästan hälften av de unga med en ensamstående mor och det är bara drygt hälften av fäderna som är vårdnadshavare. Det är med andra ord sannolikt att det är mammans levnadsförhållanden avseende arbete och ekonomi som påverkar de ungas situation mest.

De unga är i stor utsträckning födda i Sverige, 83 procent av flickorna och 76 procent av pojkarna. Andelen födda utomlands skulle dock vara högre för pojkarna om fler av de ensamkommande varit med i data från SCB. Bortfallet är högre med avseende på medborgarskap men för dem där sådan uppgift finns är 92 procent av flickorna och 88 procent av pojkarna svenska medborgare. En indelning av de ungas härkomst framgår av Figur 14.

Figur 14 Gruppering av unga fördelat på föräldrars respektive eget födelseland samt jämförelse med riket 2016 för personer 10–19 år gamla. Procent.

Bortfallet är något högre för pojkarna, 14 jämfört med 4 procent. Pojkarna har oftare utländsk härkomst än flickorna. Detta förklaras inte av en högre andel ensamkommande bland pojkarna eftersom dessa huvudsakligen utgör bortfall i figuren ovan. I hela materialet, där även de ensamkommande skulle ingå i gruppen födda utomlands, är alltså andelen pojkarna med utländsk härkomst klart större än andelen flickor. Vid en jämförelse med riket för de i åldrarna 10–19 år för 2016 så är pojkarna överrepresenterade vad gäller utländsk härkomst medan flickorna har påfallande lika fördelning som i riket i stort.

Betydelse av kön, socioekonomisk situation och härkomst

Som framgått av metodbeskrivningen har materialet kategoriserats i fyra grupper för att närmare analysera betydelsen av kön, socioekonomisk situation och härkomst. Dessa är:

- Svenskfödda med minst en svenskfödd förälder + förvärsarbetande mor
- Svenskfödda med två utlandsfödda föräldrar/utlandsfödda + förvärsarbetande mor
- Svenskfödda med minst en svenskfödd förälder + ej förvärsarbetande mor
- Svenskfödda med två utlandsfödda föräldrar/utlandsfödda + ej förvärsarbetande mor

Redovisningen av dessa fyra grupper görs uppdelat på kön, det är alltså totalt åtta grupper som jämförs. Det ska framhållas att, trots att det är en totalundersökning, så bör slutsatser vad gäller flickor dras med något större försiktighet. Detta eftersom antalet i grupperna, framför allt för de med utländsk härkomst och förvärsarbetande mor, är relativt få. Procentsatser kan ibland bli missvisande i de fall basalet är litet, eftersom enskilda individer får större betydelse för procentsatser än vid större basal. Vi vill

också framhålla att det faktum att vi valt just mammornas ställning på arbetsmarknaden inte ska tolkas som att vi anser att de har ett *särskilt* ansvar för barnen, eller kan göras mer ansvariga än papporna, tvärtom är det just för att det ofta *är* de som är närvarande i de ungas liv som gjort att utgångspunkten för jämförelsen blivit mammornas ställning på arbetsmarknaden. För att underlätta läsningen benämns markören för socioekonomisk situation, det vill säga om moderns huvudsakliga inkomstkälla kommer från förvärvsarbete eller inte, ibland bara som socioekonomisk situation. Men det ska alltså ses som en *markör* för detta.

Redovisningen sker framför allt i diagramform eftersom det bedöms som mer överskådligt när så många olika kategorier jämförs med varandra (åtta grupper). Trots detta kan redovisningen ändå uppfattas som svåröverskådlig. För att underlätta läsningen kan följande vara till hjälp:

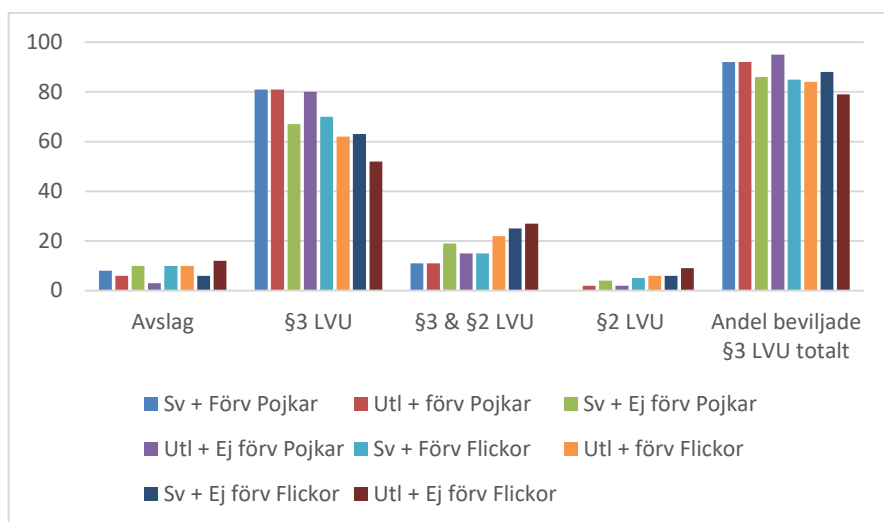
- Vill du jämföra med *fokus på pojkar och flickor* så är de fyra första kolumnerna pojkar och de efterföljande fyra flickor.
- Vill du istället jämföra med *fokus på socioekonomisk situation* så se *parvis* på staplarna. Första paret är förvärvsarbetande mor (pojkar med svensk respektive utländsk härkomst) andra paret ej förvärvsarbetande mor (pojkar med svensk respektive utländsk härkomst). Och på samma sätt för de fyra sista staplarna som rör flickor.
- Om du slutligen vill jämföra med *fokus på härkomst* så jämför du *varannan* stapel. Den första visar svensk härkomst och nästa utländsk härkomst, för att därefter fortsätta så med varannan stapel,

där första paret är pojkar med förvärvsarbetande mor och svensk respektive utländsk härkomst och så vidare.

Ibland redovisas flickor och pojkar i separata diagram. Det är framför allt när det är många variabler som kategorierna ska jämföras mellan. Då jämför du mellan diagrammen om du vill jämföra med fokus på kön.

Skäl för omhändertaganden samt avslag

Av Figur 15 framgår andelen avslag samt enligt vilken/vilka paragrafer i LVU som förvaltningsrätten omhändertar de unga utifrån.

Figur 15 Paragraf i förvaltningsrättens dom samt andel avslag utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Procent.¹³

De fall där domstolen helt avslår socialnämndens begäran ligger på omkring tio procent för de flesta grupperna. Pojkar med utländsk bakgrund och en mor som inte förvärvsarbetar skiljer dock ut sig genom att de har färre avslag än övriga grupper. Eftersom även pojkar med utländsk härkomst och en förvärvsarbetande mor har en något lägre nivå kan man konstatera att för pojkar med utländsk härkomst ligger andelen avslag lägre än för unga med andra bakgrunder. Som tidigare konstaterats har flickor oftare än pojkar omhändertagits enligt § 2 LVU, tillsammans med § 3 LVU eller enskilt (vilket alltså betyder att § 3 LVU avslogs). När materialet delas upp i mer finfördelade grupper nyanseras bilden en aning. Visserligen

¹³ Observera att för pojkar med svensk härkomst och en förvärvsarbetande mor är andelen som omhändertogs enbart enligt § 2 LVU noll, vilket betyder att det endast är sju staplar och den första avser pojkar med utländsk härkomst och en mor som förvärvsarbetar.

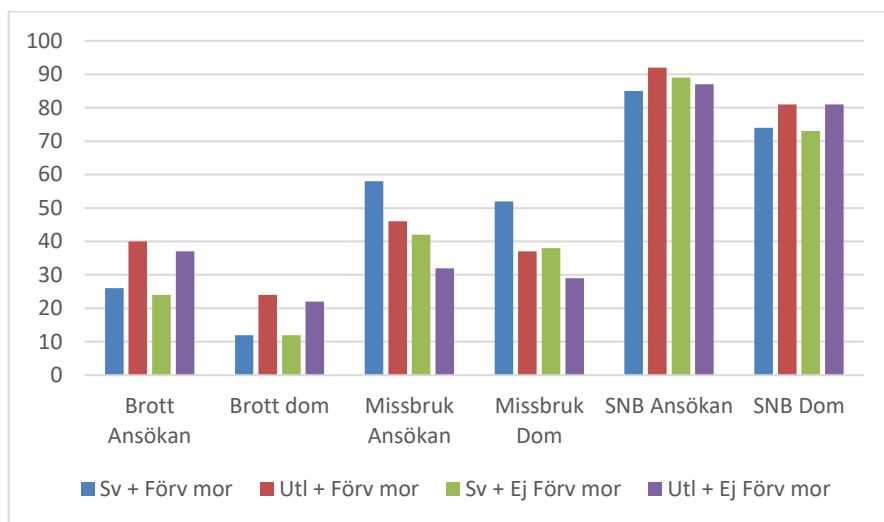
gäller det för alla fyra flickgrupper att de har en relativt hög andel omhändertaganden enligt § 2 LVU, även om nivån är något lägre för de med svensk härkomst och en förvärvsarbetande mor. Men vid uppdelningen på socioekonomisk bakgrund för pojkarna visar det sig att de med en mor som inte förvärvsarbetar, oavsett härkomst, ligger på liknande nivåer som flickor med en förvärvsarbetande mor. Flickor med en mor som inte förvärvsarbetar, oavsett härkomst, ligger dock ännu högre. Detta tyckas alltså vara sammankopplat med både kön och socioekonomisk bakgrund men i mindre utsträckning med härkomst.

Slutligen, angående andel beviljade ansökningar om § 3 LVU totalt (med och utan § 2 LVU) så är andelarna relativt lika mellan olika grupper inom respektive kön, och flickornas andel ligger generellt något under pojkarnas. Den enda grupp som delvis avviker från detta är de med svensk härkomst vars mor inte förvärvsarbetar. Pojkarnas andel i denna grupp är något lägre medan flickornas är något högre än jämfört med övriga pojk/flickgrupper, men några större slutsatser av detta är svåra att dra då skillnaderna ändå är rätt små. Här tycks alltså kön eventuellt ha större betydelse för utfallet än härkomst och socioekonomisk bakgrund, även om skillnaderna mellan könen inte heller är särskilt stora. Förvaltningsrätten följer helt enkelt oftast socialnämndens bedömning om att § 3 LVU är tillämpligt för samtliga grupper.

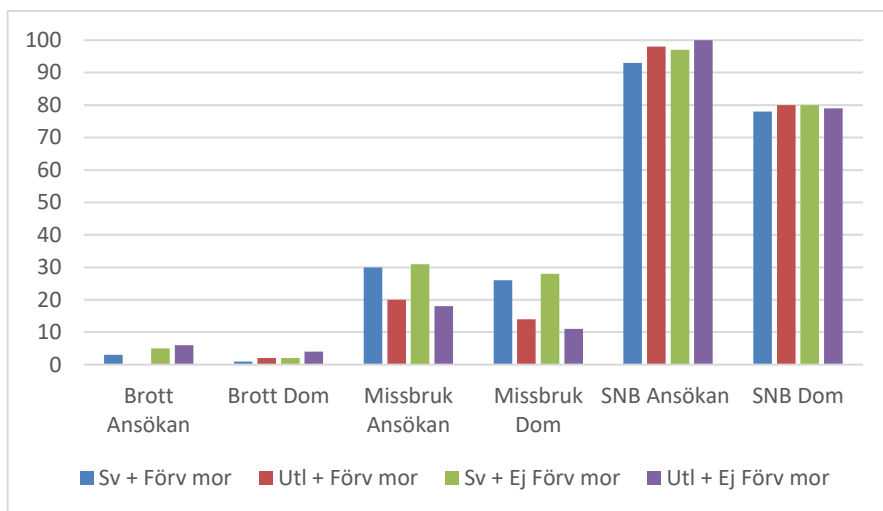
Det finns inte heller några skillnader i ålder mellan grupperna annat än mellan flickor och pojkar. Medianålder för samtliga pojkgrupper är 16 år och för samtliga flickgrupper 15 år.

Kriterier i ansökan och dom

I Figur 16 (pojkar) och Figur 17 (flickor) framgår vilka kriterier som socialnämnden ansökt om placering för samt vilka domstolen fastslagit. Vi vill påminna om att en person kan ha flera kriterier i både ansökan och dom. Även om vilket kriterium som ansökts för redovisas så är huvudfokus på de kriterier som domstolen anser vara fastställda. Ansökan är främst intressant i relation till om det skulle vara större skillnader mellan dessa kriterier och vad domstolen anser vara fastställt för någon av grupperna.

Figur 16 Kriterier i ansökan i förvaltningsrätten samt i dom utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Fler än ett kriterium kan anges i både ansökan och dom. Pojkar, procent.

Figur 17 Kriterier i ansökan i förvaltningsrätten samt i dom utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Fler än ett kriterium kan anges i både ansökan och dom. Flickor, procent.

I samtliga grupper, oavsett kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund, dominerar annat socialt nedbrytande beteende som kriterium. Det är kanske inte oväntat med tanke på att det även dominerar i hela gruppen. Likheterna i andel där ansökan och/eller domen innehåller SNB är dessutom påtagliga mellan grupperna, i synnerhet vad gäller flickors kriterier i domen. Liksom tidigare konstaterats anges för flickor också en något högre andel annat socialt nedbrytande beteende jämfört med pojkar, vilket också stämmer för samtliga grupper som jämförelsen görs mellan. Det finns vissa mindre skillnaderna mellan pojkgруппerna, där de med svensk härkomst något mer sällan omhändertas för annat socialt nedbrytande beteende i domen.

Vad gäller övriga kriterier, brottslighet och missbruk, är som väntat pojkarnas nivåer generellt högre än flickornas. Flickor med svensk härkomst,

oavsett om modern förvärvsarbetar eller inte, har omhändertagits genom missbrukskriteriet i större utsträckning än flickor med utländsk härkomst. I de fall missbrukskriteriet aktualiseras så är det nästan alltid narkotika det handlar om, ibland i kombination med alkohol, och cannabis är dominerande drog. Detta mönster gäller för samtliga grupper. Den grupp bland pojkar där alkohol är vanligast förekommande som del av missbrukskriteriet är pojkar med svensk härkomst med förvärvsarbetande mor (åtta procent) och det är ovanligast för dem med utländsk härkomst där modern inte förvärvsarbetar (två procent). Vad gäller flickorna är det vanligast med alkohol i kriteriet för flickor med svensk härkomst och en mor som inte förvärvsarbetar (tolv procent) och lägst för flickor med utländsk härkomst och en förvärvsarbetande mor (två procent). I de flesta fall, oavsett grupp, förekommer också droger som skäl för missbrukskriteriet i kombination med alkohol. För missbrukskriteriet är det alltså kön (högre andelar för pojkarna) och härkomst (högre andelar för de med svensk härkomst) som främst skiljer grupperna åt.

Den tydligaste skillnaden mellan flickor och pojkar för de kriterium de omhändertas enligt är, som tidigare konstaterats, brottskriteriet, oavsett härkomst och socioekonomisk bakgrund. Vad gäller brottskriteriet finns, utöver kön, också en skillnad mellan pojkar avseende härkomst. De med utländsk härkomst är ungefär dubbelt så ofta omhändertagna på brottskriteriet som pojkar med svensk härkomst. Inom grupperna med svensk respektive utländsk härkomst finns däremot inga skillnader mellan de vars mor förvärvsarbetar och de vars mor inte förvärvsarbetar. För flickorna är nivåerna för de som omhändertas för brottskriteriet (i domen) så låga i samtliga grupper att det inte är meningsfullt att diskutera eventuella skillnader mellan dem. I brottskriteriet återfinns alltså främst könsskillnader men även

vissa skillnader med avseende på härkomst, medan det inte går att se några skillnader utifrån socioekonomisk situation.

Problembeskrivningar inom annat socialt nedbrytande beteende

Som framgått tidigare är kriteriet i de flesta domarna, både för flickor och pojkar, annat socialt nedbrytande beteende. I Appendix 1 (Tabell 2 och 3) framgår hur de unga beskrivs i domarna med avseende på SNB uppdelat på härkomst och socioekonomisk bakgrund. Då dessa är omfattningsrika och detaljerade kommer endast en mer översiktlig beskrivning att göras i texten. Den läsare som vill se alla detaljer finner dem i Appendix 1. De redan tidigare konstaterade mycket stora skillnaderna mellan flickor och pojkar består när man delar upp materialet i undergrupper utifrån härkomst och socioekonomisk bakgrund. Därför kommenteras flickor och pojkar separat i denna redovisning.

Pojkar

Det finns inga stora skillnader mellan grupperna i vilka problem som beskrivs vara del av SNB. De skillnader som ändå syns följer främst härkomst. Pojkar med utländsk härkomst, oavsett om deras mödrar förvärvsarbetar eller ej, bedöms i något större utsträckning ha ett socialt nedbrytande beteende i form av kriminalitet, olämpligt kriminellt umgänge och olämpliga miljöer kopplade till kriminalitet. Pojkar med utländsk härkomst vars mor inte förvärvsarbetar anges också något oftare än de andra grupperna ha ett våldsamt beteende.

Pojkar med svensk härkomst, oavsett om modern förvärvsarbetar eller inte, bedöms i större utsträckning ha problem med psykisk ohälsa samt en problematisk konsumtion av alkohol. Vad gäller droganvändning utmärker sig pojkar med utländsk härkomst och en förvärvsarbetande mor genom en något högre nivå än de andra grupperna.

Några få skillnader syns också avseende socioekonomisk situation där pojkar med förvärvsarbetande mödrar, oavsett härkomst, oftare bedöms ha olämpligt umgänge, såväl missbruksrelaterat som med äldre.

Flickor

Inledningsvis är det värt att påminna om att jämförelser bör göras med försiktighet då antalet i de olika grupperna, framför allt den med utländsk härkomst och en förvärvsarbetande mor, är relativt få. De skillnader som syns mellan grupperna visar att flickor med utländsk härkomst, oavsett om modern förvärvsarbetar eller inte, i något större utsträckning bedöms ha ett socialt nedbrytande beteende kopplat till kriminalitet. Skillnaderna är dock små och några tydliga slutsatser kan inte dras. Flickor med utländsk härkomst vars mor inte förvärvsarbetar anges i något större utsträckning än de andra ha ett olämpligt kriminellt umgänge, särskilt jämfört med de med svensk härkomst vars mor inte förvärvsarbetar. Båda grupperna flickor med utländsk härkomst bedöms i större utsträckning ha ett våldsamt utagerande beteende. Flickor med svensk härkomst bedöms i större utsträckning ha problem med psykisk ohälsa och i viss utsträckning också med sexuellt risktagande i någon form.

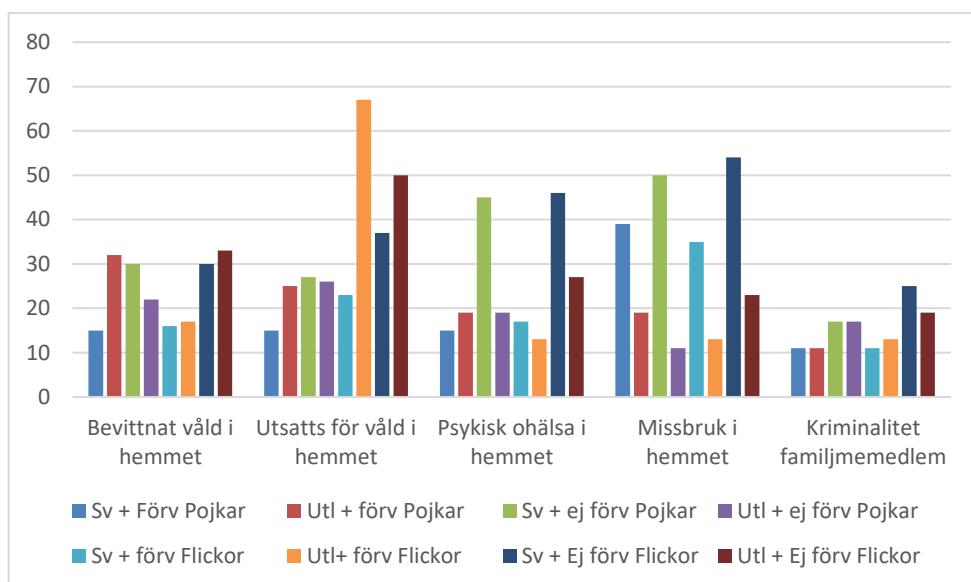
Skillnader syns också avseende socioekonomisk situation när det kommer till om avvikningar tas upp som en problematik inom SNB. Flickor vars mödrar inte förvärvsarbetar beskrivs i större utsträckning ha problem med

att de har rymt från tidigare placeringar medan flickor vars mödrar förvärvsarbetar i större utsträckning beskrivs som att de rymmer hemifrån. Noteras kan också att flickor med utländsk härkomst i något större utsträckning anses ha ett vagabonderande beteende.

Sammantaget är alltså den klart dominerande skillnaden mellan grupper i vilka beteenden som beskrivs utgöra socialt nedbrytande beteenden den mellan flickor och pojkar.

Familjeförhållanden enligt akterna

Av Figur 18 framgår hur vanligt förekommande det är med olika problem i familjen. Eftersom informationen endast finns för de domar där akten gått igenom är andelen ännu lägre än vid tidigare jämförelser varför slutsatser måste dras med försiktighet.

Figur 18 Andel som upplevt olika former av problem i familjen enligt information i akten utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Utgår från information i akterna. Procent.

Mellan pojkarna återfinns de största skillnaderna mellan grupperna i (känd) *psykisk ohälsa* hos familjemedlem samt *missbruk i hemmet*. Här utmärker sig framför allt de med svensk härkomst vars mamma inte förvärvsarbetar som enligt akten har tydligt högre förekomst av båda dessa erfarenheter. Pojkar med svensk härkomst och förvärvsarbetande mor har också relativt hög förekomst av missbruk i hemmet. Upplevelsen av missbruk i hemmet är högre även för flickor med svensk härkomst jämfört med dem med utländsk härkomst. Nivåerna liknar de för pojkar med svensk härkomst. Psykisk ohälsa hos en familjemedlem är vanligare för dem vars mor inte förvärvsarbetar oavsett härkomst och kön. Särskilt hög är andelen hos flickor och pojkar med svensk härkomst och en mor som inte förvärvsarbetar.

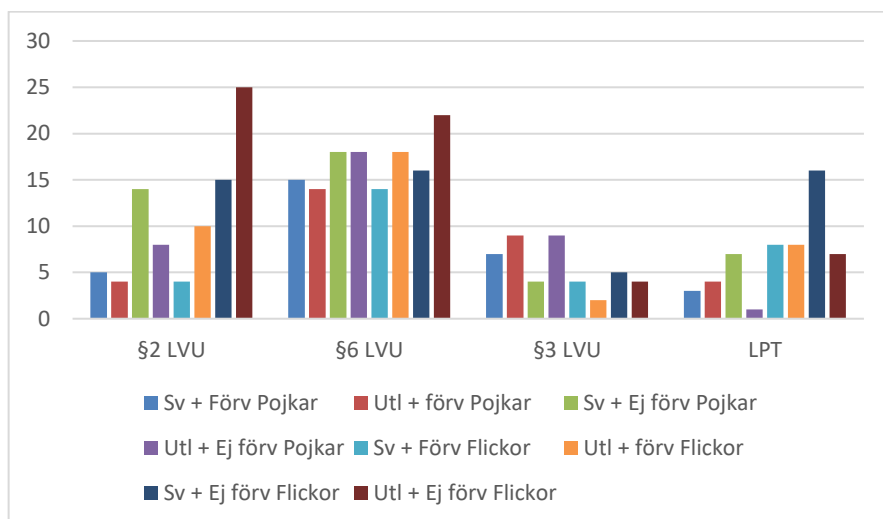
Andelen pojkar som *bevittnat eller utsatts för våld i hemmet* är lägre för dem med svensk härkomst och förvärvsarbetande mor än för övriga grupper. För flickorna gäller för erfarenheten av att ha bevittnat våld i hemmet att det är mer förekommande för dem vars mor inte förvärvsarbetar oavsett härkomst. Att själva ha utsatts för våld i hemmet är betydligt vanligare för flickor med utländsk härkomst och särskilt hög för dem med utländsk härkomst vars mor förvärvsarbetar. Även om gruppen är liten finns det för två av tre av dessa flickor information i akten om att de utsatts för våld i hemmet. En tänkbar anledning till de stora skillnaderna skulle kunna vara om hedersproblematik var vanligt förekommande i (framför allt) gruppen med utländsk härkomst och förvärvsarbetande mor, men så är inte fallet. Sådana uppgifter förekommer i relativt få fall och när det förekommer är det framförallt i gruppen med utländsk härkomst med en mor som *inte* förvärvsarbetar (18 procent jämfört med sex procent, och för ingen av flickorna med svensk härkomst). Uppgifter om att ha utsatts för våld i hemmet är dessutom högre för tre av fyra grupper hos flickorna jämfört med pojkarna. Bara flickor med svensk härkomst vars mor förvärvsarbetar har en lägre nivå än pojkgrupperna, med undantag för pojkar med svensk härkomst vars mor förvärvsarbetar som har den lägsta nivån av alla. Vad gäller upplevelser av våld i hemmet finns alltså vissa skillnader vad gäller härkomst liksom socioekonomisk bakgrund. De största skillnaderna återfinns dock mellan flickor och pojkar även om det inte gäller alla jämförelserna.

Andelen med *kriminalitet hos en familjemedlem* skiljer sig mindre mellan grupperna, även om den är högre bland de vars mor inte förvärvsarbetar. Detta gäller för både flickorna och pojkarna och oavsett härkomst. Krimi-

nalitet hos familjemedlemmar är också det som det mer sällan finns information om i akterna, av de problem som tas upp här. Med ett undantag är detta det minst vanligt förekommande inom de olika grupperna. Undantaget är pojkar med utländsk härkomst vars mor inte förvärvsarbetar, för vilka det är ovanligare att det förekommer missbruk i hemmet än kriminalitet hos en familjemedlem.

Tidigare insatser

I materialet finns uppgifter om de tidigare omhändertaganden som framkommer i dom och/eller i akten i de fall den har gått igenom. Dessa framgår av Figur 19.

Figur 19 Andel som haft andra tvångsinsatser innan den aktuella LVU-domen utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Procent.

Avseende tidigare placering enligt § 6 LVU är det relativt små skillnader mellan grupperna, även om flickor med utländsk härkomst och en mor som inte förvärvsarbetar har en något högre andel än övriga grupper. För tidigare placering enligt § 3 LVU finns det visserligen en del skillnader, men för samtliga grupper gäller att en stor majoritet inte har en tidigare sådan placering. Det som avviker något är dels den höga andelen omhändertagna genom LPT (psykiatrisk tvångsvård) inom gruppen flickor med svensk härkomst och vars mamma inte förvärvsarbetar, dels den höga andelen tidigare § 2 LVU för flickor med utländsk härkomst och vars mor inte förvärvsarbetar. Var fjärde flicka i den senare gruppen har tidigare varit omhändertagen genom § 2 LVU. Vad gäller LPT så ligger flickorna generellt högre än pojkarna. Pojkar med utländsk härkomst och vars mor inte förvärvsarbetar har en mycket låg andel tidigare omhändertaganden enligt LPT jämfört med övriga grupper, men samtidigt bör det framhållas att alla fyra pojkgrupper har en relativt låg andel tidigare omhändertaganden genom LPT.

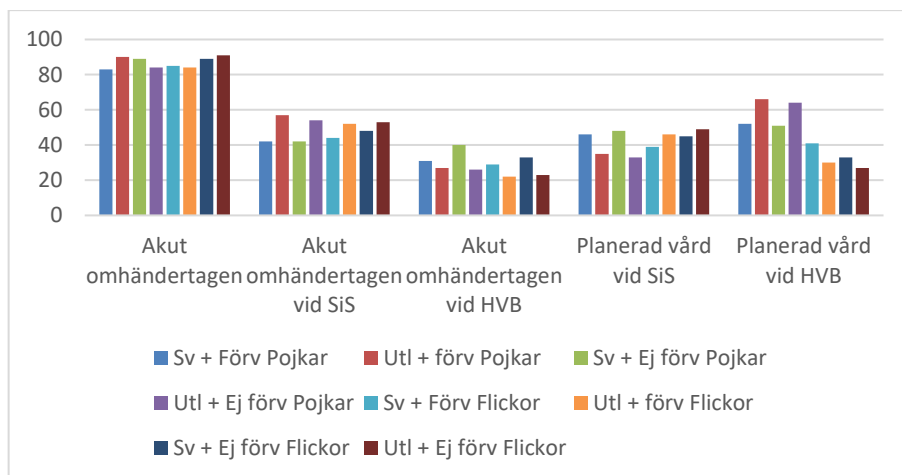
Som konstaterats tidigare så är det vanligare att flickor också är föremål för ett omhändertagande enligt § 2 LVU i samband med att § 3 LVU prövas. Detta gäller alltså även tidigare omhändertaganden, som inte prövas i samma dom som den som ingår i populationen. Det gäller dock inte för flickor med svensk härkomst och en förvärvsarbetande mor. Deras andel av tidigare § 2 LVU är i nivå med pojkar med förvärvsarbetande mor oavsett härkomst och lägre än pojkar med en mor som inte förvärvsarbetar oavsett härkomst. Med tanke på den höga andelen där det förekommer uppgifter om att flickor med utländsk härkomst (kan ha) utsatts för våld i familjen kan det framstå som oväntat att inte skillnaden mellan andelen

flickor med svensk härkomst och flickor med utländsk härkomst och en mor som förvärvsarbetar är större. Flickor med svensk härkomst och en mor som inte förvärvsarbetar har till och med omhändertagits enligt § 2 i större utsträckning än de med utländsk härkomst vars mor förvärvsarbetar. Det framgår dock inte från materialet exempelvis hur *allvarligt* det i akterna omnämnda våldet varit. Skillnaden i andelen § 2 LVU för flickor med utländsk härkomst och en mor som inte förvärvsarbetar kan antas delvis höra samman med att det även är framför allt i den gruppen som det förekommer uppgifter om hedersrelaterat förtryck.

Andelen som fått öppenvårdsinsatser innan LVU-domen är generellt höga men de med utländsk härkomst och vars mor inte förvärvsarbetar har i mindre utsträckning tidigare fått sådana insatser. Det gäller för både flickor och pojkar. Vad gäller pojkarna följer det mönstret från en tidigare studie av utredningar inom socialtjänsten, där pojkar med utländsk bakgrund fick färre frivilliga insatser vid socialtjänsten. Det kunde inte förklaras av skillnader i behov eller att de istället fick insatser inom andra verksamheter. Däremot kunde det i vart fall delvis förklaras med att föräldrarna i mindre utsträckning accepterade insatser. Däremot fanns inga sådana skillnader för flickor med utländsk bakgrund i den studien (Myndigheten för vård- och omsorgsanalys 2018).

Placering på institution

I samband med omhändertagandet kan den unge vara akut placerad och socialnämnden ska även ange den vård de planerar att ge den unge samt i vilken form (institutionsvård, familjehem osv). Placeringar och förslag på fortsatta placeringar på institution enligt vårdplanen framgår av Figur 20.

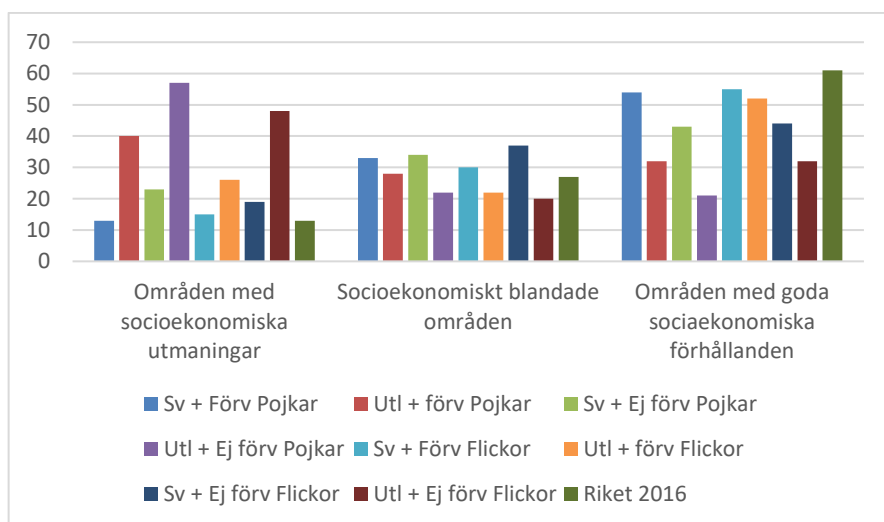
Figur 20 Akuta placeringar och planerade vård uppdelat på olika grupper utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Procent.

En stor majoritet av både pojkarna och flickorna har blivit akut omhändertagna, oavsett härkomst och socioekonomisk bakgrund. Vad som kan noteras är att för en större andel av de med utländsk härkomst har akutplaceringen skett på en SiS-institution. Vad gäller den planerade vården skiljer sig resultatet något åt för pojkar och flickor. För pojkarna är det en större grupp av de med svensk härkomst, jämfört med dem med utländsk härkomst, som bedöms behöva en fortsatt placering i låst vård (SiS). I gengäld planeras vård vid ett HVB oftare för de med utländsk härkomst. För flickorna är bilden lite spretigare. För de med svensk härkomst och en mor som förvärvsarbetar är andelen planerad vård vid SiS lägre än för övriga grupper, medan det för dessa oftare planeras vård vid ett HVB. Något tydligt mönster i skillnader mellan flickor och pojkar urskiljs inte även om det i

vissa fall kan vara lite högre respektive lägre nivåer mellan dem. Vad gäller såväl genomförda som planerade placeringar så tycks alltså institutionsvård vara vanligt förekommande för alla grupper oavsett kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund. De mindre skillnader som urskiljs rör möjligen placering vid SiS och då främst för pojkarna. Placering vid SiS och vilka faktorer som korrelerar med en sådan analyseras noggrannare längre fram i rapporten.

Bakgrundsfaktorer i SCB-data

Andelen i de olika grupperna boende i områden utifrån DELMIS indelning i socioekonomiska förhållanden framgår av Figur 21. I denna redovisning har DELMIS fem grupper delats in i tre grupper för att få större antal i de olika grupperna.

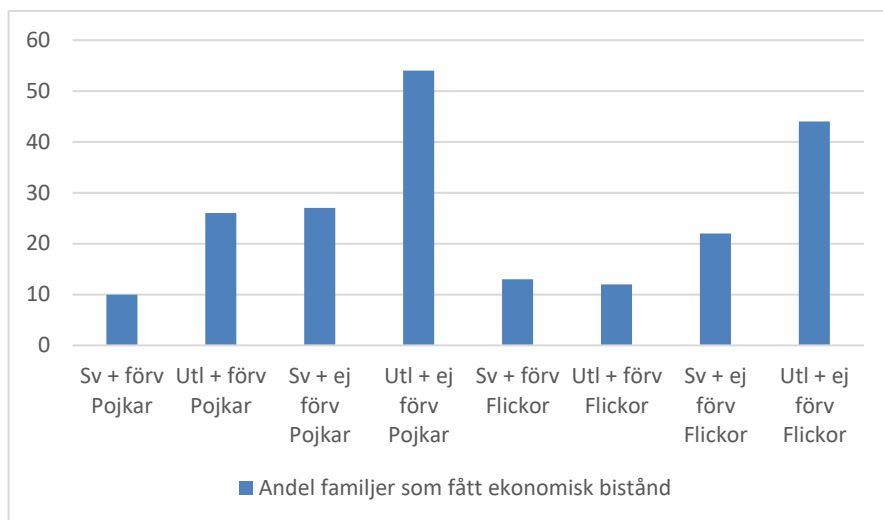
Figur 21 Boende i olika områden 2016 indelade efter DELMIS segregationsbarometer utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte, samt andelar i riket. Procent.

Både flickor och pojkar med svensk härkomst och en mor som förvärvsarbetar bor huvudsakligen i områden med goda socioekonomiska förhållanden. Deras boende är snarlikt hur folk i riket i stort bor, även om andelen som bor i blandade områden är något högre än för riket. Flickor med utländsk härkomst med en förvärvsarbetande mor bor också huvudsakligen i områden med goda socioekonomiska förutsättningar även om det är en lägre andel bland dessa. De bor också något mer sällan i blandade områden medan andelen som bor i områden med socioekonomiska utmaningar är tydligt högre än de med svensk härkomst och en förvärvsarbetande mor. Den grupp som skiljer ut sig tydligast från övriga bland dem som har en förvärvsarbetande mor är pojkar med utländsk härkomst. För dessa är det vanligast förekommande att de bor i områden med socioekonomiska utmaningar, även om inte majoriteten av dem bor i dessa områden.

Om vi istället ser till de grupper vars mor inte förvärvsarbetar så har flickor och pojkar med svensk härkomst fortfarande likartade boendemönster och bor huvudsakligen (om än inte i en majoritet av fallen) i områden med goda socioekonomiska förhållanden. Skillnaderna i boendemönstren mellan de med svensk och utländsk härkomst är däremot mycket stora, vilket gäller för både flickor och pojkar med en mor som inte förvärvsarbetar. Både flickor och pojkar med utländsk härkomst vars mor inte förvärvsarbetar bor huvudsakligen i områden med socioekonomiska utmaningar och mer än hälften av pojkarna med utländsk härkomst gör det. Skillnaderna mot riket i stort är mycket stora. För pojkarna ligger det nära till hands att tala om ett helt omvänt boendemönster mot riket i stort.

Det är alltså stora skillnader mellan grupperna i vilken typ av område de är bosatta och skillnaderna tycks främst drivas av om den unge har svensk eller utländsk härkomst. Även socioekonomisk bakgrund har viss betydelse men framför allt förändrar det var flickor med utländsk härkomst bor samt ökar på skillnaden för pojkarna jämfört med dem med svensk härkomst.

Det finns också stora skillnader mellan grupperna i hur stora andelar som bor i en familj som fått ekonomiskt bistånd under året (2016). Fördelning av dessa framgår av Figur 22.

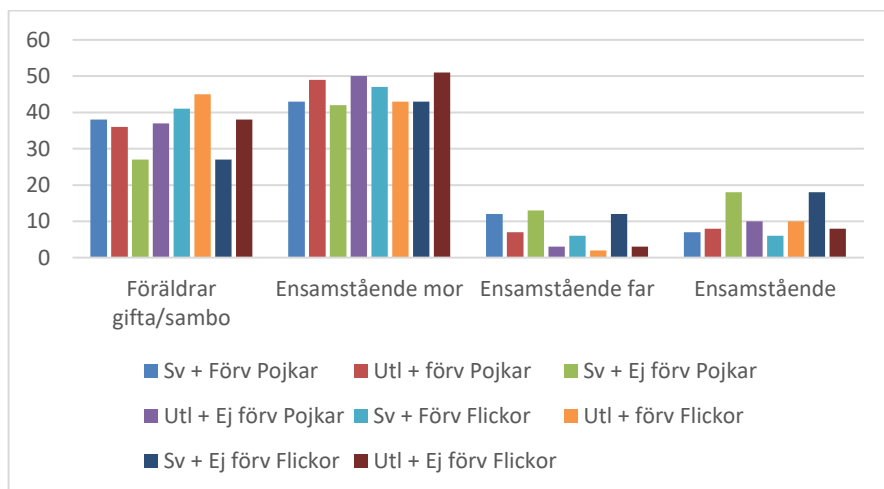

Figur 22 Andel vars familj haft ekonomiskt bistånd under år 2016 utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Procent.

Som väntat är det stora skillnader mellan de grupper vars mor förvärvsarbetar eller inte, och samtliga grupper oavsett kön och härkomst har högre andelar ekonomiskt bistånd om deras mor inte förvärvsarbetar. Men det finns också en tydlig samvariation med utländsk härkomst. Återigen skiljer pojkar med utländsk härkomst ut sig mot övriga grupper genom att ligga på högst nivåer av ekonomiskt bistånd i familjen. Andelen med ekonomiskt bistånd för pojkar med utländsk härkomst vars mor förvärvsarbetar är lika hög som andelen hos pojkar med svensk härkomst vars mot *inte* förvärvsarbetar. Flickor med utländsk härkomst vars mor förvärvsarbetar ligger på liknande nivåer som de med svensk härkomst vars mor förvärvsarbetar. Däremot blir skillnaderna stora mellan de med svensk och utländsk härkomst när modern inte förvärvsarbetar. På flera sätt påminner mönstren

som uppstår här om boendemönstren som kunde ses i figuren före. Pojkar med utländsk härkomst är den grupp av de § 3-omhändertagna som har störst utsatthet vad gäller både boendesituation och ekonomiskt bistånd.

Vilken typ av familj de unga bor i framgår av Figur 23.

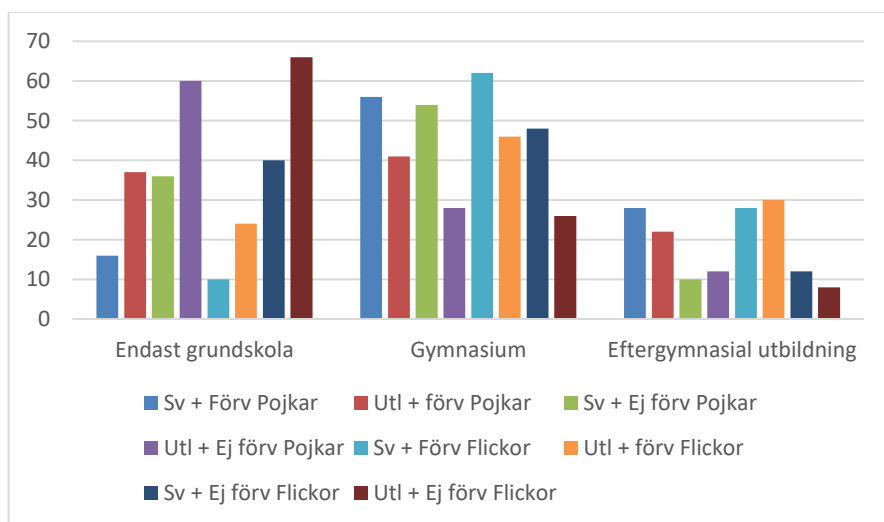

Figur 23 Typ av familj den unge bor i uppdelat på olika grupper utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Procent.

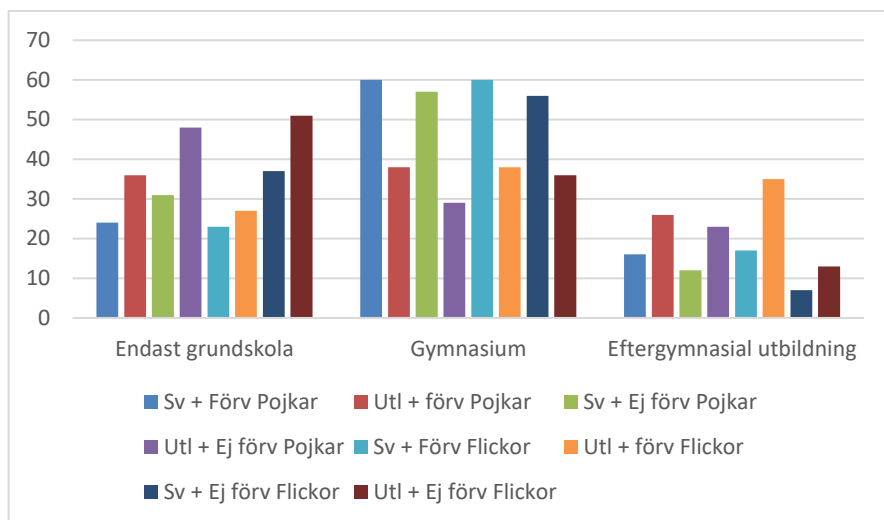
Familjemönstren ser huvudsakligen lika ut mellan de olika grupperna. Det vanligaste för de flesta grupper är att bo med en ensamstående mor, men det är också vanligt att de bor i familjer där föräldrarna är gifta eller sammanboende, framför allt gäller det flickor oavsett härkomst med en mor som förvärvsarbetar. Det förekommer vissa skillnader relaterat till socioekonomisk situation då det är mindre vanligt för grupperna med mödrar som inte förvärvsarbetar att föräldrarna är gifta eller sambos.

Både pojkar och flickor med svensk bakgrund och en mor som inte förvärvsarbetar bor något mer sällan i en familj med sammanboende föräldrar medan denna grupp något oftare har flyttat hemifrån. Det innebär att föräldrarna i ursprungsfamiljen kanske är sammanboende, varför det egentligen bara är att de oftare inte bor hemma längre som är den egentliga skillnaden.

Av Figur 24 och Figur 25 framgår föräldrarnas utbildningsnivå för de olika grupperna. Det bör framhållas i dessa jämförelser att bortfallet på fädernas utbildningsnivå är relativt högt.

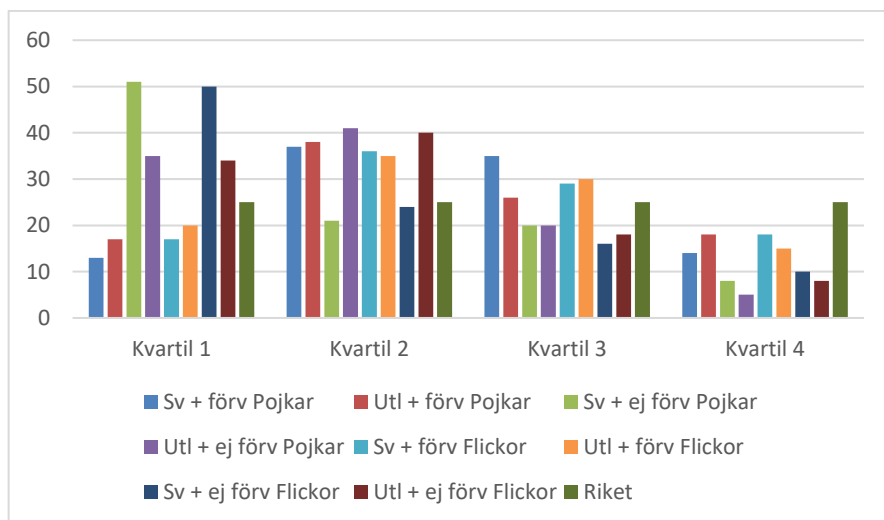
Figur 24 Moderns utbildningsnivå utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Procent.

Figur 25 Faderns utbildningsnivå utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Procent.

För de flesta grupperna är den vanligaste utbildningsnivån, hos både mor och far, gymnasium. Detta gäller dock inte för de med utländsk härkomst och en mor som inte förvärvsarbetar. I de grupperna är både moderns och faderns vanligaste utbildningsnivå grundskola. Det är tydligt att utbildningsnivån följer så väl härkomst som socioekonomisk bakgrund, där föräldrarna till de med utländsk härkomst och de med en mor som inte förvärvsarbetar har lägre utbildningsnivå. Skillnaderna mellan flickor och pojkar är mindre framträdande.

Slutligen framgår familjernas disponibla inkomst redovisad som andel av olika kvartiler i riket av Figur 26.

Figur 26 Andel familjer vars disponibla inkomst tillhör olika kvartiler av disponibel inkomst i riket, utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Procent.

De grupper som i störst utsträckning tillhör en familj med en disponibel inkomst inom den lägsta kvartilen i befolkningen är flickor och pojkar med svensk härkomst vars mor inte förvärvsarbetar. Samtidigt är det flickor och pojkar med svensk härkomst vars mor förvärvsarbetar som har den *lägsta* andelen av disponibel inkomst i kvartil 1. De unga med svensk härkomst har alltså en tydligare differentiering mellan de vars mor förvärvsarbetar och dem vars mor inte förvärvsarbetar, än vad de med utländsk härkomst har. Av diagrammet framgår även att för samtliga grupper (oavsett härkomst och kön) där modern förvärvsarbetar är det en lägre andel som tillhör den lägsta kvartilen än i befolkningen som helhet. Samtidigt tillhör en lägre andel av dem kvartil 4 jämfört med befolkningen generellt. De samlar sig framför allt i kvartil 2 och 3.

Sammanfattande kommentarer om betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk situation

Mot bakgrund av ovanstående genomgång av betydelsen av kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund kan det konstateras att, som tidigare visats, kön fortsätter spela störst roll. Jämförelserna mellan grupper av pojkar och flickor med skilda socioekonomiska bakgrunder och härkomst visar att de överlag går i samma riktning för både pojkar och flickor. Det talar således för att den främsta skillnaden avseende omhändertaganden av unga på grund av eget beteende rör kön.

Men även om analyserna avseende socioekonomiska faktorer och svensk/utländsk härkomst inte visar på lika stora skillnader som kön gör, finns här vissa mönster. Ett övergripande mönster är att det för omhändertaganden av unga med svensk härkomst tycks vanligare med problembeskrivningar relaterat till alkohol och droger. De är i större utsträckning omhändertagna enligt missbrukskriteriet, det är (åtminstone för pojkarna) vanligare att alkoholkonsumtion lyfts som ett socialt nedbrytande beteende och det är vanligare med beskrivningar av missbruk i familjen hos unga med svensk härkomst. Även problem med psykisk ohälsa påtalas oftare hos ungdomar med svensk härkomst, såväl hos dem själva som i familjen. Unga med utländsk härkomst beskrivs i sin tur i något större utsträckning ha en problembild kopplad till kriminalitet och våld. För pojkar, och i viss mån för flickor, lyfts kriminalitet på olika sätt oftare som ett socialt nedbrytande beteende. Hos flickor med utländsk härkomst är det därtill vanligare med beskrivningar av våld i familjen. För pojkar tycks det handla om såväl härkomst som om socioekonomisk situation då det endast för de med svensk härkomst och förvärvsarbetande mor förekommer en lägre andel beskrivningar av våld jämfört med de andra grupperna.

Ett tydligt mönster avseende härkomst och socioekonomisk situation är också hur ungdomar med utländsk härkomst i större utsträckning än befolkningen i stort lever i områden med socioekonomiska utmaningar och att det är betydligt vanligare att deras familjer erhållit ekonomiskt bistånd under året. Majoriteten av föräldrarna, oavsett härkomst och förvärvsarbete, saknar eftergymnasial utbildning. Föräldrar, i synnerhet mödrar, till unga med utländsk härkomst och där den huvudsakliga inkomsten inte kommer från förvärvsarbete sticker dock ut då en stor andel av dem endast gått ut grundskolan. I kontrast till detta visar resultaten att ungdomar, pojkar såväl som flickor, med svensk härkomst och förvärvsarbetande mödrar bor ungefär som befolkningen i stort. Den socioekonomiska situationen bland de unga som omhändertas genom LVU följer med andra ord etniska linjer då unga med utländsk härkomst tycks leva i påtagligt större socioekonomisk utsatthet. I befolkningen i stort är detta ett bekant mönster, att familjer med utländsk härkomst i större utsträckning lever i socioekonomisk utsatthet, men det är långt ifrån givet att det skulle var så i den grupp denna studie handlar om. De barn och familjer som blir föremål för socialtjänstens insatser är en socialt mycket selekterad grupp, inte minst gäller detta de familjer där problemen anses vara så omfattande att det bedöms behövas tvångsvård. Att de unga med svensk härkomst där man väljer att göra LVU-ingripanden inte delar samma socioekonomiska utsatthet är därför ett oväntat resultat.

Vad har betydelse för att den unge placeras vid ett särskilt ungdomshem?

Som redan framgått finns det vissa faktorer som i högre grad innebär placering vid SiS, exempelvis är en sådan placering vanligare bland pojkar än bland flickor, en skillnad som delvis förklaras av att de ensamkommande pojkarna i stor utsträckning bedöms behöva en sådan placering (se Pettersson & Vogel 2023). I denna del av rapporten analyserar vi frågan om vilka faktorer som är relaterade till placering vid SiS närmare genom multipla logistiska regressioner. Av metodbeskrivningen framgår valen av variabler som ingår. Vi har också valt att göra separata analyser för flickor och pojkar då deras problembild och placeringsorsaker skiljer sig åt markant. Pojkar har en liten överrisk för att placeras på SiS jämfört med flickor men denna försvinner när kön är med i modellerna som kontrollvariabel istället för separata modeller. Överrisken förklaras alltså av andra faktorer som är relaterade till placering vid SiS, som skiljer sig åt mellan flickor och pojkar. I tabellerna redovisas först det bivariata sambandet för en faktor (alltså utan att de andra faktorerna kontrollerats för).¹⁴ Av Tabell 6 framgår faktorer relaterade till placering vid SiS för flickor och av Tabell 7 för pojkar.

Vid logistiska regressioner bör inte *storleken* på oddskvoterna jämföras mellan olika modeller (Mood 2010). Några slutsatser om faktorers storlek

¹⁴ Detta kan skilja sig något från det som redovisas i appendix eftersom det förekommer visst bortfall i modellerna och oddskvoterna i tabellerna är beräknade endast för de individer som ingår i modellen.

för flickor jämfört med pojkar bör alltså inte göras, och inte heller mellan modell 1 och 2. När dessa oddskvoter redogörs för ska det alltså inte tolkas som att de är större eller mindre för flickor/pojkar (eller mellan modellerna). Man kan däremot jämföra vilka faktorer som är relaterade till signifikanta över- och underrisker samt om dessa påverkas av att ansvarig förvaltningsrätt införs i modellen (modell 2).

Tabell 6 Faktorer relaterade till placering vid SiS för flickor omhändertagna enligt § 3 LVU. N = 426

Livsomständigheter och faktorer relaterade till omhändertagandet	Bivariata oddskvoter (95 % konf. int.)	Modell 1 Oddskvoter (95 % konf. int.)	Modell 2 Oddskvoter (95 % konf. int.)
Endast ett kriterium i domen			
Fler än ett kriterium	1,8 (1,1 – 2,8)	2,0 (1,2 – 3,4)	1,9 (1,1–3,3)
Inte brott som kriterium			
Brott som kriterium i domen	1,6 (0,4–6,7)	0,7 (0,1–3,4)	1,1 (0,2–6,2)
Svenskfödd med minst en svenskfödd förälder			
Utländsk härkomst	1,8 (1,1 – 2,8)	1,9 (1,2 – 3,1)	1,6 (0,9–2,6)
14 år och äldre			
13 år och yngre	0,8 (0,4 – 1,3)	0,9 (0,5 – 1,6)	0,9 (0,5–1,7)
Områden med goda socioekonomiska förutsättningar			
Områden med blandade socioekonomiska förutsättningar	1,5 (1,0–2,4)	1,7 (1,1 – 2,7)	1,7 (1,0–2,9)
Områden med socioekonomiska utmaningar	1,4 (0,7–2,5)	1,4 (0,8 – 2,7)	1,2 (0,6–2,4)
Områden med stora socioekonomiska utmaningar	1,9 (1,0–3,6)	1,5 (0,7 – 3,0)	1,6 (0,8–3,4)
Ej avviken tidigare placering			
Avviken tidigare placering	1,9 (1,1 – 3,4)	2,0 (1,1 – 3,5)	2,1 (1,2–3,8)
Okänt	1,9 (1,1 – 3,3)	1,7 (0,9 – 3,2)	1,8 (1,0–3,4)
Ej tidigare omhändertagen genom § 3 LVU			
Tidigare omhändertagen genom § 3 LVU	3,4 (1,1 – 10,6)	3,6 (1,1 – 11,5)	3,3 (1,0–11,0)

Livsomständigheter och faktorer relaterade till omhändertagandet	Bivariata oddskvoter (95 % konf. int.)	Modell 1 Oddskvoter (95 % konf. int.)	Modell 2 Oddskvoter (95 % konf. int.)
Ej psykisk ohälsa i familjen			
Psykisk ohälsa i familjen	0,8 (0,5–1,5)	0,8 (0,5–1,5)	0,8 (0,4–1,4)
Stockholm			
Malmö	2,4 (1,2–5,0)		2,6 (1,2–5,8)
Göteborg	1,4 (0,7–2,7)		1,6 (0,8–3,1)
Uppsala	1,0 (0,5–2,1)		1,1 (0,5–2,5)
Falun	0,4 (0,1–0,9)		0,4 (0,2–1,1)
Jönköping	0,8 (0,4–1,8)		0,8 (0,3–2,0)
Umeå	0,3 (0,1–1,0)		0,2 (0,1–1,0)
Luleå	0,3 (0,0–2,8)		0,3 (0,0–3,5)
Växjö	1,5 (0,5–4,9)		1,3 (0,4–4,5)
Linköping	0,6 (0,3–1,3)		0,7 (0,3–1,7)
Karlstad	0,4 (0,2–1,0)		0,5 (0,2–1,4)
Härnösand	0,4 (0,1–1,0)		0,4 (0,1–1,1)
Negelkerke R Square		0,09	0,18
Predicerad procent		59	65

Tabell 7 Faktorer relaterade till placering vid SiS för pojkar omhändertagna enligt § 3 LVU. N = 656

Livsomständigheter och faktorer relaterade till omhändertagandet	Bivariata oddskvoter (95 % konf. int.)	Modell 1 Oddskvoter (95 % konf. int.)	Modell 2 Oddskvoter (95 % konf. int.)
Endast ett kriterium i domen			
Fler än ett kriterium	1,2 (0,9–1,7)	0,7 (0,5–1,1)	0,8 (0,5–1,2)
Inte brott som kriterium			
Brott som kriterium i domen	2,6 (1,6–4,1)	2,7 (1,5–4,6)	2,6 (1,5–4,5)
Svenskfödd med minst en svenskfödd förälder			
Utländsk härkomst	1,8 (1,3–2,5)	1,6 (1,1–2,3)	1,5 (1,0–2,2)
14 år och äldre			
13 år och yngre	0,4 (0,2–0,7)	0,4 (0,2–0,8)	0,4 (0,2–0,8)
Områden med goda socioekonomiska förutsättningar			
Områden med blandade socioekonomiska förutsättningar	1,2 (0,8–1,7)	1,1 (0,8–1,7)	1,1 (0,6–1,9)
Områden med socioekonomiska utmaningar	1,5 (0,9–2,4)	1,3 (0,8–2,1)	1,6 (0,9–2,8)
Områden med stora socioekonomiska utmaningar	1,9 (1,1–3,1)	1,2 (0,7–2,2)	1,1 (0,6–1,9)
Ej avviken tidigare placering			
Avviken tidigare placering	1,4 (0,9–2,1)	1,3 (0,9–2,0)	1,5 (1,0–2,4)
Okänt	1,0 (0,7–1,5)	0,8 (0,6–1,2)	0,8 (0,5–1,3)
Ej tidigare omhändertagen genom § 3 LVU			
Tidigare omhändertagen genom § 3 LVU	2,8 (1,4–5,7)	2,2 (1,1–4,7)	2,0 (0,9–4,3)

Livsomständigheter och faktorer relaterade till omhändertagandet	Bivariata oddskvoter (95 % konf. int.)	Modell 1 Oddskvoter (95 % konf. int.)	Modell 2 Oddskvoter (95 % konf. int.)
Ej psykisk ohälsa i familjen			
Psykisk ohälsa i familjen	0,5 (0,3–0,8)	0,7 (0,4–1,1)	0,6 (0,4–1,0)
Stockholm			
Malmö	1,9 (1,1–3,5)		2,0 (1,1–3,9)
Göteborg	2,8 (1,6–4,7)		3,3 (1,9–5,8)
Uppsala	1,9 (1,0–3,7)		1,9 (0,9–3,9)
Falun	0,3 (0,1–0,6)		0,3 (0,1–0,7)
Jönköping	1,3 (0,7–2,5)		1,5 (0,8–2,9)
Umeå	0,3 (0,1–1,2)		0,4 (0,1–1,6)
Luleå	1,4 (0,2–8,6)		1,7 (0,2–12,6)
Växjö	1,1 (0,5–2,4)		1,5 (0,7–3,6)
Linköping	2,1 (1,1–4,0)		2,3 (1,1–4,6)
Karlstad	1,2 (0,6–2,5)		1,2 (0,5–2,6)
Härnösand	0,7 (0,3–2,0)		0,9 (0,3–2,6)
Negelkerke R Square		0,10	0,20
Predicerad procent		62	67

För både flickor och pojkar har det kriterium för vilket förvaltningsrätten väljer att omhänderta den unge betydelse för risken att placeras vid SiS. För flickor handlar det om att fler än ett kriterium innebär en nästan dubbel så stor risk att placeras medan det för pojkar innebär en mer än dubbel så stor risk om brottslighet ingår i kriterierna för placering. Detta kan tolkas som att *graden* av problem har betydelse för flickor medan *typen* (brottslighet) av problem har betydelse för pojkar. Att en placering vid SiS oftare sker vid större ansamling av problem (för flickor) är rimligt. Det är likaså, med tanke på SiS inriktning och uppdrag, rimligt att pojkar med tyngre brottsbelastning placeras vid SiS. En kritik som riktats mot place-

ringar av flickor vid SiS är att dessa ofta har en problematik som inte stämmer särskilt väl in med SiS uppdrag och kompetens (se t.ex. Berg 2002; Vogel 2012, 2020). Att flickor med brottslighet som ett kriterium inte visar på överrisker för placering vid SiS (se bivariata analyser tabell 1 i Appendix 2) är inte särskilt förvånande då flickor sällan omhändertas utifrån brottskriteriet. Att det ändå är de med vad som generellt framstår som tyngre problematik (placerade utifrån fler kriterier) talar för att det i vart fall i detta avseende är ”rätt” grupp flickor som placeras vid SiS. Detta ska dock inte förväxlas med att låst vård nödvändigtvis är bra för dessa flickor.

Att ha utländsk härkomst innebär en överrisk för att placeras vid SiS, även om det för flickor inte längre är signifikant när det tas hänsyn till vilken förvaltningsrätt ärendet avgjorts vid. För pojkar handlar det om en ungefär 50-procentig ökad risk för placering vid SiS för dem med utländsk härkomst. Med tanke på att det kontrolleras för flera faktorer som kan skilja sig åt mellan unga med svensk och utländsk härkomst (så som bostadsort och kriterium i förvaltningsrätten) och som skulle kunna förklara denna skillnad pekar resultatet på att bedömningar av (framför allt) pojkar med utländsk härkomst skiljer sig från bedömningar av de med svensk härkomst. Det faktum att de ensamkommande flyktingpojkarna, som är den grupp som oftast placeras vid SiS (Pettersson & Vogel 2023), inte finns med i dessa analyser stärker denna tolkning. Samtidigt ska sägas att överrisken inte är så stor, och att det finns mycket variation i placeringar vid SiS som inte förklaras av dessa modeller, vilket betyder att det kan finnas andra faktorer som förklarar denna skillnad men som inte fångas upp av denna studies material. Resultatet är dock i linje med forskning om andra delar av rättsväsendet, där (särskilt unga män från) etniska minoriteter både har visats uppfattas som mer klandervärda för samma handlingar

(Bergvall & Lindholm 2006; Lainpelto 2019) och riskerar att utsättas för mer ingripande åtgärder än andra grupper (Pettersson 2005; Schclarek Mulinari 2017; Schclarek Mulinari & Keskinen 2020; Estrada, Bäckman & Nilsson 2022) inklusive ökad risk att dömas till fängelse (Pettersson 2006).

För pojkar finns även en signifikant underrisk för placering vid SiS om de är 13 år eller yngre. Detta framstår som rimligt med tanke på den ingripande vård en låst intuition innebär. En motsvarande signifikant underrisk finns däremot inte för flickorna. Man bör dock vara försiktig med att dra alltför stora växlar på detta, eftersom andelen placerade vid SiS som är 13 år och yngre är liten. Andelen är emellertid högre bland flickor än pojkar (8 procent jämfört med 3 procent). Gruppen flickor placerade vid SiS är också i genomsnitt yngre än gruppen pojkar (Statens Institutionsstyrelse 2017, 2022).

Bostadsområdets socioekonomiska förutsättningar verkar inte vara så betydelsefullt för risken för placering vid SiS. Det är visserligen associerat med överrisker att bo i blandade områden och områden med socioekonomiska utmaningar jämfört med att bo i områden med goda socioekonomiska förutsättningar, men få av dessa överrisker är signifikanta. För flickor är ingen av dessa variabler signifikant i bivariata analyser, och när andra faktorer tas hänsyn till är endast att bo i blandade områden signifikant. Vid bivariata analyser för pojkar är det endast att bo i ett område med stora socioekonomiska utmaningar som är signifikant medan ingen områdestyp är det när andra faktorer tas hänsyn till.

För flickor är avvikningar från tidigare placeringar en tydlig faktor för risken att placeras vid SiS. Risken är drygt dubbelt så stor att placeras vid SiS för flickor som tidigare avvikit från en placering när andra faktorer tas

hänsyn till. För pojkar är detta däremot inte associerat med en signifikant ökad risk för placering vid SiS, även om oddskvoterna går åt samma håll som för flickorna. Det oväntade resultatet här är framför allt att det inte är en signifikant överrisk för pojkar, givet att en låst placering bör vara relaterat till risken för att inte fullfölja öppna behandlingsplaceringar. Det understryker också tidigare redovisade resultat om en större oro för flickor vad gäller både umgänge och de miljöer de vistas i (se också Vogel 2016), vilket kan antas delvis höra samman med att risker blir större när man är på rymmen från en placering. Det går också i linje med teoretiska förståelser av hur flickors och unga kvinnors vägar in i normbrytande beteende och brottslighet ofta är intimt sammanlänkat med utsatthet för övergrepp och våld, och där rymningar blir ett, för flickor specifikt, sätt att hantera svåra livssituationer (se t.ex. Chesney-Lind & Pasko 2013).

Tidigare placering enligt § 3 LVU bör rimligen utgöra en risk för att placeras vid SiS då det tyder på större tidigare problem och att denna vård inte har haft en positiv effekt på den unge. Det är också tydliga överrisker för både flickor och pojkar för placering vid SiS i dessa fall. Överrisken för flickor är mer än tre gånger så stor för en SiS-placering i fall med ett tidigare omhändertagande enligt § 3 LVU, och för pojkar mer än dubbelt så stor. Överriskerna är inte längre signifikanta, för vare sig flickor eller pojkar, när hänsyn tas till vilken förvaltningsrätt som dömt i ärendet. Detta beror sannolikt på att antalet tidigare placerade genom § 3 LVU är mycket få, framför allt för flickor (18 respektive 49 är tidigare placerade på denna grund).

Psyisk ohälsa i familjen var endast relaterat till en signifikant risk för pojkar, och då i form av en underrisk. I modellerna kvarstår inte denna under-

risk som signifikant när andra faktorer tas hänsyn till, och det är också något svårtolkat varför detta skulle vara relaterat till placering vid SiS (i form av en lägre risk) och i så fall endast för pojkar.

Slutligen är det intressant att se vad som händer när vilken förvaltningsrätt som avgjort ärendet förs in i modellerna (modell 2). I denna variabel utgör Stockholm referenskategori. Att ärendets har avgjorts vid Malmö Förvaltningsrätt innebär en signifikant högre risk för placering vid SiS för både flickor och pojkar jämfört med Stockholm. Detta är den enda förvaltningsrätt som innebär en signifikant över- eller underrisk för flickor, när de andra faktorerna tas hänsyn till, även om oddskvoten för Umeå ligger mycket nära signifikant nivå ($p = 0,055$, och en underrisk). För pojkar är det ytterligare tre förvaltningsrätter som innebär en signifikant över- eller underrisk för SiS-placering jämfört med Stockholm. Om ärendet är hantlat i Göteborg eller Linköping innebär det en överrisk för placering jämfört med Stockholm medan det däremot föreligger en underrisk för placering för ärenden vid Faluns Förvaltningsrätt. Faktum är att i de slutliga modellerna så är den *högsta* överrisken för flickor att hamna på SiS att ärendet avgörs i Malmö Förvaltningsrätt och för pojkar att ärendet avgörs vid Göteborgs Förvaltningsrätt. För flickorna gäller dock att tidigare placering genom § 3 LVU har högre oddskvot men denna faktor är inte signifikant, (vilket främst förklaras av få fall). Som framgår av metodavsnittet är det lite svårtolkat vad just förvaltningsrätt skulle ha för betydelse, eftersom det inte är dessa utan kommuner och stadsdelsförvaltningar som fattar beslut om placering för den unge. Det kan dock tolkas som en form av regionala variationer på mer generell nivå. Detta ger i så fall stöd till tidigare forskning som menar att sådana förekommer i relation till SiS-placeringar (Lundström, Sallnäs & Andersson Vogel 2012).

Det finns alltså en del skillnader mellan flickor och pojkar i vilka faktorer som innebär en större eller mindre risk för placering vid SiS, även om det också finns likheter. Men det mest slående med analyserna för både flickor och pojkar är kanske att de olika variablerna som kontrolleras för förklarar så *lite* av variationen i att placeras på SiS samt att vilken förvaltningsrätt som fattat beslut bidrar med en relativt sett stor andel av denna (lilla) förklarade variation. Å ena sidan kan det senare alltså tolkas som stöd för att det finns geografiska skillnader i hur man använder SiS som placeringsform, givet kontroll för de faktorer som det finns information om i denna studie. Det är dock socialnämnden och inte rätten som slutligen beslutar om placeringen, även om rätten rimligen bör ha uppgifter om de mest relevanta faktorerna som ligger till grund för detta beslut. Eftersom denna studie har tillgång till en hel del information om de unga bidrar detta resultat till att ytterligare stärka en sådan slutsats, som givetvis är problematisk ur rättssäkerhetssynpunkt. Å andra sidan kan det fortfarande finnas (andra) viktiga faktorer som förklarar SiS-placeringar då relativt mycket av variationen ändå är oförklarad med dessa modeller. Det senare leder till den kanske viktigaste slutsatsen av analyserna av placeringar vid SiS, den att det trots omfattande information om de unga framstår som relativt oklart varför ett omhändertagande enligt § 3 LVU leder till placering vid SiS eller inte. Detta under förutsättning att det inte finns andra, mycket centrala faktorer, av betydelse för SiS-placeringar som inte fångas upp i denna dattainsamling. Sådana kan givetvis finnas men givet den omfattande information som denna studies material innefattar är det svårt att se vilka de skulle vara. På så vis stärker resultaten bilden av att placeringar vid SiS berör en brokig grupp unga med sinsemellan mycket olikartade problem (Vo-

gel 2012; Pettersson & Vogel 2023). Ett förhållande som ger SiS svåra förutsättningar att klara sitt uppdrag (Enell, Gruber & Vogel 2018).

Vilka likheter och skillnader kan urskiljas jämfört med omhändertaganden för drygt 20 år sedan?

Den enda tidigare studien av betydelsen av kön i tvångsvårdsmål är, som tidigare nämnts, Astrid Schlytters (1999) vars empiri är från 1994. Då de båda studierna skiljer sig åt i såväl urval som syfte och analysmetod¹⁵ bör jämförelser göras med försiktighet. Vad som ändå kan sägas är att det på ett övergripande plan finns såväl likheter som skillnader. En likhet är att flickor vare sig i mitten av nittiotalet eller i mitten av 2010-talet i någon större utsträckning omhändertagits med stöd av brottslighetskriteriet. En skillnad tycks dock vara att det vid tiden för Schlytters studie var vanligt att brottslighetskriteriet anfördes vid omhändertaganden av pojkar (gällde för hälften av pojkarna) medan andelen pojkar som omhändertas enligt detta kriterium i föreliggande studie är betydligt lägre. Då som nu är SNB det vanligast förekommande kriteriet bland både pojkar och flickor, även om det i Schlytters studie var relativt stora skillnader mellan könen då SNB var betydligt vanligare bland flickor. Vid tidpunkten för Schlytters

¹⁵ Schlytters studie har endast inkluderat unga 13–17 år, och hon har också uteslutit de domar där omhändertagandet skett med stöd i både § 2 och § 3, samt alla avslag. Därtill är syftet med studien rättssociologiskt där Schlytter, med flickorna i fokus, avsett att undersöka huruvida lagstiftningen är könsneutral eller ej.

studie var det också vanligare att flickor omhändertogs enligt missbrukskriteriet jämfört med pojkar, en könsskillnad som i föreliggande studie är omvänd.

En av metodskillnaderna mellan de båda studierna avser analysen av SNB-domarna där Schlytter endast granskat flickdomar, och endast de där enbart SNB-kriteriet anförs. Här gör hon alltså inga jämförelser med pojkarna då hennes bedömning är att det som anförs som socialt nedbrytande beteende hos pojkarna ligger inom ramen för rättspraxis (och således inte behöver granskas, givet studiens syfte). Trots denna skillnad i approach finns en del övergripande likheter med föreliggande studies resultat. Den främsta likheten är att det framträder tydligt skilda problembilder utifrån kön. Medan SNB för pojkarna ofta tycks handla om brottslighet och missbruk (som inte uppfyllt de specifika kriterierna för detta) rör en stor del av SNB-domarna för flickor beteenden som Schlytter menar inte nämns i förarbetena och därför vidgar rättspraxis. Det handlar om sådant som psykisk störning, självmordsförsök, våldsutsatthet, flickors sexuella beteende och att de blivit övergivna.

Vad som ses som flickors socialt nedbrytande beteende i Schlytters material liknar således föreliggande studies resultat, där aspekter av psykisk ohälsa, sexuellt beteende och situationer som gränsar till omsorgsbrist (våldsutsatthet, övergrepp) är vanligare hos flickorna, och där brottslighet är vanligt inom ramen för SNB för pojkar. Att väga in bedömningar av sexuellt beteende är både i Schlytters och föreliggande studie något som nästan enbart tycks angå flickor. Eftersom syfte och metod skiljer studierna åt ska man vara försiktig med direkta jämförelser avseende siffror (Schlytter har i sin studie inte på samma sätt kodat och kvantifierat innehållet i domarna). Med förbehåll för detta tycks det ändå som att andelen

flickor (och pojkar) där det sexuella beteendet lyfts som en del av skälet till tvångsvård har ökat sedan mitten av 1990-talet.

När det kommer till omhändertaganden enligt missbrukskriteriet har Schlytter jämfört flickor med pojkar (fortfarande med de förra i fokus). Här är även domar som kombinerar missbruk med andra kriterier inkluderade. En påtaglig skillnad mot föreliggande studie är att alkohol vid mitten av 1990-talet var en vanligare drog än cannabis för gruppen i stort.

I jämförelsen mellan flickor och pojkar visar Schlytter också att teknisk bevisning (såsom ex urinprov eller lagförd för narkotikabrott) är vanligare för pojkarna, något som inte syns i föreliggande studie. Det är också en större andel av flickornas än pojkarnas missbruk som, enligt Schlytter, framträder som mindre allvarligt omfattande. Överlag visar Schlytters resultat på att normerna är snävare för flickor än för pojkar och att det som kan ses som bruk för pojkar blir missbruk (och skäl för tvångsvård) för flickor. I en del av flickdomarna anförs också deras utsatthet för våld under berusning som argument för att de tappat kontrollen och behöver vård.

Den övergripande bilden av flickors problembeteenden som intimt sammanlänkade med social och sexuell utsatthet samt oro för flickor tycks med andra ord kvarstå över tid. Detta är också välbelagt i internationell forskning.

Avslutande diskussion

Det mest framträdande resultatet av denna rapport är de stora könsskillnader som förekommer på så många olika områden att vi nästan kan tala om separata problembilder för flickor och pojkar. Samtidigt visar tidigare forskning hur kontroll av ungas beteenden har skiljt sig åt beroende på kön, där flickor kontrollerats för sitt sexuella beteende och brott mot femininitetsnormer medan pojkar kontrolleras för utåtagerande och brottslighet. Det bör med andra ord diskuteras i vilken utsträckning de stora könsskillnaderna handlar om ”faktiska” skillnader i problem och i vilken utsträckning det handlar om vad socialnämnd och domstol förväntar sig (eller inte förväntar sig) av flickor respektive pojkar. Ett exempel på när det sannolikt rör sig om en komplex mix av reella skillnader och genusnormer är bedömningar av de ungas sexuella riskbeteende. Bedömningarna av flickor tycks röra både allvarliga situationer där flickor far väldigt illa, och vad som snarare framträder som moraliska bedömningar av sexuell aktivitet (se Vogel & Pettersson, kommande). Samtidigt lyfts pojkars sexuella beteende i stort sett inte alls, trots att till exempel kartläggningar av unga som utför sex mot ersättning inte visar på några stora könsskillnader (Svedin et al. 2015). Rapportens stora könsskillnader antyder således att även om flickor helt klart framstår som mycket mer utsatta, missar sannolikt myndigheterna pojkars sexuella utsatthet samtidigt som flickors ibland bedöms enligt onödigt moralistiska regler.

Enligt Schlytters (1999) tidigare studie beaktades flickors sexuella beteende endast i ett fåtal fall, vilket tyder på en ökning över tid. En anledning kan vara närvaron av sociala medier, en arena som ofta nämns i domstolsbesluten i relation till det bedömda problematiska beteendet och som inte fanns i unga människors vardag 1994 när Schlytter samlade in sin data. Det kan vara en mer välgrundad tolkning än ett ökat intresse för flickors sexuella beteende från socialtjänsten. Forskning pekar på att diskurser i sociala medier ofta förstärker traditionella könsnormer där flickor förväntas bete sig "korrekt" (Livingstone & Mason 2015; jfr. Ericsson & Jon 2006), och en genomgång av forskning om sexuella övergrepp och grooming på nätet visade att flickor var mycket mer utsatta än pojkar (Ainsaar & Lööf 2010).

En annan aspekt av vad resultaten visar om skäl för omhändertaganden av flickor är vad som framträder som mycket luddiga gränsdragningar mellan eget beteende och utsatthet (jfr Vogel 2012). Detta leder i sin tur till en form av ansvariggörande av flickor för andras beteenden mot dem. Det tyder även på att man använder LVU-lagstiftningen på ett annat sätt för flickor än för pojkar.

Den återkommande högre utsattheten för flickor inom så många områden är också teoretiskt intressant i relation till brottlighet (ex Belknap & Holsinger 2006; Estrada & Nilsson 2012). Inom kriminologi har man argumenterat för att det faktum att kvinnor och flickor som begår brott många gånger visat sig ha mer problem bakom sig än män som begår brott kan tolkas som att det "krävs mer" för att flickor ska begå brott. Detta har i sin tur analytiskt kopplats till att femininitetsnormer fungerar hämmande på brottsligt beteende (Pettersson 2022a). Att det går igen även i denna

grupp pekar på feminitetsnormers hämmande effekt även på andra (av samhället defineriad) avvikande beteenden än brottslighet.

De genomgående stora könsskillnaderna behöver också diskuteras i relation till lagstiftningen. En av de slutsatser Schlytter (1999) drog av sin studie var att LVU var utformad efter pojkars beteendeproblem och att rättssäkerheten därför var större för flickor. Schlytter menade att flickor omhändertogs på grunder som inte omfattades av lagstiftningen och att rättspraxis på så vis utvidgade tillämpningen. De genomgripande könsskillnader som denna rapport visar går i linje med de som Schlytters studie pekade på. Frågan om hur lagstiftningen används gentemot flickor kvarstår med andra ord. Denna studie pekar på att LVU:s funktion som skyddslag har olika betydelse för flickor och för pojkar. Medan pojkar i större utsträckning tycks omhändertas för att skyddas från sig själva, i den bemärkelsen att deras kriminalitet och våldsanvändning utgör hot mot deras hälsa och utveckling, tycks omhändertaganden av flickor i högre grad handla om att skydda dem från andras ageranden. Detta resultat förstärks av det faktum att det endast är för flickorna som rymningar från tidigare placeringar utgör en signifikant överrisk att placeras på SiS. Då detta skydd för flickor görs med stöd av § 3 LVU blir emellertid konsekvensen att flickorna på olika sätt ansvariggörs för andras beteenden. Förutom att ett sådant ansvariggörande riskera underminera flickornas tillit till exempelvis socialtjänsten, betyder ett omhändertagande enligt § 3 också att de kan placeras vid de särskilda ungdomshemmens låsta avdelningar. Det bör ses som problematiskt att ett omhändertagande på grund av vad som främst handlar om utsatthet leder till en så repressiv vårdform.

Resultaten pekar också, om än svagt, på en viss skillnad i problembilder kopplat till svensk eller utländsk härkomst, där de förra i större utsträckning har problem relaterat missbruk och psykisk ohälsa medan de senare oftare uppmärksammas för kriminalitet och där våld tycks lyftas oftare. Det går i linje med Vogel (2012) om unga på SiS vilket skulle kunna peka på att det här är ett mönster som dels rör en större grupp än endast de som SiS-placeras, dels tycks bestå över tid. Det är dock svårt att veta om detta ska tolkas som faktiska skillnader i problembeteende eller om det snarare handlar om hur dessa ungas beteende tolkas och uppfattas av socialnämnd och förvaltningsrätt. Till att börja med är det viktigt att påtala att det som *undersöks* i denna studie är problembeskrivningar och inte faktiska problem. Därmed inte sagt att det inte kan finnas större eller mindre samstämmighet mellan problembeskrivningar och faktiska problem. Studier visar exempelvis att personer med utländsk härkomst är överrepresenterade i brottslighet (jämfört med sin andel i befolkningen) i relation till de med svensk härkomst (Pettersson 2022b). Samtidigt finns det studier som visar att personer med utländsk härkomst som begår brott tenderar att både uppfattas som mer "klandervärda" för samma brott (Bergvall & Lindholm 2006) och bedöms hårdare i rättsförhandlingar (Lainpelto 2019; Pettersson 2022b). På samma sätt som man utifrån resultaten i denna studie (och Schytters) kan argumentera för att de skillnader som förekommer mellan flickor och pojkar i vart fall delvis kan handla om att man utifrån en genusdefinierad blick oroar sig för olika saker relaterat till flickor och pojkar, är det också möjligt att detsamma gäller för barn med svensk och utländsk härkomst. Men i detta fall med en rasifierad blick.

Ett viktigt resultat är också den påtagligt högre socioekonomiska utsattheten hos unga med utländsk härkomst. Högre socioekonomisk utsatthet

hos personer med utländsk härkomst är ett bekant mönster från befolkningen i stort. Det är dock inte givet att det skulle vara så även i den grupp barn och familjer som blir föremål för socialtjänstens insatser i form av tvångsvård. Detta är, som framgår av studien, en socialt mycket selekterad grupp. Att de unga med svensk härkomst där man väljer att göra LVU-ingripanden inte delar samma socioekonomiska utsatthet är därför ett oväntat resultat. Den högre socioekonomiska utsattheten hos dem med utländsk härkomst kan även diskuteras i termer av att det i familjer som lever i den typen av utsatthet finns högre förekomst av beteendeproblem.

Vad gäller den mest ingripande insatsen, att bli placerad vid en låst institution, finns det flera faktorer som är förknippade med en ökad risk för detta. Men den kanske viktigaste slutsatsen i denna del av studien är att det trots omfattande information om de unga framstår som relativt oklart varför ett omhändertagande enligt § 3 LVU leder till placering vid SiS eller inte. Den enskilda faktor som förklarar mest av variationen är dessutom vilken förvaltningsrätt som fattat beslutet om ett omhändertagande. Detta stärker bilden av att placeringar vid SiS berör en brokig grupp unga med sinsemellan mycket olikartade problem (Vogel 2012; Pettersson & Vogel 2023), ett förhållande som ger SiS svåra förutsättningar att klara sitt uppdrag (Enell, Gruber & Vogel 2018). Det tyder även på att det vore viktigt med fler studier om vad som de facto är avgörande för en SiS-placering och inte.

Referenser

- Ainsaar, M. & Löf (2010). *Online behaviour related to child sexual abuse. Literature report.* the ROBERT project.
- Andersson, B. (2000). De besvärliga flickorna – ungdomshemmens disciplin ur ett genusperspektiv. I: Sahlin, I. & Åkerström, M. (red.) *Det lokala våldet*. Stockholm: Liber, ss. 274–296.
- Basic, G. (2010). *Etnicitet i ungdomsvården. Yrkesverksammas och ungdomars muntliga framställningar*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse (SiS).
- Basic, G. (2015). Ethnic monitoring and social control: descriptions from juveniles in juvenile care institutions. *Nordic Social Work Research*, 5(1), ss. 20–34, doi:10.1080/2156857X.2014.920273.
- Belknap, J. & Holsinger, K. (2006). The gendered nature of risk factors for delinquency. *Feminist Criminology*, 1(1), ss. 48–71.
- Berg, M.-L. (2002). *Problemsyndrom hos flickor på särskilda ungdomshem*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse (SiS).
- Bergvall, S. & Lindholm, T. (2006). Diskriminering i vittnessammanhang: Resultat från ett social-kognitivt forskningsprojekt. I: Sarnecki, J. (red.) *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.
- Bosworth, M. (2000). Confining femininity: A history of gender, power and imprisonment. *Theoretical Criminology*, 4(3), ss. 265–284, doi:10.1177/136248060004003002.
- CAN (2019). *Skolelevs Droghanor 2019*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2021). *CAN:s nationella skolundersökning 2021 Ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Chesney-Lind, M. & Pasko, L. (2013). *The Female Offender: Girls, Women, and Crime*. 3:e uppl. Thousand Oaks, California.
- Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. (2018). *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution*. Lund: Studentlitteratur.
- Ericsson, K. (1997). *Drift og dyd [Vice and Virtue]*. Oslo: Pax Förlag.

- Ericsson, K. & Jon, N. (2006). Gendered Social Control: 'a Virtuous Girl' and 'a Proper Boy'. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 7(2), ss. 126–141, doi:10.1080/14043850601002692.
- Estrada, F., Bäckman, O. & Nilsson, A. (2022). Biased Enforcement Expansion? Sociodemographic Differences in Police Drug Testing for Suspected Narcotics Use 1993–2015. *The British Journal of Criminology*, 62(5), ss. 1213–1232, doi:10.1093/bjc/azac037.
- Estrada, F. & Nilsson, A. (2012). Does it cost more to be a female offender? A life-course study of childhood circumstances, crime, drug abuse, and living conditions. *Feminist Criminology*, 7(3), ss. 96–219.
- Folkhälsomyndigheten (2016). *Barn i familjer med missbruk, psykisk ohälsa eller våld. resultat och erfarenheter från ett utvecklingsprojekt*. Solna: Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten (2017). *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige*. Solna: Folkhälsomyndigheten.
- Grim, K. & Persdotter, B. (2021). *Skillnader som kan utgöra risker för diskriminering?* Solna: DO.
- Gruber, S. (2013). *Konstruktioner av etnicitet och kön på SiS särskilda ungdomshem*. Statens institutionsstyrelse.
- Hilte, M. & Claezon, I. (2005). *Flickor och pojkar på institution-ett könsperspektiv på vården av ungdomar*. Stockholm: Stiftelsen allmänna barnhuset.
- Laanemets, L. & Kristiansen, A. (2008). *Kön och behandling inom tvångsvård : en studie av hur vården organiseras med avseende på genus*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse (SiS).
- Lainpelto, K. (2019). Ett dömande eller ett fördömande rättsväsende?—En fråga om integration. I: Helander, K. & Leviner, P. (red.) *Barn, migration och integration i en utmanande tid*. Visby: Ragulka Press.
- Livingstone, S. & Mason, J. (2015). *Sexual rights and sexual risks among youth online*. the London School of Economics and Political Science.
- Lundström, T., Sallnäs, M. & Andersson Vogel, M. (2012). *Utvärdering av en förstärkt vårdkedja för ungdomar som vårdats vid SiS-institution*. Slutrapport. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse. No. 2.
- Mattsson, T. (2010). *Intersektionalitet i socialt arbete, 3 uppl.* Malmö: Gleerups.

- Mood, C. (2010). Logistic regression: Why we cannot do what we think we can do, and what we can do about it. *European Sociological Review*, 26(1), ss. 67–82.
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2018). *Lika läge för alla? Om omotiverade skillnader inom den sociala barn- och ungdomsvården*. Stockholm: Myndigheten för vård- och omsorgsanalys.
- Pettersson, T. (2005). *Polisingripanden vid eget bruk av narkotika: Särbehandlas personer med utländsk bakgrund?* Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Pettersson, T. (2006). Särbehandlas gärningspersoner med utländsk bakgrund vid anmälningar om våldtäkter, grov misshandel och eget bruk av narkotika? I: Sarnecki, J. (red.) *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*. SOU 2006:30, ss. 111–146.
- Pettersson, T. (2009). *Att arbeta på enkönade eller blandade avdelningar? : betydelse för vårdens utformning*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse (SiS).
- Pettersson, T. (2014). Doing masculinity in youth institutions. I: Lander, I., Ravn, S., & Jon, N. (red.) *Masculinities in the criminological field: control, vulnerability and risk-taking*. Farnham: Ashgate, ss. 39–56.
- Pettersson, T. (2022a). Genus, ungdomsbrott och kontroll. I: Estrada, F., Flyghed, J., & Nilsson, A. (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur, ss. 143–164.
- Pettersson, T. (2022b). Utländsk bakgrund och ungdomsbrottslighet. I: Estrada, F., Flyghed, J., & Nilsson, A. (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur, ss. 201–228.
- Pettersson, T. & Vogel, M. A. (2023). Compulsory care placements among unaccompanied male refugee minors. *Nordic Journal of Criminology*, 24(1), ss. 1–22.
- de los Reyes, P., Molina, I. & Mulinari, D. red. (2002). *Maktens (o)lika förkländnader : kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige : en festskrift till Wuokko Knocke*. Bokförlaget Atlas.
- Röda Korset (2020). Den humanitära situationen för ensamkommande, s. 52.
- SCB (2019a). SCB, LISA, Longitudinell integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier.
- SCB (2019b). Dokumentation av databasen STATIV år 1997-2019.
- Schclarek Mulinari, L. (2017). *Slumpvis utvald: Ras-/etnisk profilering i Sverige*. Civil Rights Defenders; Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

- Schclarek Mulinari, L. & Keskinen, S. (2020). Racial profiling in the racial welfare state: Examining the order of policing in the Nordic region. *Theoretical Criminology*, ss. 1–19.
- Schlytter, A. (1999). *Kön och juridik i socialt arbete: tillämpningen av 3 § LVU på länsrättsnivå*. Studentlitteratur.
- Shannon, D. (2011). *Follow-up of youths admitted to SiS youth care facilities 1997-2001*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse (SiS).
- SOU 2015:71 *Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.
- Spector-Mersel, G. (2006). Never-aging Stories: Western Hegemonic Masculinity Scripts. *Journal of Gender Studies*, 15(1), ss. 67–82, doi:10.1080/09589230500486934.
- Statens Institutionsstyrelse (2017). *SiS i korthet 2016. En samling statistiska uppgifter om SiS*. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse.
- Statens Institutionsstyrelse (2021). *Ungdomar utskrivna från SiS särskilda ungdomshem 2020. En tabellsammanställning av ADAD utskrivningsintervju*. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse. No. 4.
- Statens Institutionsstyrelse (2022). *SiS i korthet 2021. En samling statistiska uppgifter om SiS*. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse.
- Stender, J. (2022). *Kontrollen av alkoholkonsumtion vid tillämpning av LVU 3 § En studie om betydelse av genus vid problematisering av alkoholkonsumtion som anledning för tvångsomhändertagande*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.
- Svedin, C. G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L. & Fredlund, C. (2015). *Unga sex och Internet–i en föränderlig värld*. Linköping University Electronic Press.
- Vogel, M. A. (2012). *Särskilda ungdomshem och vårdkedjor: om ungdomar, kön, klass och etnicitet*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Vogel, M. A. (2016). Psykisk ohälsa, utsatthet och en legitimerande orodiskursiva förståelser av flickor som placeras vid särskilda ungdomshem. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 23(2), ss. 109–128.
- Vogel, M. A. (2020). *Disciplinering, femininitet och tvångsvård. Tjejers vardag vid särskilda ungdomshem*. Lund: Studentlitteratur.
- Vogel, M. A. & Pettersson, T. (kommande). Blurring the Lines Between Victimhood and Responsibilization? Sex as Behavioral Problems in Court Decisions on Compulsory Care of Young People. *Feminist Criminology*.
- Ybrandt, H. & Nordqvist, S. (2015). *SiS-placerade ungdomars problematik i relation till andra ungdomar*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Zedner, L. (1991). Women, Crime, and Penal Responses: A Historical Account. *Crime and Justice*, 14, ss. 307–362.

Överlien, C. (2004). *Girls on the verge of exploding? : voices on sexual abuse, agency and sexuality at a youth detention home*. Linköping: Department of Child Studies, Linköping University.

Appendix 1. Tabellbilaga

Tabell 1 Kodning av variabler inom ramen för kriteriet ”annat socialt nedbrytande beteende”

Typ av problembeteende/situation/skäl för oro	Hur det har kodats
Droganvändning	Förekomst eller ej
Alkohol användning	Förekomst eller ej
Kriminalitet	Förekomst eller ej
Skolproblematik	Har kodats brett – alla typer av problem som antingen har med skolgång att göra eller som utspelar sig i skolmiljö.
Vagabondering	Om begreppet specifikt nämns
Avvikning/flykt placering	Förekomst eller ej
Avvikning/flykt hemifrån	Förekomst eller ej
Självskadebeteende	Förekomst eller ej
Suicidförsök	Förekomst eller ej
Utagerande aggression	Inbegriper aggressivitet, aggressionsutbrott, verbalt utagerande och dyl. samt allmänt, ospecificerat utåtagerande.
Utagerande skadegörelse	Inbegriper åsamkande av all form av skada, sönderslagning och dyl. av materiella ting, såsom inredning och fönster, i samband med utåtagerande.
Utagerande hotfull	Om den unge hotat eller betett sig hotfullt mot människor i sin omgivning
Utagerande våldsam	Alla former av våldsamt beteende mot annan person.
Sex mot ersättning	Förekomst eller ej

Typ av problembeteende/situation/skäl för oro	Hur det har kodats
Sexuellt risktagande	Ifall den unge beskrivs ha ett riskfyllt sexuellt beteende, t.ex. tar nakenbilder av sig själv, är naken framför (webb)kamera, har tidig sexdebut, är sexuellt aktiv, har sexuella kontakter fysiskt och/eller på nätet. Variabeln inbegriper <i>inte</i> ut-satthet för sexuella övergrepp, sexuellt utnyttjande etc <u>men</u> om den unge utsätter sig för <i>risk</i> för att utsättas för den typen av övergrepp kodas för sexuellt risktagande.
Sexuellt gränsöverskridande beteende	Har kodats brett. Inbegriper både lagföring, polisiär misstanke, allmän misstanke och/eller konstaterande om sexualbrott, oavsett källa (ST, familj, god man etc.). Kodas även ifall den unge har ett beteende eller utfört/är förövare till en handling som kan tolkas som sexualbrott – utan att det nödvändigtvis explicit omnämns i termer av ”brott”.
Psykisk ohälsa	Har kodats brett. Inbegriper att det i domen på något sätt nämns att den unge mår psykiskt dåligt.
Olämpligt umgänge äldre	Förekomst eller ej, har också kategoriserats utifrån kön när detta framkommit (ex om det nämns att den unge umgås med äldre <i>män</i>)
Olämpligt umgänge kriminalitet	Förekomst eller ej
Olämpligt umgänge missbruk	Förekomst eller ej
Olämpligt umgänge gäng	Förekomst eller ej, men har endast kodats om ”gäng” explicit nämns
Olämpligt umgänge ospecificerat/övrigt	Ifall den unge beskrivs ha generellt olämpligt umgänge som inte specificeras närmare, alternativt umgänge som bedöms olämpligt utifrån andra grunder än ålder, kriminalitet, missbruk eller gäng
Olämplig miljö	Förekomst eller ej, har också kategoriserats utifrån om droger, kriminalitet eller båda förekommer i miljön, samt en kategori för ospecificerat.
Olämplig miljö sex	Ifall den unge vistas i olämplig miljö där den unge riskerar att utsättas för sexuella övergrepp, utnyttjas sexuellt etc. Inbegriper även om den unge utsätter sig för riskfyllda situationer av nämnda typ.
Prokriminell attityd	Har kodats om det explicit nämns, inbegriper även kriminell identitet, glorifierande av brott osv

Typ av problembeteende/situation/skäl för oro	Hur det har kodats
Drogliberal	Om den unge uttrycker en glorifierande inställning till droger, benämns som drogliberal etc
Ej respekt för gränssättning/regler	Ifall den unge beskrivs ha svårt att följa/respektera gällande regler, rutiner, gränser etc

Tabell 2 Förekomst av olika problem som tas upp i förvaltningsrättsdomen relaterat till socialt nedbrytande beteende utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Pojkar, procent.

Variabel	Förvärvsarbetande mor		Ej förvärvsarbetande mor	
	Svensk härkomst	Utländsk härkomst	Svensk härkomst	Utländsk härkomst
	N=224	N=107	N=140	N=146
Kriminalitet				
Kriminalitet	60	68	56	70
Olämpligt umgänge kriminalitet	33	41	21	38
Olämpligt umgänge gäng	2	6	1	4
Prokriminell attityd	5	6	8	8
Utåtagerande				
Utåtagerande aggressiv	49	54	49	50
Utåtagerande hotfull	34	48	42	49
Utåtagerande skadegörelse	18	22	20	18
Utåtagerande våldsam	38	42	40	54
Missbruk				
Droganvändning	29	43	26	33
Alkohol användning	17	12	20	12
Olämpligt umgänge missbruksrelaterat	37	27	22	23
Psykisk ohälsa				
Psykisk ohälsa	22	12	29	13
Självskadegörande	8	8	8	4
Suicidförsök	1	2	2	1
Psykisk ohälsa, självskadegörande och/eller suicidförsök	24	19	31	14

Rymningsbeteende				
Avvikning/flykt placering	32	30	38	30
Avvikning/flykt hemmet	24	13	16	16
Vagabondering	7	6	11	5
Olämpliga miljöer				
Olämplig miljö kriminalitet	3	8	3	10
Olämplig miljö droger	7	2	8	6
Olämplig miljö kriminalitet & droger	11	21	5	7
Olämplig miljö ospecificerat	10	14	16	16
Olämpligt umgänge övrigt				
Olämpligt umgänge äldre	17	22	8	12
Olämpligt umgänge ospecificerat	12	14	8	16
Respekterar ej gränssättning och regler	22	30	24	23
Skolproblem	77	73	69	82
Sexuell gränsoverskridande/förövare	2	5	3	4

Tabell 3 Förekomst av olika problem som tas upp i förvaltningsrättsdomen relaterat till socialt nedbrytande beteende utifrån härkomst och om moderns huvudsakliga inkomst kommer från förvärvsarbete eller inte. Flickor procent.

Variabel	Förvärvsarbetande mor		Ej förvärvsarbetande mor	
	Svensk härkomst	Utländsk härkomst	Svensk härkomst	Utländsk härkomst
	N=199	N=49	N=136	N=81
Kriminalitet				
Kriminalitet	37	45	32	40
Olämpligt umgänge kriminalitet	18	22	12	27
Utåtagerande				
Utåtagerande aggressiv	33	43	38	39
Utåtagerande hotfull	22	24	21	24
Utåtagerande skadegörelse	11	8	10	9
Utåtagerande våldsam	20	41	29	36
Missbruk				
Droganvändning	48	41	41	34
Alkohol användning	38	26	35	21
Olämpligt umgänge missbruksrelaterat	39	29	32	35
Psykisk ohälsa				
Psykisk ohälsa	51	29	49	22
Självskadebeteende	35	18	33	27
Suicidförsök	7	4	7	11
Psykisk ohälsa, självskadebeteende och/eller suicidförsök	62	40	58	35
Rymningsbeteende				
Avvikning/flykt placering	47	47	57	56
Avvikning/flykt hemmet	46	57	38	42
Vagabondering	12	18	11	16

Olämpliga miljöer				
Olämplig miljö kriminalitet	2	0	2	0
Olämplig miljö droger	19	16	26	10
Olämplig miljö kriminalitet & droger	6	6	5	14
Olämplig miljö ospecificerat	30	26	22	27
20				
Olämpligt umgänge övrigt				
Olämpligt umgänge äldre	30	20	33	31
Olämpligt umgänge ospecificerat	20	26	14	15
Respekterar ej gränssättning och regler	27	35	18	24
Skolproblem	69	78	70	73
Sexuellt risktagande				
Sex mot ersättning	6	8	7	4
Annat sexuellt riskbeteende	19	10	15	15
Olämplig miljö sex	11	4	10	6
Något av de tre ovan	27	18	24	21

Appendix 2. Bivariata regressioner placering på SiS

Tabell 1 Bivariata oddskvoter för placering vid SiS samt frekvens. Signifikanta samband är fetmarkerade. Värden inom parentes anger 95-procentigt konfidensintervall. Vissa värden av dessa blir 1,0 på grund av avrundning. Fetmarkerad eller inte anger i dessa fall om det är signifikant eller inte. Avser endast domar där förvaltningsrätten fastställt § 3 LVU.

Variabel	Oddskvot (konf. Int. 95 %)	Antal
Kön		
Flickor		450
Pojkar	1,3 (1,0–1,6)	767
SNB i FR dom		
Nej		155
Ja	0,6 (0,4–0,9)	1056
SNB i FR dom uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		34
Ja	1,0 (0,5–2,1)	412
<i>Pojkar</i>		
Nej		121
Ja	0,5 (0,3–0,8)	644
Missbruk i FR dom		
Nej		761
Ja	1,3 (1,0–1,7)	450

Missbruk i FR dom uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		328
Ja	1,5 (1,0–2,3)	118
<i>Pojkar</i>		
Nej		433
Ja	1,2 (0,9–1,6)	332
Brott i FR dom		
Nej		1070
Ja	2,3 (1,6–3,4)	141
Brott i FR dom uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		438
Ja	1,7 (0,4–7,0)	8
<i>Pojkar</i>		
Nej		632
Ja	2,2 (1,5–3,4)	133
Flera kriterier i FR dom		
Nej		833
Ja	1,4 (1,1–1,8)	382
Flera kriterier i FR dom uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		357
Ja	1,7 (1,1–2,8)	91
<i>Pojkar</i>		
Nej		476
Ja	1,2 (0,9–1,9)	291
Härkomst		
Svenskfödd minst en förälder svenskfödd		702
Utländsk bakgrund	1,9 (1,5–2,4)	389

Härkomst uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Svenskfödd minst en förälder svenskfödd		321
Utländsk härkomst	1,7 (1,1–2,7)	111
<i>Pojkar</i>		
Svenskfödd minst en förälder svenskfödd		381
Utländsk härkomst	1,8 (1,3–2,5)	278
Ålder (13 år och yngre)		
Nej		1099
Ja	0,6 (0,4–0,8)	118
Ålder (14 år)		
Nej		1031
Ja	0,9 (0,7–1,3)	186
Ålder (15 år)		
Nej		938
Ja	1,1 (0,8–1,4)	279
Ålder (16 år)		
Nej		905
Ja	0,983 (0,8–1,3)	312
Ålder uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Ålder (13 år och yngre)		
Nej		389
Ja	0,7 (0,4–1,3)	61
Ålder (14 år)		
Nej		355
Ja	1,0 (0,7–1,6)	95
Ålder (15 år)		
Nej		334
Ja	1,3 (0,8–1,9)	116

Ålder (16 år)		
	Nej	354
	Ja	0,9 (0,6–1,4) 96
	<i>Pojkar</i>	
Ålder (13 år och yngre)		
	Nej	710
	Ja	0,5 (0,3–0,8) 57
Ålder (14 år)		
	Nej	676
	Ja	0,9 (0,6–1,4) 91
Ålder (15 år)		
	Nej	604
	Ja	1,0 (0,7–1,4) 163
Ålder (16 år)		
	Nej	551
	Ja	0,987 (0,7–1,4) 216
Bostadsområde (stora utmaningar)		
	Nej	1009
	Ja	1,7 (1,2–2,5) 152
Bostadsområde (stora utmaningar) uppdelat på kön		
	<i>Flickor</i>	
	Nej	390
	Ja	1,6 (0,8–2,9) 47
	<i>Pojkar</i>	
	Nej	619
	Ja	1,8 (1,2–2,9) 105
Bostadsområde (utmaningar)		
	Nej	1005
	Ja	1,3 (0,9–1,8) 156

Bostadsområde (utmaningar) uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		384
Ja	1,1 (0,6–2,0)	53
<i>Pojkar</i>		
Nej		621
Ja	1,3 (0,8–2,0)	103
Bostadsområde (blandade områden)		
Nej		824
Ja	1,1 (0,8–1,4)	337
Bostadsområde (blandade områden) uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		316
Ja	1,3 (0,9–2,0)	121
<i>Pojkar</i>		
Nej		508
Ja	0,9 (0,7–1,3)	216
Mor arbetslös		
Nej		694
Ja	1,2 (0,9–1,5)	368
Mor arbetslös uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		268
Ja	1,2 (0,8–1,8)	148
<i>Pojkar</i>		
Nej		426
Ja	0,2 (0,9–1,7)	220

Far arbetslös		
	Nej	635
	Ja	1,4 (1,04–1,8)
		278
Far arbetslös uppdelat på kön		
	<i>Flickor</i>	
	Nej	262
	Ja	1,4 (0,9–2,1)
		105
	<i>Pojkar</i>	
	Nej	373
	Ja	0,4 (1,0–2,0)
		173
Mor huvudsakliga inkomstkälla för- värvsarbete		
	Nej	579
	Ja	1,1 (0,9–1,4)
		483
Mor huvudsakliga inkomstkälla för- värvsarbete uppdelat på kön		
	<i>Flickor</i>	
	Nej	227
	Ja	1,2 (0,8–1,7)
		189
	<i>Pojkar</i>	
	Nej	352
	Ja	1,1 (0,8–1,5)
		294
Far huvudsakliga inkomstkälla för- värvsarbete		
	Nej	568
	Ja	1,2 (0,9–1,6)
		345

Far huvudsakliga inkomstkälla för- värvsarbete uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		247
Ja	1,2 (0,8–1,9)	120
<i>Pojkar</i>		
Nej		321
Ja	0,2 (0,8–1,7)	225
Familjens disponibla inkomst, kvartiler		
Kvartil 4		122
Kvartil 1	0,8 (0,8–1,2)	329
Kvartil 2	0,9 (0,6–1,5)	326
Kvartil 3	0,8 (0,5–1,2)	248
Familjens disponibla inkomst, kvartiler uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Kvartil 4		53
Kvartil 1	0,8 (0,4–1,6)	105
Kvartil 2	1,0 (0,5–1,9)	115
Kvartil 3	0,8 (0,4–1,6)	88
<i>Pojkar</i>		
Kvartil 4		69
Kvartil 1	0,8 (0,4–1,3)	224
Kvartil 2	0,9 (0,5–1,7)	211
Kvartil 3	0,8 (0,4–1,4)	160
Ekonomiskt bistånd i familjen 2016		
Nej		744
Ja	1,1 (0,8–1,5)	281

Ekonomiskt bistånd i familjen 2016 uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		283
Ja	0,6 (0,4–1,1)	78
<i>Pojkar</i>		
Nej		461
Ja	1,4 (1,0–2,0)	203
Tidigare placerad enligt § 3 LVU		
Nej		1142
Ja	2,4 (1,4–4,1)	75
Tidigare placerad enligt § 3 LVU upp- delat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		429
Ja	2,0 (0,8–5,1)	21
<i>Pojkar</i>		
Nej		713
Ja	2,6 (1,3–4,8)	54
Tidigare placerad enligt § 6 LVU		
Nej		1025
Ja	1,5 (1,1–2,0)	192
Tidigare placerad enligt § 6 LVU upp- delat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		377
Ja	1,5 (0,9–2,5)	73
<i>Pojkar</i>		
Nej		648
Ja	1,5 (1,0–2,2)	119

Tidigare placerad enligt § 2 LVU		
	Nej	1102
	Ja	1,4 (1,0–2,1)
		109
Tidigare placerad enligt § 2 LVU uppdelat på kön		
	<i>Flickor</i>	
	Nej	395
	Ja	1,5 (0,9–2,7)
		55
	<i>Pojkar</i>	
	Nej	713
	Ja	1,4 (0,8–2,6)
		54
Tidigare placerad enligt LPT (psykiatrisk tvångvård)		
	Nej	1140
	Ja	1,1 (0,7–1,7)
		77
Tidigare placerad enligt LPT (psykiatrisk tvångvård) uppdelat på kön		
	<i>Flickor</i>	
	Nej	405
	Ja	1,4 (0,7–2,6)
		45
	<i>Pojkar</i>	
	Nej	735
	Ja	0,9 (0,4–1,7)
		32
Avviken från tidigare placering		
	Nej	328
	Ja	1,3 (1,0–1,7)
	Okänt	1,2 (0,9–1,6)
		430
Avviken från tidigare placering uppdelat på kön		
	<i>Flickor</i>	
	Nej	77
	Ja	1,9 (1,1–3,2)
	Okänt	1,9 (1,1–3,4)
		210
		163

<i>Pojkar</i>		
Nej		250
Ja	1,3 (0,9–1,8)	249
Okänt	1,1 (0,8–1,5)	267
Omplacerad från tidigare placering utanför hemmet		
Nej		442
Ja	1,5 (1,1–2,0)	345
Okänt	1,2 (1,0–1,6)	430
Omplacerad från tidigare placering uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		156
Ja	1,8 (1,1–2,8)	131
Okänt	1,6 (1,0–2,5)	163
<i>Pojkar</i>		
Nej		286
Ja	1,4 (1,0–2,0)	214
Okänt	1,1 (0,8–1,5)	267
Psykisk ohälsa hos familjemedlem		
Nej		611
Ja	0,7 (0,5–1,0)	176
Okänt	1,0 (0,7–1,2)	430
Psykisk ohälsa hos familjemedlem uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		211
Ja	0,9 (0,5–1,5)	76
Okänt	1,2 (0,8–1,8)	163
<i>Pojkar</i>		
Nej		400
Ja	0,6 (0,4–1,0)	100
Okänt	0,9 (0,6–1,2)	267

Bevittnat våld i hemmet		
Nej		612
Ja	0,8 (0,5–1,1)	175
Okänt	1,0 (0,8–1,3)	430
Bevittnat våld i hemmet uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		216
Ja	0,7 (0,4–1,1)	71
Okänt	1,1 (0,7–1,7)	163
<i>Pojkar</i>		
Nej		396
Ja	0,8 (0,5–1,3)	104
Okänt	0,9 (0,7–1,2)	267
Utsatts för våld i hemmet		
Nej		578
Ja	0,9 (0,7–1,2)	209
Okänt	1,1 (0,8–1,3)	430
Utsatts för våld i hemmet uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		179
Ja	1,0 (0,6–1,6)	108
Okänt	1,2 (0,8–1,9)	163
<i>Pojkar</i>		
Nej		399
Ja	1,0 (0,6–1,5)	101
Okänt	0,9 (0,7–1,3)	267
Missbruk i hemmet		
Nej		523
Ja	0,8 (0,6–1,1)	264
Okänt	1,0 (0,7–1,3)	430

Missbruk i hemmet uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		174
Ja	0,8 (0,5–1,4)	113
Okänt	1,1 (0,7–1,8)	163
<i>Pojkar</i>		
Nej		349
Ja	0,9 (0,6–1,2)	151
Okänt	0,8 (0,6–1,2)	267
Kriminalitet hos familjemedlem		
Nej		683
Ja	0,1 (0,8–1,4)	104
Okänt	1,2 (0,8–1,9)	430
Kriminalitet hos familjemedlem uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Nej		242
Ja	1,3 (0,9–2,0)	45
Okänt	1,7 (0,9–3,2)	163
<i>Pojkar</i>		
Nej		441
Ja	0,9 (0,7–1,3)	59
Okänt	1,0 (0,6–1,8)	267
Förvaltningsrätt		
Stockholm		219
Malmö	2,4 (1,6–3,8)	154
Göteborg	1,9 (1,3–2,8)	233
Uppsala	1,4 (0,9–2,2)	108
Falun	0,3 (0,2–0,6)	79
Jönköping	1,1 (0,7–1,8)	102
Umeå	0,3 (0,1–0,7)	27
Luleå	0,1 (0,3–3,2)	12
Växjö	1,3 (0,7–2,3)	57
Linköping	1,3 (0,8–2,1)	114
Karlstad	0,8 (0,5–1,4)	70
Härnösand	0,6 (0,3–1,2)	42

Förvaltningsrätt uppdelat på kön		
<i>Flickor</i>		
Stockholm		83
Malmö	2,4 (1,2–5,0)	58
Göteborg	1,2 (0,7–2,3)	74
Uppsala	0,9 (0,4–1,8)	43
Falun	0,3 (0,1–0,8)	31
Jönköping	0,8 (0,3–1,7)	36
Umeå	0,3 (0,1–1,0)	13
Luleå	0,3 (0,0–2,8)	4
Växjö	1,7 (0,5–5,3)	15
Linköping	0,6 (0,3–1,3)	45
Karlstad	0,4 (0,2–1,0)	27
Härnösand	0,3 (0,1–1,0)	21
<i>Pojkar</i>		
Stockholm		136
Malmö	2,5 (1,4–4,3)	96
Göteborg	2,5 (1,5–3,9)	159
Uppsala	1,9 (1,0–3,5)	65
Falun	0,3 (0,1–0,6)	48
Jönköping	1,4 (0,8–2,6)	66
Umeå	0,3 (0,1–1,1)	14
Luleå	1,9 (0,4–8,2)	8
Växjö	1,2 (0,6–2,5)	42
Linköping	2,2 (1,2–4,1)	69
Karlstad	1,2 (0,6–2,3)	43
Härnösand	1,0 (0,4–2,6)	21

